

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
VIEŠOJO SAUGUMO FAKULTETO
POLICIJOS VEIKLOS KATEDRA

IEVA MIKUČIONYTĖ
TEISĖ IR POLICIJOS VEIKLA

POLICIJOS GALIMYBĖS GARANTUOTI VIEŠOSIOS TVARKOS APSAUGĄ REMIANTIS
TEISE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr. Vytautas Šlapkauskas

Kaunas, 2017

TURINYS

ĮVADAS.....	3-6
1. VIEŠOSIOS TVARKOS APSAUGOS SAMPRATA.....	7
1.1. Viešosios tvarkos ir jos apsaugos sąvokos bei pagrindiniai bruožai.....	7-13
1.2. Viešosios tvarkos apsaugos principai.....	13-23
2. POLICIJOS VYKDOMOS VIEŠOSIOS TVARKOS APSAUGOS TEISINIO REGLAMENTAVIMO YPATUMAI LIETUVOJE.....	24
2.1. Policijos garantuojamos viešosios tvarkos apsaugos tikslai, uždaviniai ir funkcijos 24-29	
2.2. Teisės aktų, reglamentuojančių policijos pareigūnų dalyvavimą viešosios tvarkos apsaugoje, apžvalga.....	30-36
2.3. Viešosios tvarkos policijos pareigūnų teisės, pareigos, atsakomybė.....	36-43
2.4. Viešosios tvarkos apsaugą kontroliuojančios institucijos, jų teisės, pareigos ir atsakomybė.....	43-49
3. POLICIJOS PRAKTINĖS GALIMYBĖS IR IŠŠŪKIAI, SIEKIANT UŽTIKRINTI VIEŠĄJĄ TVARKĄ REMIANTIS TEISE.....	50
3.1. Viešosios tvarkos apsaugos būklės analizė.....	50-58
3.2. Bylų, kuriose policijos pareigūnai kaltinami įgaliojimų viršijimu užtikrinant viešosios tvarkos apsaugą, analizė.....	58-62
IŠVADOS.....	63-64
PASIŪLYMAI.....	65
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	66-69
ANOTACIJA.....	70
ANOTATION.....	70
SANTRAUKA.....	71
SUMMARY.....	72
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	73

IVADAS

Temos naujumas ir tiriama problema. Kiekviena teisinė valstybė privalo užtikrinti, kad jos pilietis galėtų jaustis saugus. Saugumo jausmą dar 1943 m. A. Maslow poreikių hierarchijoje įvardijo kaip antrą pagal svarbą po fiziologinių žmogaus poreikių. Saugumo jausmas yra subjektyvus pojūtis, kartu su nusikalstamumo lygiu parodantis, kaip valstybė įgyvendina vieną svarbiausių funkcijų – viešosios tvarkos apsaugą. Siekis užtikrinti viešąją tvarką būdingas kiekvienam socialiniam dariniui, o kiekvienos socialinės visuomenės sėkmingas egzistavimas priklauso nuo visuomeninių santykių ir atskirų individų tarpusavio ryšių darnos, todėl galima teigti, jog tvarkos valstybėje sukūrimas ir jos palaikymas yra esminė valstybės gyvavimo sąlyga.

Viešosios tvarkos apsaugos reikšmę galima išvelgti Lietuvos Respublikos Konstitucijos 24 str. 2 d.; 25 str. 4 d. ir 36 str. 2 d.¹, kuriose nurodoma, kad jeigu reikia garantuoti viešąją tvarką, galima įeiti į būstą; apriboti žmogaus laisves, religijų skleidimą arba tikėjimą; drausti piliečiams rinktis be ginklo į taikius susirinkimus. Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 94 str., viešąją tvarką šalyje garantuoja Lietuvos Respublikos Vyriausybė, kuri šią funkciją įgyvendinti patiki vienai savo institucijų – policijai. Policijos kompetencija įgyvendinant viešosios tvarkos apsaugą užtikrinama valstybės reguliuojamomis teisės normomis – tiek nacionaliniais, tiek tarptautiniais teisės aktais, ginama baudžiamuoju įstatymu ir Administracinių nusižengimų kodekso nuostatomis, kuriuose numatyta baudžiamoji ir administracinė atsakomybė už teisės pažeidimus viešajai tvarkai. Tai, kad viešosios tvarkos pažeidimas yra kriminalizuota veika, rodo jos pavojingumą visuomenei. Policijos, kaip valdžios institucijos, paskirtis yra konstitucinių žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimas viešosios tvarkos apsaugos srityje. Viešoji tvarka užtikrinama policijai vykdant prevencinę veiklą, stebint ir kontroliuojant žmonių elgesį viešose vietose, patraukiant juos atskomybėn už teisės pažeidimus viešajai tvarkai.

Viešosios tvarkos apsaugos įgyvendinimo turinys ir formos kinta atsižvelgiant į visuomenės kaitą ir poreikius. 2014 m. nacionalinio biudžeto išlaidos viešajai tvarkai ir visuomenės apsaugai sudarė 636,6 mln. EUR, arba 6,6 proc. visų nacionalinio biudžeto išlaidų. Palyginti su 2013 m., šios išlaidos padidėjo 42,7 mln. EUR (7,2 proc.), o jų dalis, palyginti su visomis nacionalinio biudžeto išlaidomis, padidėjo 0,3 procentinio punkto². Tai, jog kasmet didėjančią nacionalinio biudžeto išlaidų dalį sudaro išlaidos viešajai tvarkai ir visuomenės apsaugai, tik patvirtina, jog viešosios tvarkos apsauga yra prioritetinga valstybės veiklos sritis ir

---

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija 1992-10-25 (galiojanti suvestinė nuo 2014-01 -24), <https://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.47BB952431DA/bHVIIIKqY>

² Lietuvos statistikos departamentas. *Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2014* (Vilnius, 2015): 34.

atsižvelgiant į šiandieninę viešosios tvarkos apsaugos būklę šalyje, palaipsniui ji tampa vis aktualesnė.

Remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucija, visos valdžios įstaigos tarnauja žmonėms. Valdžios funkcijas atliekantys subjektai įsakmiai paklūsta įstatymui ir vykdo teisės aktais griežtai reglamentuotą veiklą, veikdami tik savo kompetencijos ribose. Visų policijos institucijų veikla skirta policijos tikslams pasiekti, uždaviniams įgyvendinti ir funkcijoms vykdyti. Policija, būdama vykdomosios valdžios institucija, privalo atlikti daugybę valstybės ir kitų viešojo administravimo institucijų jai deleguotų funkcijų, susijusių su visuomenės saugumumu ir viešosios tvarkos apsauga. Taika, stabilumas ir tvarka visuomenėje labai daug priklauso nuo jos viešosios tvarkos apsaugos funkciją įgyvendinančių subjektų, jų teisių, pareigų ir atsakomybės. Galime teigti, jog viešosios tvarkos apsaugos efektyvumas priklauso nuo to, kaip sėkmingai subalansuoti subjektų, įgyvendinančių šią funkciją, įgaliojimai ir kompetencija. Neteisėti policijos pareigūnų veiksmai ir nepateisinamos priemonės turi aiškiai matomų neigiamų pasekmių. Toks neteisėtas policijos pareigūnų elgesys kaip suteiktų įgaliojimų viršijimas ir perteklinės jėgos naudojimas viešosios tvarkos apsaugos srityje sukelia gyventojų nepasitikėjimą policijos sugebėjimais spręsti problemas gerbiant ir saugant visų asmenų teises ir laisves. Tokie savavališki ir nepateisinami policijos pareigūnų veiksmai netoleruoti ir keliantys destrukciją, prieštaraujantys institucijos paskirčiai ir visai teisinės valstybės vertybių sistemai. Tokie pareigūnų veiksmai pakerta gyventojų pasitikėjimą viešosios tvarkos apsauga. Tuo tarpu teisėti, nesavavališki, konkretūs ir tikslingi viešosios tvarkos apsaugą garantuojančių policijos pareigūnų veiksmai pažeidėjų atžvilgiu gali padėti atgauti kontrolę ir sušvelninti padėtį.

Siekiant išvengti tokių situacijų ir šiems klausimams spręsti sukurtas viešosios tvarkos apsaugos kontrolės mechanizmas. Į tokių tarnybų funkcijas patenka ir policijos pareigūnų elgesio bei atitinkamų jų veiksmų vertinimas užtikrinant viešosios tvarkos apsaugą. Taigi norint nustatyti, ar policijos pareigūnai visada yra kompetetingi garantuoti viešosios tvarkos apsaugą ir veikia neperžengdami savo kompetencijos ribų, svarbu aiškiai apibrėžti viešosios tvarkos apsaugos sampratą. Per šią prizmę darbe bus nustatytos ir apžvelgtos policijos problemos, su kuriomis susiduria jos įstaigos garantuodamos viešosios tvarkos apsaugą teisiniame lygmenyje.

Pasirinktos temos aktualumą sąlygoja nemažėjantis viešosios tvarkos pažeidimų skaičius, nors policija nuolat kuria įvairias prevencines programas, vykdo reformas, bendradarbiauja su visuomene ir vietos gyventojais bei vykdo kitokią prevencinę veiklą. Tuo tarpu teisės pažeidėjai tampa vis įžulesni, puikiai išmanantys teisės spragas ir sugebantys pasinaudoti susiklosčiusia situacija paverčiant pareigūnus kaltais dėl pernelyg „grubaus“ jų elgesio konfliktinėje situacijoje.

Darbo tikslas – atskleisti policijos galimybes garantuojant viešosios tvarkos apsaugą remiantis teise.

Tyrimo objektas – policijos garantuojamos viešosios tvarkos apsaugos teisinis reguliavimas ir praktika.

Uždaviniai:

1. Išnagrinėti policijos garantuojamos viešosios tvarkos apsaugos sampratą;
2. Išsiaiškinti policijos garantuojamos viešosios tvarkos apsaugos teisinio reglamentavimo ypatumus;
3. Išnagrinėti viešosios tvarkos apsaugos praktines problemas.

Naudoti metodai:

- *Mokslinės literatūros analizės* metodu pasiremta susipažįstant su viešosios tvarkos apsaugos teisinio reguliavimo nuostatomis, vertinant informaciją moksliniuose straipsniuose, teisės aktuose, reglamentuojančiuose policijos veiklą ir viešosios tvarkos apsaugą, teismų praktikoje, monografijose, vadovėliuose.
- *Sisteminės analizės metodas*. Taikant šį metodą buvo stengiamasi išsiaiškinti viešosios tvarkos apsaugos subjektų įgaliojimus bei jų praktines galimybes ją užtikrinti teisinėmis priemonėmis. Šis metodas taip pat leido nustatyti analizuojamų normų tarpusavio ryšius.
- *Statistinis metodas* taikytas naudoti įvairiose ataskaitose ir interneto tinklalapiuose nurodyti, taip pat autoriaus surinkti ir suklasifikuoti statistikos duomenys apie viešosios tvarkos apsaugos būklę.

Ginamieji teiginiai:

1. Viešosios tvarkos policijos pareigūnų teisės ir pareigos nepakankamai detalios apibrėžtos jų veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose.
2. Policijai primestos ne jos kompetencijai priskiriamos funkcijos viešosios tvarkos apsaugos srityje mažina policijos veiksmų teisėtumą.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, trys dalys, išvados, pasiūlymai, santrauka, anotacija ir naudota literatūra. Siekiant pilnai ištirti nagrinėjamą problemą, pirmoje darbo dalyje atskleidžiamas viešosios tvarkos ir jos apsaugos sampratų turinys, jų grindžiančių principų reikšmė. Antroje dalyje išanalizuotos policijos, kaip viešąją tvarką garantuojančios institucijos, veiklos kryptys, policijos vykdomos viešosios tvarkos apsaugos teisinis reglamentavimas ir išylančios problemos. Trečioje dalyje nagrinėjama viešosios tvarkos apsaugos būklės dinamika bei ją lemiantys veiksniai, policijos teisinės galimybės užtikrinti viešosios tvarkos apsaugą. Apibendrinant darbą pabaigoje pateikiamos išvados bei naudotos literatūros sąrašas.

Tiriamos problemos ištyrimo lygis. Lietuvos teisės mokslininkai nemažai nagrinėjo viešosios tvarkos apsaugos ir jos turinio elementų struktūrą, policijos statusą sudarančias

policininkų teises, pareigas ir atsakomybę, viešosios tvarkos apsaugą užtikrinančių teisės aktų įgyvendinimo problemas. Viešosios tvarkos ir jos apsaugos sąvokas bei jų visuomeninę reikšmę savo darbuose analizavo A. Novikovas, V. Šlapkauskas. Apie viešosios tvarkos principus rašė D. Žilinskas, U. Trumpulis, I. Danėlienė. Viešosios tvarkos apsaugos subjektų teisių ir pareigų vienovę savo darbuose analizavo A. Vaišvila, A. Laurinavičius, A. Pumputis. Policijos ir policijos pareigūno teisinio statuso sampratos problemas ir turinio elementus analizavo S. Katuoka, S. Kuklianskis, A. Laurinavičius, A. Pumputis, A. Šakočius, E. Misiūnas, D. Žilinskas, R. Kalesnykas ir kt. Policininkams taikomos tarnybinės atsakomybės klausimus palietė G. Kuncevičius, V. Kosmačaitė. Šių mokslininkų tyrimų analizės ir pateikiamos išvados nagrinėjamas gana plačiai ir visapusiškai, todėl darbe bus remiami minėtų autorių darbais bei kita aktualia moksline literatūra.

1. VIEŠOSIOS TVARKOS APSAUGOS SAMPRATA

1.1. Viešosios tvarkos ir jos apsaugos sąvokos bei pagrindiniai bruožai

Kiekvienam socialiniam dariniui būdingas siekis užtikrinti tvarką jo viduje. Pasak profesoriaus V. Šlapkausko, „bet kurios visuomenės atributas - esminė savybė, be kurios visuomenė neegzistuoja, yra socialinė tvarka, be kurios atsiradimo ir raidos individai negali susiburti į bendruomenę“³. Socialinė tvarka, be kita ko, apima visuomenės saugumą. Jau 1943 m. žymus amerikietis psichologas, žmogaus poreikių hierarchijos piramidės autorius A. Maslow bandė įrodyti, kad žmogaus poreikių tenkinimas eina tam tikra seka, kad vieni poreikiai yra svarbesni už kitus. Piramidėje saugumo poreikis iliustruojamas kaip antras pagal svarbą po fiziologinių, elementariausių žmogaus poreikių. Taigi gyventojų poreikis gyventi saugioje aplinkoje turi būti užtikrintas, siekiant palaikyti socialinę tvarką. Nesaugi aplinka skatina nepasitikėjimą ne tik institucijomis, kurios įgalintos ją užtikrinti, bet ir visa valstybe. Pasak A. Šakočiaus, nesaugi aplinka skatina visuomenės susiskaidymą į tarpusavyje nebendraujančias grupes arba stratas (nes ne kiekvienas pageidaujantis didesnio asmeninio saugumo gali papildomai šią paslaugą nusipirkti)⁴. Galime teigti, jog saugumo pojūtis yra pagrindinis gyvenamosios aplinkos vertinimo kriterijus šiuolaikinėje valstybėje, nes tai esminis valstybės vidaus saugumo elementas.

Socialinės tvarkos visuomenėje palaikymas, arba, jos sutrikdymo prevencijos veiksmai aiškinami kaip viešoji tvarka. Siekiant išsiaiškinti viešosios tvarkos sampratą, būtina suprasti semantinę šių žodžių prasmę. Viešas reiškia visiems skirtas, visuomenės naudojamas, atviras, visiems žinomas, prieinamas, ne slaptas, aiškiai matomas, neپردengtas⁵. Tvarka reiškia nusistovėjęs veikimo, elgesio būdas, norma, paprotys⁶. Remiantis lingvistiniu aiškinimu galime teigti, jog terminas viešoji tvarka priklauso nuo įvairių aplinkybių.

Sąvoka viešoji tvarka yra kilusi iš prancūzų kalbos žodžių *ordre public*. Dar XVIII a. atsiradęs poreikis užtikrinti viešąją tvarką gyvenamosiosiose vietovėse sudarė prielaidas atsirasti teisei, įgalinančiai užtikrinti šią visuomeninę vertybę. Terminas viešoji tvarka yra platus, kadangi apima daugybę visuomeninių santykių, susiklosčiusių pagrindiniuose žmogaus gyvenimiškos veiklos srityse ir apimantis skirtingus teisinius gėrius bei visuomeninio gyvenimo kategorijas.

³ Vytautas Šlapkauskas, „Viešosios tvarkos ir visuomenės saugumo ryšio aktualumas globalizacijos sąlygomis,“ *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka (4)* (2010):241.

⁴ Alvydas Šakočius, „Gyvenamosios aplinkos saugumas ir šiuolaikinės policijos sampratos problema,“ *Jurisprudencija* 35, 27(2002):17

⁵ Lietuvių kalbos žodynas (Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996).

⁶ *Ibid.*

Teisės teorijoje nėra vieningo ir aiškaus viešosios tvarkos apibrėžimo, taip pat ši sąvoka neapibrėžta ir Lietuvos Respublikos teisės aktuose, nors vartojama.

Kalbant apie viešąją tvarką, bendriausia prasme ji reiškia teisės ir kitų socialinių normų nustatytą ir valstybės saugomą tam tikrą visuomeninių santykių sistemą. Iš to, kad ši sąvoka vartojama aukščiausią galią turinčiame teisės akte – Lietuvos Respublikos Konstitucijos 94 str. 1 d. nustatyta, kad Vyriausybė, be kita ko, garantuoja valstybės saugumą ir viešąją tvarką – galime spręsti apie šio reiškinio svarbą.

Viešoji tvarka – vienas iš pagrindinių teisinės valstybės principų, yra ganėtinai neaiški koncepcija, nes pagrįsta skirtingais aiškinimo būdais ir reikšmėmis, kurių kontekste ji gali būti taikoma⁷. A. Jagelevičius pateikia tokį viešosios tvarkos apibrėžimą: „tai teisės ir kitų socialinių normų nustatyta ir valstybės saugoma visuomeninių santykių visuma, kuri pagrįsta teisės ir dorovės normomis. Šiomis normomis sudaromos palankios sąlygos žmonėms bendrauti, įvairiems gyvenimo poreikiams tenkinti, taip pat visų rūšių įmonių, bendrovių ir įstaigų normalioms sąlygoms, darbo veiklai plėtoti“⁸. Pasak R. Kalesnyko, „viešoji tvarka – tai bendruomenės interesų nulemta visuomeninių santykių visuma, reguliuojama teisės ir kitomis socialinėmis normomis, siekiant užtikrinti asmens teisių, laisvių ir teistų interesų apsaugą, palaikyti visuomeninę rimtį bei sudaryti reikiamas slygas žmonėms bendrauti ir organizacijoms veikti“⁹. A. Novikovas viešąją tvarką apibūdina kaip veiklą, skirtą palaikyti visuomenės rimtį ir saugumą, ginti žmonių gyvybę, sveikatą, garbę ir orumą, teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus nuo neteisėtų kėsinių viešose vietose¹⁰. Dėl viešosios tvarkos sąvokos yra pasisakęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kuris konstatavo, kad viešąja tvarka laikoma padėtis ar veikimo būdas, atitinkantis visuomenės reikalavimus, atsirandantis įvairių socialinių normų įtakoje, turintis tikslą užtikrinti žmonių suderintus ir jiems naudingus tarpusavio santykius¹¹.

Matome, kad skirtingi autoriai skirtingai apibrėžia šią sąvoką, apimančią skirtingus teisinius gėrius, tačiau akivaizdu, kad pagrindinis viešosios tvarkos turinio elementas yra teisės normomis sureguliuoti visuomeniniai santykiai. Iš pateiktų apibrėžimų galime teigti, kad viešoji tvarka – tai valstybės garantuojami ir saugomi visuomeniniai santykiai, skirti užtikrinti asmenų teisėms, laisvėms ir interesams. Visuomeniniai santykiai pasireiškia kaip žmonių elgesio tipų ir

⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 28, *Teismų praktika*, (2001, Nr. 14).

⁸ Antanas Jagelevičius, *Policijos administracinės veiklos pagrindai*, (Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002), 15.

⁹ Raimundas Kalesnykas, „Viešųjų ir privačių interesų derinimo problema teisėtvarkoje“, *Jurisprudencija* 24,16 (2002): 45.

¹⁰ Andrejus Novikovas, „Savivaldybių viešosios tvarkos apsaugos tarnybų veiklos perspektyvos Lietuvoje“, *Socialinių mokslų studijos* 3,3 (2009): 307.

¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-378/2009.

formų visuma, todėl viešąją tvarką galima apibrėžti kaip visuomenės gyvavimą palaikančią sąlygą, kurios dėka sureguliujami santykiai tarp žmonių, susiklostantys daugumos jų lankomose ar prieinamose vietose, bei asmens ir visuomenės saugumas. Pasak mokslininkės E. Gruodytės, viešojo tvarka reiškia saugų ir laisvą asmenų naudojimąsi savo teisėmis, kurias užtikrina atitinkamos valstybės institucijos¹².

Lietuvos Respublikos teisės aktuose – LR Konstitucijoje, Policijos veiklos įstatyme, sąvokos „viešojo tvarka“ ir „visuomenės saugumas“ yra sugretinamos, jos vartojamos kaip sudėtinis teisinis terminas. Policijos veiklos įstatymo 5 straipsnyje nurodyta, jog vienas iš policijos uždavinių yra viešosios tvarkos ir visuomenės saugumo užtikrinimas. Manytina, jog viešosios tvarkos turinį sudarantys visuomeniniai santykiai glaudžiai susiję ir su visuomenės saugumu.

Remiantis minėtu teisiniu reglamentavimu galime daryti išvadą, kad šios dvi sąvokos yra glaudžiai tarpusavyje susijusios. Visgi lieka neaišku, ar galima šias dvi teisinių gėrių kategorijas tapatinti viena su kita. Visuomenės saugumas apima visuomeninius santykius, susijusius su pavojingų žmonių sveikatai ir gyvybei pasekmių, atsirandančių dėl žmonių pavojingų veikų ar stichinių nelaimių, likvidavimu bei tokių pasekmių atsiradimo priežasčių pašalinimu¹³. E. Gruodytės teigimu, tik užtikrinant viešąją tvarką garantuojamas ir asmenų saugumas viešose vietose¹⁴. Vadinasi, yra viešojo tvarka platesnė sąvoka, apimanti visuomenės saugumo kategoriją, todėl jos nėra tapačios.

Visuomenės saugumo reikalavimo negalima taikyti priemonėms, kurias turėtų apimti viešosios tvarkos sąvoka. Liberaliosios demokratijos visuomenėje priemonės, kuriomis yra kuriama ir įgyvendinama viešojo tvarka bei palaikomas jos funkcionavimas neturi kelti grėsmės visuomenės saugumui. Bet išimtiniais atvejais, pvz., ypatingos padėties ar karo būklėje viešojo tvarka palaikoma ir tokiomis priemonėmis, kurios taikos metu gali kelti pavojų visuomenės saugumui.

Galima teigti, kai pažeidžiami viešosios tvarkos turinį sudarantys visuomeniniai santykiai, tai iškyla grėsmė visuomenės saugumui, t.y., kai kėsiamasi į labiausiai saugomus teisinius gėrius. Kitaip tariant, visuomenės saugumas yra tokia teisės normomis paremta valstybės viduje egzistuojanti būseną, kurioje užtikrinamos sąlygos efektyviam valstybės funkcionavimui siekiant bendrų ir individualių tikslų; kur visuomenėje egzistuojančios individų teisės ir pareigos, su ypatinga pagarba žmogaus gyvybei, sveikatai ir nuosavybei, būtų tinkamai

¹² Edita Gruodytė, „Takoskyra tarp administracinio teisės pažeidimo ir nusikalstamos veikos viešosios tvarkos sektoriuje“, *Jurisprudencija*, 8, 98(2007): 90.

¹³ Andrejus Novikovas, „Viešosios tvarkos, kaip viešojo saugumo sudedamosios dalies, turinio analizė“, *Verslo ir teisės aktualijos* (2008, Vol 2): 88.

¹⁴ Edita Gruodytė, *op. cit.*, 90.

įgyvendinamos, pasitelkiant veiksmingai į situacijas, kuomet sutrikdoma visuomenės rimtis, reaguojančius žmogiškuosius išteklius ir mechanizmus. Savo ruožtu viešoji tvarka yra valstybės pripažintas kaip pageidaujamas ir atitinkantis teises ir kitas socialines normas elgesys, kuriuo laikomasi socialinės egzistencijos taisyklių, užtikrinantis aukštą kokybę viešojoje vietoje esančios bendram naudojimui skirtų priemonių, įrangos, infrastruktūros sistemos.

Rusų mokslininkas I. N. Danšinas teigia, jog: „viešoji tvarka – tai sistema visuomeninių santykių, susiklosčiusių asmenims sąmoningai ir laisvanoriškai laikantis teisės normomis ir kitomis ne teisinio pobūdžio normomis nustatytų bendro elgesio taisyklių visuomenėje ir kartu užtikrinant darnų žmonių gyvenimą išsivysčiusioje visuomenėje“¹⁵. Taigi viešoji tvarka apima visuotinai pripažintas elgesio taisyklės ir priklauso nuo pačių gyventojų suvokimo, dorovės ir kitų moralės normų.

Pažymėtina, kad viešąją tvarka galime laikyti padėtį, kai socialinės grupės ar individai gali veikti ir patenkinti savo poreikius jausdamiesi saugiai. Viešosios tvarkos sąvoka yra santykinė, kadangi jos turinys priklauso nuo tokių aplinkybių kaip valstybinis valdymas, ją užtikrinantys teisės aktai, papročiai, kultūros lygis, ekonominio gyvenimo sąlygos. Viešoji tvarka bendriausia prasme reiškia įvairių socialinių normų nustatytą visuomeninių santykių sistemą, saugomą (garantuojamą) ne tik valstybės ir jos įgaliotų institucijų, o ir įvairių visuomeninių grupių ir pačių piliečių elgesio.

Anglosaksų viešosios tvarkos supratimas pradeda įsitvirtinti ir kontinentinių valstybių teisinėje sistemoje. Be tradicinio „viešosios tvarkos“ apibrėžimo, kuriame viešoji tvarka traktuojama kaip sociologinė kategorija, apimanti valstybės organizuojamą ir palaikomą bendruomenėje egzistuojančių visuomeninių santykių sistemą (plačiąja prasme), ir kaip teisinė kategorija, kuriai priskiriami tam tikri visuomeniniai santykiai, susiklostantys teisinių ir kitų socialinių normų pagrindu (siaurąja prasme), pateikiamas dabartinis, šiandieninės visuomenės poreikius atitinkantis apibrėžimas, kuriame viešoji tvarka suprantama kaip sistema teisės ir kitomis socialinėmis normomis pagrįstų visuomeninių santykių, susiklostančių siekiant užtikrinti asmens ir viešąją saugumą, palaikyti visuomeninę rimtį, sudaryti palankias sąlygas įmonėms, įstaigoms, organizacijoms ir visuomeniniams judėjimams funkcionuoti, garantuoti piliečių darbo ir poilsio teisę, gerbti jų teises, laisves ir teisėtus interesus, ugdyti visuomenės moralę¹⁶.

Viešosios tvarkos apsauga. Viešosios tvarkos apsaugos poreikiai natūraliai kyla iš vietos gyventojų interesų, pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo srityje. Šios sąvokos

---

¹⁵ И. Н. Даншин Уголовно- правовая охрана общественного порядка. Даšin I. N. „Criminal legal protection of the public order“. Москва, (1973): 68.

¹⁶ Raimundas Kalesnykas, „Policijos funkcijos įgyvendinimo efektyvumas: viešųjų ir privačių interesų derinimo problema,“ *Jurisprudencija* 24,16 (2002): 45.

aiškinimas gali būti suprantamas kaip socialinės tvarkos sutrikdymo prevencijos veiksmai. Viešosios tvarkos apsaugos užtikrinimas pirmiausia pasireiškia tuo, kad sukuriamos palankios politinės, teisinės, ekonominės, organizacinės ir kitos sąlygos, leidžiančios efektyviai palaikyti reikiamą viešąją tvarką ir užtikrinti jos apsaugą. A. Novikovo nuomone, viešosios tvarkos apsauga - tai veikla, skirta palaikyti visuomenės rimtį ir saugumą, ginti žmonių gyvybę, sveikatą, garbę ir orumą, teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus nuo neteisėtų kėsinių viešose vietose¹⁷. Taigi matyti, kad viešoji tvarka gali būti pažeidžiama ne tik sutrikdant visuomenės rimtį ir tvarką tokiais aktyviais pažeidėjų veiksmais kaip triukšmu, girtu pasirodymu viešoje vietoje ar kitais smulkiais nusižengimais, bet ir kriminalinio pobūdžio nusikaltimais, kuomet kyla grėsmė svarbiausioms įstatymo saugomoms vertybėms - piliečių turtui, sveikatai ar net gyvybei.

Atsižvelgiant į tai viešosios tvarkos apsaugą galime suprasti kaip nusikaltimų ar kitų teisės pažeidimų kontrolę viešose vietose, kuri įgyvendinama pasitelkiant eilę teisinių priemonių ir instrumentų. Siekiant garantuoti viešosios tvarkos apsaugą visuomenėje, „prioritetinė policijos veiklos kryptis turi būti ne vien jau įvykdytų nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų išaiškinimas, o reali apsauga nuo tokių veiksmų grėsmės“¹⁸. Tokios nuomonės laikosi ir A. Pumputis teigdamas, jog „profilaktinė veikla labiau nei kokia nors kita policijos funkcija užtikrina žmogaus teises“¹⁹. Tik visapusiškas ir integralus šių priemonių įgyvendinimas sudaro tinkamas galimybes viešajai tvarkai apsaugoti.

Esminis viešosios tvarkos apsaugos elementas yra tai, kad teisės pažeidimas turi būti padaromas viešoje vietoje. Tačiau "viešosios vietos" sąvokos apimtis skirtinguose teisės aktuose vartojama nevienareikšmiškai. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos susirinkimų įstatymas viešąją vietą laiko "miestų, gyvenviečių gatves, aikštes, parkus, skverus bei kitas viešas vietas ir bendro naudojimo pastatus"²⁰. Analogiškai Lietuvos Respublikos triukšmo valdymo įstatymas įvardija viešas vietas, papildomai nurodydamas „barus, diskotekas, kavines, pramoginius renginius“²¹. Lietuvos Auščiausiasis teismas yra pažymėjęs, kad: „Viešoji vieta yra tokia vieta, kurioje nusikalstamos veikos padarymo metu yra ar turi teisę lankytis kiti asmenys. Veika laikoma padaryta viešoje vietoje nepriklausomai nuo to, ar nusikaltimo padarymo metu toje vietoje kas

¹⁷ Andrejus Novikovas, *supra* note, 10:307.

¹⁸ Gintautas Danišauskas, „Policijos prevencinė veikla – jos teisinio paslaugavimo visuomenei turinio elementas,“ *Jurisprudencija* 31,23 (2002): 47. 46-52.

¹⁹ Alvydas Pumputis, „Policija kaip paslauga,“ *Politologija* 1,17 (1996): 78.

²⁰ Lietuvos Respublikos susirinkimų įstatymas, Valstybės žinios 69, 1291 (1993).

²¹ Lietuvos Respublikos triukšmo valdymo įstatymas, Valstybės žinios 164, 5971 (2004).

nors buvo, ar ne. Svarbu, kad dėl laisvo priėjimo prie tokios vietos joje bet kuriuo momentu gali atsirasti kiti asmenys, kurie dėl kaltininko veiksmų patirs nepatogumų“²².

Lietuvos Respublikos teisės aktuose vartojamą viešosios vietos sąvoką analizavo R. Šimkaitytė - Kudarauskė, kuri pastebėjo, kad Lietuvoje ši sąvoka vartojama keliose dešimtyse teisės aktų, tačiau ją apibrėžia tik keletas²³. Autorė pastebi, kad vieningo šios sąvokos apibrėžimo nebuvimas kelia teisės aktų taikymo problemų, dėl ko kyla teisiniai ginčai. Todėl išanalizavusi viešosios vietos sąvokos koncepsiją, autorė siūlo tokį apibrėžimą: „Viešoji vieta – tai vieta, kuri yra nuolat ar nustatytu laiku prieinama visuomenei ar jos daliai laisvai ar komerciniu, narystės pagrindu ar kitaip, yra naudojama verslo, pramogų ar kitais teisėtais tikslais, taip pat apimanti ir nuošalias vietas tiek, kiek jose nėra realizuojama teisė į privatų gyvenimą“²⁴.

Viešosios tvarkos apsaugos turinį sudaro valstybės numatytos konkrečios teisinės ir organizacinės priemonės, kurias savo kompetencijos ribose įgyvendina jos institucijos. Viešosios tvarkos apsauga gali būti įgyvendinama įvairiomis priemonėmis:

1. kontroliuojant, kaip žmonės laikosi elgesio normų viešose vietose;
2. užkertant kelią žalingų pasekmių, keliančių grėsmę asmeniniam ir visuomeniniam saugumui, atsiradimui;
3. taikant poveikio priemones viešosios tvarkos pažeidėjams (patraukimas atsakomybėn)²⁵.

Lietuvoje viešosios tvarkos apsaugos funkcija priskirta policijai. Visas šias įvardintas priemones įgyvendina policijos pareigūnai, kurių veiksmai tiesiogiai arba netiesiogiai susiję su žmogaus teisių, laisvių ir jų teisėtų interesų apsauga. Dėl to ypatingai svarbu yra valstybės nustatytose teisės normose įtvirtinti viešosios tvarkos apsaugos principai, kuriais besąlygiškai turi vadovautis policijos pareigūnai atlikdami savo pareigą ir vykdydami jiems pavestas funkcijas.

Pastebima, kad negalima visos atsakomybės už viešosios tvarkos apsaugą pavesti policijai. Gyventojai taip pat turi būti pilietiškai ir padėti palaikyti viešąją tvarką. Tai patvirtina ir A. Laurinavičius, pateikdamas tokį viešosios tvarkos apibrėžimą: „viešoji tvarka – tai viena iš

---

²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. spalio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2k-670/2002.

²³ Rūta Šimkaitytė-Kudarauskė, „Viešosios vietos sąvokos samprata ir problematika“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* (2011): 200.

²⁴ *Ibid.*, 214.

²⁵ Andrejus Novikovas, „Konstitucijos nuostatų detalizavimas pagrindžiant savivaldybių galimybę savarankiškai vykdyti viešosios tvarkos apsaugą“, *Jurisprudencija* 3,105 (2008): 55.

didžiųjų socialinių vertybių ir ji turi būti saugoma visomis bendruomenės ir teisėsaugos sistemos pareigūnų pajėgomis“²⁶.

1.2. Viešosios tvarkos apsaugos principai

Pagal Konstituciją valstybės valdžios ir valdymo institucijos turi pareigą užtikrinti visuomenės saugumą ir viešąją tvarką, saugoti asmenį nuo kėsimosi į jo gyvybę bei sveikatą, ginti žmogaus teises ir laisves²⁷. Lietuvoje viešosios tvarkos apsaugos funkcijos monopolis²⁸ priklauso policijai. Ši teisėsaugos institucija skiriasi nuo kitų valstybės viešojo administravimo institucijų, taip pat dalyvaujančių teisėtovos užtikrinimo procese, pagal tarnautojams suteiktų įgaliojimų pobūdį. Vykdydami jiems pavestas funkcijas policijos pareigūnai turi plačius įgaliojimus (diskreciją) jiems nepavaldžių asmenų atžvilgiu. Kad nebūtų peržengtos kompetencijos ribos, svarbų vaidmenį atlieka teisės principai, kuriais grindžiama visa teisinė valstybės institucijų ir pareigūnų veikla ir kurių pareigūnai turi beatodairiškai laikytis. Visgi, kalbant apie šių įgaliojimų mastą derėtų pasakyti, kad paskutiniu metu akivaizdžiai gerėjant policijos, kaip institucijos, įvaizdžiui visuomenės akyse, pareigūnai pastatomi į priešpriešą tarp savo profesijos - pareigos vykdymo, ir patenkintų gyventojų lūkesčių.

Tarptautinėje praktikoje pripažįstama, jog viešosios tvarkos apsaugos tikslas – apsaugoti pagrindinius, gyvybiškai svarbius valstybės, visuomenės interesus, t.y. viešosios tvarkos sąvoka apima pagrindinius principus, kuriais grindžiama valstybės teisinė sistema, valstybės ir visuomenės funkcionavimas. Vadovaujantis Konstitucijoje įtvirtinta nuostata, kad ji yra pagrindinis ir tiesiogiai taikomas įstatymas, galima daryti prielaidą, kad joje esantys principai tiesiogiai taikytini visų valstybės institucijų veikloje²⁹. Konstitucinės teisės principai yra visos principų visumos pagrindas, iš kurių išvedami kiti teisės principai. Teisėsaugos institucijų veikla, be abejo, grindžiama ir bendraisiais teisės principais, kuriais užtikrinama teisės sistemos darna, jos elementų sistemingumas ir neprieštarinumas, bei Europos Sąjungos teisės principais. Visi bendrieji principai turi Konstitucijos galią³⁰.

Teisės principai apskritai – tai teisinės sistemos pamatinės nuostatos, esminės vertybės, kuriomis grindžiami kiti teisiniai ir neteisiniai reiškiniai. D. Žilinsko įsitikinimu, „teisėsaugos institucijų veiklos principai – tai pirmiausia tokie principai, kuriuos suformulavo ir sankcionavo įstatymų leidėjas, priimdamas šių institucijų steigimą ir veiklą reglamentuojančius įstatymus. Jie

²⁶ Alfonsas Laurinavičius, „Policijos tarnavimo bendruomenei problemos,“ *Jurisprudencija* 19, 11 (2001): 196.

²⁷ Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 12 d. nutarimas, Valstybės žinios, 2001, Nr. 33-1108.

²⁸ Šią sąvoką savo darbuose vartoja A. Novikovas.

²⁹ Dainius Žilinskas, „Kai kurie Lietuvos teisėsaugos institucijų bruožai ir veiklos principai,“ *Jurisprudencija* 5,83 (2006): 51.

³⁰ Linas Baublys ir kt., *Teisės teorijos įvadas. 2 leidimas* (Vilnius: MES, 2012): 233.

yra įsakmaus pobūdžio, ir kadangi institucijų veiklos principai įtvirtinti teisės normose, jų turinys, sudarytas iš abstrakčių filosofijos, moralės, teisės teorijos ar etikos reikalavimų, tampa valstybės reikalavimais visos institucijos veiklai ir jai vadovaujančiais pradais³¹. Pasak autoriaus, teisingai formuluojant ir laikantis teisėsaugos institucijų veiklos principų nustatomos įtakos ir poveikio teisėsaugai ribos, kryptys ir jų konstitucingumo sąlygas. Teisėsaugos institucijų principai reikšmingi priimant sprendimus dėl teisės pažeidimų, juos vertinant, atliekant sprendimus priimančių pareigūnų veiksmų teisėtumo kontrolę³². Visų teisėsaugos institucijų veiklos principai idealiu atveju yra skirti įgyvendinti teisinės valstybės, pilietinės visuomenės ir demokratinio politinio režimo idėjas, kurios įtvirtintos Lietuvos Respublikos konstituciniuose principuose.

Kalbant apie viešosios tvarkos apsaugos principus suprantame, kad čia aktualūs tie principai, kuriais vadovaujasi institucija, tiesiogiai atsakinga už viešosios tvarkos apsaugą – policija. Policijos veiklos principai įtvirtinti Policijos veiklos įstatymo 4 straipsnyje, kuriame numatyta, kad: „Policijos veikla grindžiama profesinės etikos, pagarbos žmogaus teisėms, humanizmo, visuomenės moralės, teisėtumo, politinio neutralumo, veiklos viešumo ir konfidencialumo derinimo, tarnybinio pavaldumo, subsidiarumo, taip pat prievartos naudojimo tik būtiniais atvejais ir jos panaudojimo proporcingumo principais“³³. Šiais principais grindžiama visa policijos sistema ir jos veikla. Taigi, įstatymų leidėjas įsakmiai nustato papildomus įstatymų turinio ir prasmės, tikslumo ir kryptingumo reikalavimus policijoms pareigūnams, kurių pagrindė funkcija yra viešosios tvarkos apsauga. Pasak D. Žilinsko, šiuose principuose įtvirtintos vertybės sudaro pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės pagrindą, yra ir jos tikslas, ir priemonė, leidžianti reikalauti iš plačius įgaliojimus turinčių valstybės institucijų pagarbos šiai vertybių sistemai³⁴. Plėtojant autoriaus mintį derėtų papildyti, kad policijos veiklos principų reikšmė nėra tik įsakmus nurodymas šiai institucijai gerbti išvardytas vertybes. Policijos veiklos principų analizė parodo, kad tai svarbus šios institucijos veiklos kontrolės mechanizmas.

Deja, nei anksčiau galiojusiuose Lietuvos policijos įstatymuose, nei dabartiniame, įstatymų leidėjas nepasivargino suformuluoti šių principų apibrėžimų. Nežinant principų turinio ir jo reikšmės neįmanoma kontroliuoti, ar tinkamai jų laikomasi. Dėl principų reikšmės sudėtingumo ir jų neapibrėžtumo pagrindiniame policijos veiklą reglamentuojančiame teisės akte iškyla būtinybė plačiau apžvelgti mūsų manymu svarbiausius šios institucijos veiklos principus, kuriais grindžiama viešosios tvarkos apsauga.

---

³¹ Dainius Žilinskas, *supra note*, 29: 52.

³² *Ibid.*

³³ Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas, *Valtybės žinios* 8,2048 (2000).

³⁴ Dainius Žilinskas, *op cit.*, 29: 52.

Bendrasis profesinės etikos principas. Valstybės tarnybą daugiausia sudaro teisės aktus įgyvendinančios institucijos, vienokia ar kitokia forma nuolat bendraujančios ir bendradarbiaujančios su visuomene ir atskirais jos individualais. Šio bendravimo pasekoje neišvengiamai formuojasi tarnautojų ir piliečių tarpusavio santykiai, kurie turėtų būti grindžiami abipusiu pasitikėjimu. Tą pastebi valstybės tarnautojų etiką nagrinėjusi J. Palidauskaitė: „valstybės tarnybos etika susijusi su pasitikėjimu, pilietiškumu, bendra gerove, visuomenės interesu“³⁵. Tokių santykių tarp šių visuomenės grupių tikėtis neverta be valstybės tarnautojų etinės kompetencijos, kurios dėka formuojasi „etiškas elgesys ir priimami etiški sprendimai, kurie yra svarbūs demokratijos plėtrai, visuomenės intereso atstovavimui, pagaliau kiekvieno valstybės tarnautojo profesionalumo ugdymui“³⁶. Neatsitiktinai Valstybės tarnybos įstatyme numatyti valstybės tarnautojų veiklos svarbiausi etikos principai: pagarba žmogui ir valstybei, teisingumas, nesavanaudiškumas, padorumas, nešališkumas, atsakomybė, viešumas ir pavyzdingumas³⁷.

Taigi, bendrasis profesinės etikos principas viešosios tvarkos apsaugos srityje reiškia tam tikras vertybes, konkrečias moralines normas ir nuostatas, dorovinius įsitikinimus, kurių iš policijos pareigūno reikalauja įstatymas ir kurių tikisi visuomenė. Pareigūnų profesinės etikos principai yra įtvirtinti Policijos pareigūnų etikos kodekso 3 punkte³⁸, kuriame numatyta, kad tarnyba policijoje grindžiama pagarbos žmogui ir valstybei, teisingumo, sąžiningumo, nesavanaudiškumo, padorumo, nešališkumo, atsakomybės, viešumo, pavyzdingumo principais.

Pagal Pareigūnų etikos kodekso 15 punktą, laikytis Lietuvos policijos pareigūnų etikos kodekso reikalavimų yra kiekvieno policijos pareigūno pareiga ir garbės reikalas, o jų pažeidimas smerkiamas ir užtraukia moralinę bei, kompetentingų pareigūnų sprendimu, tarnybinę atsakomybę. Taigi šios profesijos atstovams keliami dideli moraliniai reikalavimai, veiklos orientyrai ir siektinos vertybės yra susistemintos. Taip yra dėl to, kad atlikdami pareigas policijos pareigūnai daro įtaką eiliniams piliečiams, turi valdžią jų atžvilgiu, jie turi būti pavyzdys, į kurį visi lygiuotųsi, juos gerbtų. Nuo kiekvieno tarnautojo pažiūrų, vertybių, moralinių įsitikinimų įtakoto elgesio priklauso visos institucijos įvaizdis visuomenėje.

Nors etikos normos egzistuoja įvairiose gyvenimo srityse ir apima asmeninius, viusomeninius, organizacinius santykius, aptariamam atveju kalbame apie profesinę etiką, kurioje etiškumo reikalauja konkreti veikla. Profesinė etika apskritai suprantama kaip taisyklių visuma darbuotojams, kuriomis jie turi vadovautis savo darbinėje veikloje. A Laurinavičius profesinę

³⁵ Jolanta Palidauskaitė, *Etika valstybės tarnyboje* (Kaunas: Technologija, 2010), 115.

³⁶ *Ibid.*, 116.

³⁷ Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas, Valstybės žinios, 1998, Nr. 8-1316.

³⁸ Lietuvos policijos pareigūnų etikos kodeksas. Patvirtintas Lietuvos policijos generalinio komisaro 2004 m. liepos 16 d. įsakymu Nr. V-47, žiūrėta 2017 m. vasario 2 d., <http://www.policija.lt/index.php?id=3516>.

etiką apibrėžia kaip „etikos mokslo pošakį, tyrinėjantį sistemą moralės, dorovės normų ir principų, kurie veikia specifinius konkrečios profesijos žmonių santykius“³⁹. T. L. Cooperis pažymėjo, kad „tinkamam pareigų atlikimui labai svarbu profesinės vertybės, kurios negali būti perkamos, perleidžiamos, išigyjamos, bet įgyjamos užsiimant profesine veikla ir orientuojantis į meistriškumo standartus, kol jie pramokstami“⁴⁰.

Europos policijos etikos kodekso 12 punkte nustatyta, kad „policija turi būti organizuota taip, kad policijos pareigūnus visuomenė gerbtų kaip profesionalius teisėsaugos atstovus, teikiančius pagalbą visuomenei“, o šio punkto aiškinamajame memorandume teigiama, kad „policijai yra svarbiausia sukurti abipusio supratimo ir bendradarbiavimo su visuomene aplinką. Tai turi įtakos daugumai funkcijų, kurias policija yra įpareigota atlikti“⁴¹.

Taigi policininko darbo specifika kelia aukštus dorovinius reikalavimus jo elgesiui ne tik tarnybos metu. Būdamas valdžios atstovas, kurio pareiga yra garantuoti tvarką viusomenėje, pareigūnas yra labiau „matomas“, jis veikia viešai. Ypač tai pasakytina apie už viešosios tvarkos apsaugą atsakingus patrulius, kurie nuolat veikia visuomenės akivaizdoje. Policininko elgesys turi būti grįstas ne tik jo veiksmus reguliuojančiomis teisės normomis, bet ir asmeninėmis savybėmis, nuo kurių priklauso visos institucijos prestižas ir autoritetas.

Todėl neatsitiktinai M. Guy ir K. Denhardt išskiria šias asmenines ir profesines vertybes: 1) rūpestingumas, 2) geranoriškumas, 3) garbingumas, 4) sąžiningumas, 5) atsiskaitomumas, 6) pažado laikymasis, 7) siekimas tobulėti, 8) ištikimybė, 9) teisingumas, 10) integralumas, 11) pagarba kitiems, 12) atsakingas pilietiškumas⁴². Pagal sugebėjimą konkrečioje situacijoje veikiant pagal įstatymo raidę būtina elgtis etiškai, t.y. tuomet moraliai teisingai vertinamas pareigūno profesionalumas.

Pagarba žmogaus teisėms ir laisvėms yra būtina liberalios demokratijos egzistavimo sąlyga. Žmogaus teisės yra vienas reikšmingiausių šiuolaikinės demokratinės valstybės elementų, kurių sąvoka suformuluota 1948 m. Paryžiuje, Jungtinių Tautų Generalinėje Asamblėjoje priimtoje Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje. Joje skelbiama, kad: „Visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis. Jiems yra suteiktas protas ir sąžinė, ir jie turi elgtis vienas su kitu kaip broliai“⁴³.

Žmogaus teisės - konstituciškai įtvirtintos, universalios ir visuotinio pobūdžio prigimtinės vertybės, kurių apsaugą užtikrina visos valstybės institucijos. Visiems asmenims žmogaus teisės pripažįstamos vienodai, nepriklausomai nuo jų individualių savybių. Įvairiose

³⁹ Alfonsas Laurinavičius, *Administravimo pareigūnų etika* (Kaunas, 2001), 59.

⁴⁰ Jolanta Palidaukaitė, *supra* note, 35:118.

⁴¹ Europos policijos etikos kodeksas. Vilnius: Gilija, 2000.

⁴² Jolanta Palidaukaitė, *Viešojo administravimo etika* (Kaunas: Technologija, 2001), 63.

⁴³ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, *Žmogaus teisės. Tarptautinių dokumentų rinkinys*. (Vilnius: Mintis, 1991).

gyvenimo srityse galiojančios žmogaus teisės ir laisvės pagal tarptautinių teisės dokumentų nuostatas skirstomos į pilietines, politines, ekonomines, socialines ir kultūrinės teises. Tokias žmogaus teises kaip teisė į gyvenimą, laisvę, asmens neliečiamybę, pilietines ir politines laisves gina ne tik Konstitucija, bet ir kiti tarptautiniai teisės aktai bei sutartys - Jungtinių Tautų Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Europos Tarybos priimta Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir kt.

Žmogaus teisės gali būti apibrėžtos kaip individų, vienas kito atžvilgiu turinčių pareigą veikti (arba susilaikyti nuo veikimo), santykių ir kiekvieno individo santykiu su tam tikromis vertybėmis, užtikrinančiomis jo gerovę, visuma⁴⁴. Taigi, bendriausia prasme pagarbos žmogaus teisėms ir laisvėms principas reiškia, kad užtikrindamas viešąją tvarką policijos pareigūnas privalo gerbti žmogų, jo teises ir laisves, valstybę, jos institucijas ir įstaigas. Įgyvendindamas šį principą policijos pareigūnas privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos, įstatymų, kitų teisės aktų, teismų sprendimų reikalavimų, įstaigos vidaus tvarkos taisyklių.

Iškyla klausimas, ką reiškia gerbti žmogaus teises? Ar tai reiškia, kad negalima jų varžyti ar kaip nors riboti? Žmogaus teisės ir laisvės sudaro vientisą sistemą, kurios elementai (t.y. konkrečios teisės bei laisvės) egzistuoja papildydami ar apribodami vienas kitą, t.y. sunku įsivaizduoti atskirą žmogaus teisę, egzistuojančią autonomiškai, atsietą nuo kito žmogaus teisių bei laisvių⁴⁵. Todėl teisinėje visuomenėje turi vyrauti žmogaus teisių darna, priešingu atveju valstybė privalo imtis veiksmų, kad būtų atkurta socialinė tvarka, ir nors kiekvienoje teisinėje valstybėje vienas pagrindinių darnios visuomenės egzistavimo elementų yra žmogaus teisių ir laisvių apsauga, įstatymų numatytais atvejais ir tvarka jos gali būti ribojamos.

Pagal Konstituciją valstybė ne tik turi užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių gynimą nuo kitų asmenų neteisėtų kėsinių, bet ir jokių būdu neleisti, kad į jas neteisėtai kėsintųsi, jas pažeistų pačios valstybės institucijos ar pareigūnai (Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas). Antraip būtų griaukiamas žmonių pasitikėjimas valstybės valdžia, įstatymais ir teise, tarptų teisinis nihilizmas. Toleruojant valstybės institucijų, pareigūnų neteisėtus veiksmus, kuriais pažeidžiamos žmogaus teisės ir laisvės, neužkertus jiems kelio atsirastų didžiulis socialinis disbalansas, būtų pažeista pamatinė pusiausvyra, kai žmogus iš esmės neturi priemonių, galimybių pasipriešinti valstybės – galingo mechanizmo – savivalei ir, paliktas be veiksmingos institucionalizuotos pagalbos, yra gniuždomas visa valstybės mechanizmo jėga (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas). Taigi, įstatymų joms suteikta valia valstybės institucijos gali riboti žmogaus teises ir laisves, tačiau tik tam, kad apsaugotų nuo kitų

⁴⁴ Piechowiak M. What are Human Rights? „*An Introduction to the International Protection of Human Rights*,“ A Textbook. Hanski R., Suksi M. Turku Abo: Institute for Human Rights. 1999.

⁴⁵ Gediminas Bučiūnas, „Asmens teisės į privatumą ir visuomenės teisės būti saugiai santykis tiriant nusikalstamas veikas,“ *Teisės apžvalga* 1,12 (2015): 7.

asmenų neteisėtų kėsinių, o ne veikti savavališkai. Pagarbos žmogaus teisėms ir laisvėms leidžianti reikalauti iš plačius įgaliojimus turinčių valstybės institucijų pagarbos visuomeninėms vertybėms, kurias įtvirtina šis principas.

Humanizmo principas pasireiškia tuo, kad vykdydamas savo funkcijas, užtikrindamas viešąją tvarką ir visuomenės saugumą, policijos pareigūnas savo veikloje privalo ne tik ginti ir saugoti prigimtines žmogaus teises ir laisves, bet ir nesant teisinio pagrindo, negali jų pažeisti. „Demokratinėje valstybėje viešosios tvarkos (kaip itin reikšmingo socialinės tvarkos segmento) palaikymas grindžiamas visų didžiųjų religijų ir etikos tradicijų pripažįstama pagrindine nuostata: su kiekvienu žmogumi reikia elgtis humaniškai, nuolat puoselėjant kiekvieno asmens gyvenimo visavertiškumą“⁴⁶.

Humanizmo principas reiškia, kad vykdydami įstatymu jiems pavestas funkcijas policijos pareigūnai turėtų būti humaniški gyventojų atžvilgiu, t.y. su visuomenės nariais elgtūsi žmoniškai. Humanizmo aiškinimas remiasi suvokimu žmogaus kaip svarbiausios vertybės. Humanizmas atspindi siekimą sudaryti žmogui palankias visuomeninio gyvenimo sąlygas, išreiškiant pagarbą žmogaus teisėms, jo orumui, vertingumui.

Galima teigti, jog nuo to, kaip institucijos tarnautojai elgsis su visuomenės nariais, priklauso visos institucijos statusas valstybėje. Viešosios tvarkos apsaugos srityje humaniškumas pirmiausia turėtų pasireikšti policijos pareigūnų veiksmais, kai realiai gerbiamos sulaikytų asmenų teisės bei laisvės (negalima žmogaus kankinti, žiauriai su juo elgtis arba žeminti jo orumą), elgiantis su jais žmogiškai taikomos atitinkami situacijai reglamentuotos prievartos pobūdžio priemonės.

Visuomenės moralės principas reiškia, kad policijos pareigūnas vykdydamas jam pavestas funkcijas, turi ne tik akylai vadovautis įstatymų nuostatomis, bet tuo pačiu veikti ir pagal visuomenėje egzistuojančias moralines normas. „Moralė - tai vidinis žmogaus įsitikinimas gerbti kito asmens interesus (teises) ir kartu savanoriškas tokios pagarbos reiškinys. Moraliu laikomas toks elgesys, kuris yra naudingas ne tik konkrečiam asmeniui, bet ir visuomenei, ne tik konkrečiai tautai, bet ir žmonijai“⁴⁷. Kadangi policijos veikla susijusi su žmogaus teisių bei laisvių apribojimu - naudojamos įvairios prievartos priemonės, kurios, nors ir yra teisėtos, neišvengiamai pažeidžia vienokias ar kitokias žmogaus teises, todėl moraliniu aspektu policijos veikla vertinama nevienareikšmiškai.

Antai Policijos pareigūnų etikos kodekso 4.28 str. numatyta, kad Policijos pareigūnas tarnybinėje veikloje turi vadovautis visuotinai priimtomis moralės normomis, savo elgesiu

⁴⁶ Alfonsas Laurinavičius, „Žmogaus saugumas ir valstybės statutinių įstaigų pareigūnų subjektinės teisės“, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos Suvažiavimo darbai* T20 (2006): 411.

⁴⁷ Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija* (Vilnius: Justitia, 2000), 205.

stengtis būti pavyzdžiu kitiems asmenims. To paties kodekso 14.1 str. nurodo, kad ne tarnybos metu policijos pareigūnas turi elgtis pagal visuotinai priimtas elgesio normas ir savo elgesiu, drausme, kultūra stengtis būti pavyzdžiu kitiems asmenims, visada prisiminti, kad pagal jo elgesį sprendžiama apie visą policiją ir jos pareigūnus.⁴⁸ Kaip matyti, priešingai nei kitų profesijos atstovų, policijos pareigūnui užkraunama „našta“ paisyti moralių ir dorovinių elgesio taisyklių ne tik vykdydant tarnybines pareigas, bet ir laisvu nuo darbo metu. Kaip rašė vienas ryškiausių XX a. austrų teisės teoretikas ir filosofas H. Kelzenas: „Moralė uždeda žmogui pareigas iš vidaus, teisė – iš išorės“⁴⁹.

Vis dėlto, šio darbo autorės nuomone, šio policijos veiklos principo išskyrimas į atskirą yra perteklinis, jis galėtų būti profesinės etikos principo sudedamąją dalimi, kuris grindžiamas moralės normomis.

Teisėtumo principas yra universalus teisės principas, būdingas visai teisės sistemai, taikomas kiekvienoje teisės šakoje. „Teisėtumas – tai esminis, teise pagrįstas reikalavimas, kad valstybinės institucijos, įstaigos, pareigūnai, įmonės, organizacijos bei piliečiai griežtai ir nenukrypstamai laikytųsi Konstitucijos, įstatymų ir juos vykdytų“⁵⁰. Teisėtumas yra būtinas betkurioje teisėsaugos institucijų veiklos srityje, ypač, kai kalbame apie prievartos priemonių naudojimą. Bet kokia veikla, kuria pažeidžiamas betkuris teisėsaugos institucijų veiklos principas, savaime tampa neteisėta. Šis principas taip pat įtvirtintas beveik visuose teisėsaugos institucijų veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose (pvz., Valstybės saugumo departamento, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos, Vadovybės apsaugos departamento, Specialiųjų tyrimų tarnybos ir kt.).

Teisėtumo principo turinys yra labai platus: pirma, jis reiškia, kad institucija turi veikti nenukrypstamai laikydamasi jos steigimą ir veiklą reglamentuojančių teisės aktų bei jos veikloje taikomų teisės aktų reikalavimų. Antra, teisėtumo principas reiškia, kad teisėsaugos institucija, įgyvendindama savo teisių ir pareigų turinį, gali ir privalo reikalauti atitinkamai teisėto elgesio iš fizinių ir juridinių asmenų, t. y. įgyvendinti savo paskirtį gindama daugiau ar mažiau visuomeninių santykių⁵¹. U. Trumpulio nuomone, „teisėtumas yra tam tikras teisinis saugiklis, kiek įmanoma mažinantis klaidos padarymo (neteisingo sprendimo priėmimo ar elgesio varianto) tikimybę“⁵². Pareigūnas, savo veikloje vadovadamasis teisės aktais, lyg ir apsidraudžia nuo nemalonių situacijų.

⁴⁸ Lietuvos policijos pareigūnų etikos kodeksas. Patvirtintas Lietuvos policijos generalinio komisaro 2004 m. liepos 16 d. įsakymu Nr. V-47, žiūrėta 2017 m. vasario 2 d., <http://www.policija.lt/index.php?id=3516>

⁴⁹ Alfonsas Vaišvila, *supra note.*, 204.

⁵⁰ Ugnius Trumpulis, „Teisėtumo principo taikymas Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje kaip teisėsaugos įvykdymo prielaida“, *Jurisprudencija* 12,102 (2007): 76.

⁵¹ Dainius Žilinskas, *supra note.*, 29: 53.

⁵² Ugnius Trumpulis, *supra note.*, 50: 79.

„Teisėtumo principas reikalauja, kad visi teisės subjektai (valstybės institucijos, visuomeninės organizacijos, pareigūnai ir piliečiai) savo veikloje tiksliai ir besąlygiškai įgyvendintų teisės normų paliepiamus“⁵³. Neabejotinai, norint elgtis teisėtai visų pirma būtina išmanyti įstatyminę bazę, kuri, tenka pripažinti, yra gana plati. Tai sudėtinga dėl keletos priežasčių. Visų pirma, dėl paskutiniu metu itin uoliai vykdomos policijos sistemos reformos vyksta nuolatinė policijos pareigūnų kaita. Per metus laiko profesinėje policijos mokykloje įgytų žinių ir suformuotų gebėjimų tikrai neužtenka, kad pareigūnas įgytų reikiamų įgūdžių. Policinėje tarnyboje kaip niekur kitur ypatingai reikalinga patirtis ir praktika, kadangi kiekviena situacija yra skirtinga ir savaip sudėtinga. Reikiamas žinių bagažas sukaupiamas tik per ilgus tarnavimo sistemoje metus. Kita vertus, nuolat keičiasi įstatyminis reguliavimas, kaip antai nuo 2017 m. sausio 1 d. įsigaliojęs naujas Administracinių nusižengimų kodeksas. Dėl šios priežasties pareigūnas privalo būti žingeidus, pats domėtis naujovėmis, kadangi nuo to priklauso jo veiksmų teisėtumas.

Politinio neutralumo principas. Lietuvos statutiniams pareigūnams seniai įstatymais draudžiama dalyvauti politinėje veikloje (pvz., 2000 m. Policijos veiklos įstatymo 4 str., 2004 m. Muitinės įstatymo 22 str. ir kt.). Antai Lietuvos Respublikos Vidaus tarnybos statuto įstatymo 3 str. numatyta, kad pagal politinio neutralumo principą pareigūnas privalo, nepaisydamas asmeninių politinių pažiūrų, nešališkai tarnauti žmonėms ir teisėtai valstybės valdžiai, nedalyvauti politinių partijų ar politinių organizacijų veikloje. Šis principas taip pat reiškia, kad politinėms partijoms, politikams draudžiama duoti teisės aktuose nenumatytų pavedimų ar įpareigojimų arba kitaip kištis į statutinių ar kitų valstybės institucijų, įstaigų veiklą.

Politinio neutralumo principas reikalauja policijos pareigūnų nesuinteresuoto ir nešališko požiūrio į politiką vykdant jų funkcijas. Pavyzdžiui, viešąją tvarką užtikrinantis pareigūnas negali neginti ar nepadėti gatvėje užpultam žinomam politikui, kurio vertybės, atstovaujami interesai ar asmeniniai įsitikinimai oponuoja jo moralei tik dėl jo politinių pažiūrų. Šio principo įtvirtinimas policijos veikloje žymi takoskyrą tarp politikos ir teisės ir būtent pastarąją policijos pareigūnai įpareigoti įgyvendinti. Kita vertus, kai kurių mokslininkų nuomone, „draudimas pareigūnams dalyvauti politiniame šalies gyvenime tam tikra prasme preziumuoja išankstinį nepasitikėjimą šios socialinės grupės gebėjimu sąžiningai vykdyti jiems pavestas pareigas ir siekį paversti juos paklusniais valdžios nurodymų vykdytojais“⁵⁴.

K. Vitkauskas pastebi, kad „politinio neutralumo principo taikymas suprantamas visuomenėje, kurioje pareigūnai priversti elgtis ne pagal demokratinę doktriną, o pagal galiojančią

---

⁵³ Andrejus Novikovas, *supra* note, 25: 56.

⁵⁴ Kęstutis Vitkauskas, „Policijos pareigūnų teisės į didesnę socialinę apsaugą pagrįstumas“, *Jurisprudencija* 49,41 (2003): 23.

įstatymą. Jeigu įstatymai kertasi su žmogaus teisėmis, įstatymų leidėjui parankiau turėti politiškai neutralius pareigūnus, kurių teisė išsakyti savo pilietinę nuomonę yra suvaržyta. Taikydami teisinį įstatymą policijos pareigūnai teikia paslaugas ne valdžiai, o visuomenei kaip prigimtinių teisių turėtojai. Tokiu atveju savaime turėtų išnykti ir politinio neutralumo principo taikymo būtinumas, nes pareigūno veiklos tikslas – apsaugoti ir ginti žmogaus teises ir laisves, o ne įgyvendinti atskiros klasės arba partijos socialinius interesus išreiškiančius įstatymus“⁵⁵. Reikia pastebėti, kad nepaisant politikos draudimo statutinių pareigūnų veikloje, dar gyva iki nepriklausomybės atgavimo visuomenėje susiformavusi nuomonė, kad teisėsaugos pareigūnai yra politizuoti.

Subsidiarumo principas yra Europos Sąjungos teisės principas, taikomas jos institucijoms ir yra itin svarbus praktiniu aspektu vykdant teisėkūros procedūras. Jo esmė ir svarbiausias tikslas – užtikrinti tam tikrą žemesnio lygio valdžios institucijų nepriklausomumą nuo aukštesnės valdžios institucijų, ypač vietos valdžios institucijų nepriklausomumą nuo centrinės valdžios. Tai reiškia, kad kelių lygių valdžios institucijos dalijasi įgaliojimais. Taigi šis principas į Europos Sąjungos Sutartis buvo įtrauktas siekiant užtikrinti, kad įgaliojimai būtų vykdomi kuo artimesniu piliečiams lygmeniu. Šis principas yra organizacinis, kuriuo remiantis aukštesnio lygio organizacijos neturi kištis į žemesnio lygio organizacijos veiklą, bet turi joms padėti ją vykdyti - teikti būtiną paramą vykdant joms pavestus uždavinius. Remiantis subsidiarumo principu įgyvendinamas policijos organizacijos valdymas taikant teises priemones. Įgyvendinant šį principą už viešosios tvarkos apsaugos politiką atsakinga valstybė, o šios politikos priemonės turėtų įgyvendinti tam tikros teritorijos valdžios subjektai, atsižvelgiant į vietovės gyventojų skaičių, kriminogeninę situaciją. Pasak A. Urmono, subsidiarumas neleidžia įsitvirtinti visuomenėje kokiai nors asmeninio režimo ar biurokratinės diktatūros formai, atskiria įvairių valdžių lygių kompetenciją ir įgaliojimus. Pavyzdžiui, aukštesniojo lygmens institucijos atlieka tik tas nusikalstamumo kontrolės priemones, kurias vykdyti žemesniojo lygmens institucijos yra nepajėgios, arba jas pavedant žemesnio lygmens institucijoms nesilaikoma efektyvumo, ekonominio ir mokslinio pagrįstumo principų.

Prievartos naudojimo tik būtiniais atvejais ir jos panaudojimo proporcingumo principas. „Proporcingumo doktrinos vystymąsi valstybėse nuo pat pradžių lėmė natūralus visuomenės poreikis siekti valstybės ir individo santykių pusiausvyros ir suvokimas, kad valstybės, kaip suvereno, galios teisės normomis, poveikio priemonėmis varžyti asmenų teises ir laisves nėra ir negali būti beribės“⁵⁶. Prievartos naudojimo tik būtiniais atvejais ir jos panaudojimo proporcingumo principas yra ir konstitucinis, ir bendrasis administracinės teisės

⁵⁵ Kęstutis Vitkauskas, *supra note*, 23.

⁵⁶ Ingrida Danėlienė, „Proporcingumo principo taikymas administracinėje ir aplinkos teisėje“, *Teisė* 72 (2009): 110.

principas, įtvirtintas tiek nacionalinėje, tiek tarptautinėje teisėje. „Proporciumo principas įkūnija pagrindinę teisingumo koncepciją, kuri sutvirtina (stiprina) žmogaus teisių apsaugą ir nacionaliniame, ir viršnacionaliniame lygmenyje“⁵⁷.

Nors teisės normos yra visuotinai privalomos, dėl įvairių priežasčių (tokių kaip naudos siekimas, moralinių vertybių skirtumai, būdo ir charakterio savybės) ne visi visuomenės nariai linkę pripažinti jų privalomumą. Šiam tikslui pasiekti valstybė turi teisę naudoti prievartą, kurios naudojimas visais atvejais apriboja asmens, prieš kurį naudojama prievarta, galimybę veikti laisvai, pagal savo valią. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 20 str. įtvirtinta nuostata, jog žmogaus laisvė neliečiama, niekam neturi būti atimta laisvė kitaip, kaip tokiais pagrindais ir pagal tokias procedūras, kokias yra nustatęs įstatymas, prievartos panaudojimo sąlygos turi būti nustatytos atitinkamų institucijų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose numatant baigtinį sąrašą ir nepaliekant pareigūnų veiksmams diskrecijos teisės.

Policijos veiklos įstatymo 23 str. 1 d. numatyta, kad policijos pareigūnas turi teisę panaudoti prievartą, kai būtina užkirsti kelią teisės pažeidimams, sulaikyti juos padariusius asmenis ir kitais atvejais, saugant bei ginant asmens, visuomenės, valstybės teisėtus interesus. To paties straipsnio 2 d. apibrėžia prievartos rūšis – tai psichinė, fizinė prievarta, šaunamojo ginklo bei sprogstamųjų medžiagų panaudojimas, kurias policijos pareigūnas gali panaudoti tik įstatymų numatytais atvejais ir tvarka. Tai reiškia, kad naudojant prievartą svarbu nepažeisti tokių prigimtinių žmogaus teisių kaip teisė į gyvybę, laisvę, asmens neliečiamumą, orumą, todėl prievartos panaudojimas turėtų būti labai tiksliai reglamentuotas. „Įstatymų leidėjas turi suformuluoti ir išdėstyti teisės normas taip, kad adresatai aiškiai suprastų jiems nustatomų teisių ir pareigų turinį bei pobūdį, taip pat teisinius faktus, kurių pagrindu tos teisės ir pareigos atsiranda, pasikeičia arba baigiasi“⁵⁸.

Deja, šiandien susiduriame su situacija, kai vykdydant įstatymais jam pavestas funkcijas ir iš pažiūros elgiantis teisėtai ir pageidaujamai, policijos pareigūnui neretai tenka iškęsti tarnybinio patikrinimo procedūras ar net būti patrauktam baudžiamojon atsakomybėn dėl įgaliojimų viršijimo. Tai gali reikšti tik viena: arba pareigūnai netinkamai supranta ir interpretuoja jiems suteiktų įgaliojimų pobūdį ir tvarką, arba jų veiksmų laisvė (teisės ir pareigos) nėra pakankamai aiškiai suformuluota atitinkamuose teisės aktuose. Bet kuriuo atveju, tokia padėtis taisytina suteikiant pareigūnams galimybę kuo dažniau kelti kvalifikaciją, informuojant juos apie teisės aktų pasikeitimus, formuojamą teismų praktiką. Kita vertus, policijos veikloje vienodų situacijų nebūna ir pareigūnas negali veikti pagal šabloną, kad ir koks tikslus jis būtų.

⁵⁷ Emiliou N. the Principle of Proportionality in European Law (A Comparative study (1996).

⁵⁸ Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija* (Vilnius: Justitia, 2004), 188.

Prievartos naudojimo tik būtiniais atvejais ir jos panaudojimo proporcingumo principas reikalauja, kad policijos veikloje taikomos prievartos priemonės atitiktų tokį tikslą, kurio jomis siekiama, o jų mastas ir griežtumas turi būti proporcingi šiam tikslui. Tai reiškia, kad valdžios institucija turi imtis tik tokių poveikio priemonių, kurios būtinos jų funkcijoms vykdyti, o esant galimybei pasirinkti iš kelių veikimo būdų, turi būti pasirenkamas mažiausiai žmogaus teises varžantis ir ribojantis veikimo būdas. „Proporcingumo esmę atskleidžia taisyklė, kad asmenų atžvilgiu valstybės taikomos administracinės priemonės (viešojo valdymo aktai, atsakomybę reglamentuojančios normos ir pan.) turi atitikti siekiamus tikslus, būti jiems adekvačios“⁵⁹.

Žinomo vokiečių mokslininko J. Schwarze'o teigimu, proporcingumo principo tikslas yra: „suteikti pagrindinių laisvių apsaugai turinį ir reikšmę. Kadangi jo efektyvumas nėra susietas su konkrečia pagrindine teise, o apima visą pagrindinių laisvių grupę, juo bendroju požiūriu siekiama tinkamos pusiausvyros, taigi ir teisingumo principo plėtojimo“⁶⁰. Atsižvelgiant į tai, kas aptarta, pažymėtina, kad teisingumo ir proporcingumo principai yra tarpusavyje susiję ir vienas kitą papildantys, todėl tai esminiai viešosios tvarkos apsaugos principai, kurių privalo laikytis policijos pareigūnai savo veikloje.

D. Žilinsko teigimu, „visų teisėsaugos institucijų veiklos principai idealiu atveju yra skirti įgyvendinti teisinės valstybės, pilietinės visuomenės ir demokratinio politinio režimo idėjas, kurios įtvirtintos Lietuvos Respublikos konstituciniuose principuose“⁶¹. Taigi policijos teisės principuose yra išreikšti šios institucijos vertybės, siekiai ir tikslai, kuriais vadovaujasi, taiko savo veikloje ir įgyvendina kiekvienas jos narys. Policijos veiklą grindžiančiais principais paaškinamos ir logiškai pagrindžiamos policijos veikloje taikomos teisės normos.

Apibendrinant galime teigti, jog nei teisės teorijoje, nei nacionaliniuose teisės aktuose nėra vieningo ir aiškaus viešosios tvarkos apibrėžimo. Išanalizavus mokslinę literatūrą matome, kad atskiri autoriai skirtingai apibrėžia šią socialinę vertybę, tačiau bendriausia prasme viešojo tvarka reiškia įvairių socialinių normų nustatytą visuomeninių santykių sistemą, saugomą (garantuojamą) ne tik valstybės ir jos įgaliotų institucijų, o ir įvairių visuomeninių grupių ir pačių piliečių elgesio. Viešosios tvarkos apsaugos turinį sudaro valstybės numatytos konkrečios teisinės ir organizacinės priemonės, kurias savo kompetencijos ribose įgyvendina jos institucijos. Konstituciškai šių priemonių įgyvendinimas priskirtas policijai, kurios įgaliojimai ir kompetencijos ribos yra labai platūs. Kad šios ribos nebūtų peržengtos, įgyvendindami jiems pavestas funkcijas policijos pareigūnai turi besąlygiškai laikytis teisės principų, kuriais grindžiama visa teisinės valstybės institucijų ir pareigūnų veikla.

⁵⁹ Arvydas Andruškevičius, *Administracinė teisė: bendrieji teorijos klausimai, valdymo aktų institutas, ginčo santykių jurisprudenciniai aspektai* (Vilnius: Registrų Centras, 2008), 287.

⁶⁰ Schwarze J. *European administrative law* (revised 1st edition) (2006), 679.

⁶¹ Dainius Žilinskas, *supra* note, 29: 82.

2. POLICIJOS VYKDOMOS VIEŠOSIOS TVARKOS APSAUGOS TEISINIO REGLAMENTAVIMO YPATUMAI LIETUVOJE

2.1. Policijos garantuojamos viešosios tvarkos apsaugos tikslai, uždaviniai, funkcijos

Išanalizavus viešosios tvarkos apsaugos sąvoką ir pagrindinius bruožus bei viešosios tvarkos principus galima teigti, jog prie viešųjų subjektų, dalyvaujančių viešosios tvarkos užtikrinimo veikloje, pirmiausia derėtų priskirti policiją todėl, kad pagal savo paskirtį ji turi plačiausius įgaliojimus šioje srityje. Lietuvos policijos veiklos paskirtis įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Policijos veiklos įstatyme – tarnauti žmogui ir valstybei, užtikrinti asmens, visuomenės saugumą bei viešąją tvarką.

Pagrindinio Lietuvos policijos veiklą reglamentuojančio teisės akto - Policijos veiklos įstatymo 2 str. 4 d. apibrėžia policijos sąvoką, kuri tuo pačiu apibūdina ir šios institucijos paskirtį. Čia nurodyta, kad policija – asmens, visuomenės saugumą ir viešąją tvarką užtikrinanti policijos įstaigų ir policijos pareigūnų sistema. Analizuojant šį policijos apibūdinimą galima išskirti tris pagrindinius požymius: 1) policija yra jos įstaigų ir pareigūnų sistema; 2) sistema, užtikrinanti asmens, visuomenės saugumą, 3) sistema, užtikrinanti viešąją tvarką. Ši sąvoka labai tiksliai nusako teisės normomis įtvirtintą policijos statusą ir pagrindinius organizacijos tikslus. Kaip matyti, policijos sąvokoje policijos įstaigos ir pareigūnai nurodyti kaip atskiri komponentai. Akivaizdu, kad policijos įstaigos pačios savaime negali užtikrinti asmens, visuomenės saugumo ir viešosios tvarkos be policijos sistemos darbuotojų – policijos pareigūnų, kurie įgalioti vykdyti minimas funkcijas. Tik abi šių subjektų kategorijos veikdamos bendrai sudaro vieningą sistemą.

Kiekvienai institucijai išskirti tikslai, suformuluoti uždaviniai ir funkcijos suponuoja tos institucijos teisių ir pareigų visumą, kuri atspindi jos statusą bei padėtį visuomenėje. Policijai išskirti tikslai atspindi šiai institucijai keliamus uždavinius. Policijos tikslai nurodyti ir Europos policijos etikos kodekse: tai „užtikrinti visuomeninę rimtį ir teisėsaugą; saugoti ir gerbti pagrindines asmens teises ir laisves, įtvirtintas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje; užkardyti nusikaltimus ir kovoti su nusikalstamumu; atskleisti nusikaltimus; teikti pagalbą ir paslaugas visuomenei“⁶². Galime teigti, jog tai pagrindinis policijos tikslas visose demokratinėse teisinėse valstybėse.

D. Žilinsko nuomone, policijos, kaip ir kitų teisėsaugos institucijų, uždaviniai reprezentuoja institucijos paskirtį ir jos taikomosios veiklos pagrindines kryptis⁶³. Pagrindiniai Lietuvos policijos veiklos uždaviniai nustatyti Policijos veiklos įstatymo 5 str. 1 d., tai: žmogaus

⁶² Europos policijos etikos kodeksas, (Vilnius: Gilija, 2000): 7.

⁶³ Dainius Žilinskas, *supra* note, 29: 52.

teisių ir laisvių apsauga; asmens, visuomenės saugumo ir viešosios tvarkos užtikrinimas; neatidėliotinos pagalbos teikimas asmenims, kai ji būtina dėl jų fizinio ar psichinio bejėgiškumo, taip pat asmenims, nukentėjusiems nuo nusikalstamų veikų, administracinių teisės pažeidimų (nusižengimų), ekstremaliųjų situacijų ar panašių veiksmų; nusikalstamų veikų ir administracinių teisės pažeidimų (nusižengimų) prevencija; nusikalstamų veikų ir administracinių teisės pažeidimų (nusižengimų) atskleidimas ir tyrimas; eismo automobilių keliais priežiūra. Policijos veiklos įstatymas suteikia policijos pareigūnui įgaliojimus įgyvendinant policijos uždavinius reikalauti, kad tiesiogiai jam nepavaldūs asmenys vykdytų jo teisėtus nurodymus, o nurodymų nevykdymo ar pasipriešinimo atveju panaudoti prievartą (16 straipsnio 1 dalis).

Bene svarbiausia ir dažniausiai akcentuojama Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtinta valstybės pareiga ir prioritetinga jos veiklos sritis yra *žmogaus teisių ir laisvių apsaugos* užtikrinimas. 1950 m. lapkričio 4 d. pasirašyta ir 1953 m. įsigaliojusi Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija tapo pirmąją tarptautine sutartimi, garantuojančia visų valstybių narių pagarbą pagrindinėms žmogaus teisėms ir apibrėžiančia minimalius jų apsaugos garantus. Apie valstybės pareigą užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių apsaugą ir gynimą ne kartą savo nutarimuose yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas: „valstybė yra konstituciškai įpareigota teisinėmis, materialinėmis, organizacinėmis priemonėmis užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių gynimą nuo neteisėto kėsimosi ar ribojimo, nustatyti pakankamas žmogaus teisių ir laisvių apsaugos ir gynimo priemones“ (Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d., 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimai).

Šiuolaikiniame pasaulyje žmogaus teisės ir laisvės apibrėžiamos kaip esminė vertybė. Atsižvelgiant į tai, jog pirmasis policijos veiklos uždavinys atspindi svarbiausiame šalies įstatyme – LR Konstitucijoje - įtvirtintas nuostatas, kurioje numatyta, kad „Žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės“, galime teigti, jog šis uždavinys laikomas esminiu, pagrindiniu, ir „įstatymo leidėjo valia <...> iš esmės apimančiu kitus policijos uždavinius“⁶⁴. D. Žilinsko nuomone, visi kiti policijos veiklos uždaviniai, išskyrus nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų atskleidimą ir tyrimą, pagal savo pobūdį iš esmės yra išvestiniai iš pirmojo policijos uždavinio ir laikytini uždaviniais, kuriuos įgyvendinant vykdoma policijos administracinė veikla⁶⁵.

Kaip jau minėjome, visuotinai pripažįstama, kad esant tam tikroms sąlygoms bei įstatymų numatyta tvarka dauguma žmogaus teisių gali būti ribojamos, t.y. jos nėra absoliučios. Dėl galimybės riboti žmogaus teises ir laisves 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarime Konstitucinis Teismas pasisakė, kad pagal Konstituciją riboti konstitucines žmogaus teises ir laisves galima,

⁶⁴ Dainius Žilinskas, *supra* note, 29: 51.

⁶⁵ *Ibid.*

jeigu yra laikomasi šių sąlygų: tai daroma įstatymu; ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus; ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė; yra laikomasi konstitucinio proporcingumo principo⁶⁶. Vadinasi, policijos pareigūnai, siekdami užtikrinti svarbiausią uždavinį – apsaugoti žmogaus teises ir laisves, privalo veikti savo kompetencijos ribose, tiksliai taip, kaip numatyta galiojančiuose teisės aktuose, priešingu atveju „kurios nors teisės be atodairiškas realizavimas, neatsižvelgiant į kitų žmonių teises gali sąlygoti kitų svarbių žmogaus teisių ar laisvių pažeidimą, t.y. įgyvendindamas įstatymu garantuotas teises, žmogus negali pažeisti kitų žmonių teisių bei laisvių, ar sukelti realią grėsmę jų pažeidimui, ar kitokiam suvaržymui“⁶⁷.

Iš to seka, kad valstybės teisės normose įtvirtintos priemonės žmogaus teisėms ir laisvėms apsaugoti, turi būti kiek įmanoma teisiškai tobulai reglamentuotos. Plačiausią įstaigų tinklą turinti ir pareigūnų gausa pasižyminti policija turi plačiausius įgaliojimus ribojant žmogaus teises ir laisves (pvz. prievartos priemonės), todėl vykdant jai pavestas funkcijas pareigūnams įsakmiai turi būti numatyti labai aiškūs, detalūs ir nuoseklūs nurodymai, sukurtos palankios sąlygos tai įgyvendinti neperžiangiant teisėtumo ribų.

Antrasis policijos veiklos uždavinys išplaukia iš policijos sąvokos apibrėžimo ir yra glaudžiai susijęs su pirmuoju. Lietuvos Konstitucijos 94 str. 1 d. be kita ko numatyta, kad: „Vyriausybė (...) garantuoja valstybės saugumą ir viešąją tvarką.“ Savaimė suprantama, kad Vyriausybė, kaip institucija, tiesiogiai viešosios tvarkos garantuoti negali, todėl tai padaryti pavesta Vidaus reikalų ministerijai pavaldžiam Policijos departamentui, kuriam tiesiogiai pavaldžios visos policijos įstaigos. Kadangi vienas iš reikšmingiausių pagal svarbą ir apimtį policijos veiklos prioritetų yra visuomenės saugumo ir viešosios tvarkos užtikrinimas, atsižvelgiant į šią seką galime teigti, kad šis uždavinys yra tiesiogiai kildinamas iš Konstitucijos. Be to, šio uždavinio turinys atitinka policijos sąvokos sudėtinis elementus, tuo pačiu išreikšdamas visos institucijos paskirtį, todėl neabejotinai visuomenės saugumo ir viešosios tvarkos užtikrinimas yra prioritetinga policijos veiklos sritis.

Nors policijos teisės literatūroje nėra vieningos nuomonės, kurį policijos veiklos uždavinį – teisės pažeidimų prevenciją ar jų atskleidimą ir tyrimą – reikėtų akcentuoti, mūsų nuomone, šie uždaviniai yra atskiri, įgyvendinami skirtingų policijos struktūrų (atkreiptinas dėmesys, kad nusikalstamų veikų ir administracinių teisės pažeidimų (nusižengimų) prevenciją atlieka daugiausia viešoji policija, tuo tarpu nusikalstamas veikas tiria kriminalinės policijos

⁶⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. gruodžio 11 d. nutarimas konstitucinės justicijos byloje Nr. 14/07-17/08-25/08-39/08.

⁶⁷ Gediminas Bučiūnas, *supra* note, 45: 8.

pareigūnai atlikdami ikiteisminį tyrimą), kurios vykdo skirtingas funkcijas šiems tikslams pasiekti, yra vienas kitą papildantys, todėl abu yra vienodai svarbūs ir reikšmingi.

Viena vertus, pagrindinį dėmesį skirdama prevencinei funkcijai, policija lyg ir „užbėgtų už akių“ galimiems nusikaltimams ar kitiems teisės pažeidimams, taip sumažindama jų skaičių. Kita vertus, nesugebėdama atskleisti nusikalstamų veikų ar kitų teisės pažeidimų atvejų, taip pat neobjektyviai ir neišsamiai juos ištirdama, t.y. negebėdama tinkamai likviduoti nusikaltimų padarinių, policija tam tikra prasme skatins nusikalsti linkusius asmenis dažniau nepaisyti įstatymų reikalavimų. Pavyzdžiui, matydami, kad dėl aplaidaus pareigūnų darbo įvykio vietoje nesurenkama pakankamai įrodymų priimti apkaltinamąją nuosprendį teisme ir baudžiamoji byla nutraukiama, nusikaltėliai jausis nebaudžiami, dėl ko kyla pagrįstas nerimas dėl nusikaltimų skaičiaus augimo. Prevencinis darbas neretai atrodo mažareikšmis ir nevaisingas, kadangi jo rezultatai išryškėja po tam tikro laiko, dažnai yra neapčiuopiami, nesuskaičiuojami, priešingai nei represinių funkcijų vykdymas. J. Bluvšteinas teigia, jog: „užsienio šalių patirties analizė byloja, kad prevencinis darbas organizaciniu atžvilgiu turi būti atskirtas nuo nusikaltimų aiškinimo bei tyrimo, nes jei tie patys pareigūnai atsako ir už nusikaltimų išaiškinimą, tai už nusikaltimų prevenciją jie būtinai pirmenybę teiks pirmajai iš šių dviejų funkcijų, o antroji jiems bus tik nereikalinga kliūtis“⁶⁸.

Jau senai suvokta, kad prevencinės policijos veiklos dėka laiku pastebimos galimos grėsmės garantuojant viešąją tvarką, užtikrinant asmens ir visuomenės saugumą, jų teises, laisves ir teisėtus interesus. Prevencinės veiklos dėka užkertamas kelias galimies teisės pažeidimams, mažėja nusikalstamumas. 2015 m. Policijos departamento veiklos ataskaitoje pateikiamas nusikaltimų prevencijos apibrėžimas – tai poveikio nusikalstamumui priemonė, kuria siekiama užkirsti kelią nusikaltimams, nustatant ir pašalinant bendrąsias nusikaltimų priežastis bei sąlygas, taip pat individualiai veikiant asmenis, kurie linkę daryti nusikaltimus ar ateityje gali tapti nusikaltėliais arba nusikaltimų aukomis.

Šiam uždaviniui įgyvendinti itin reikšmingas policijos ir visuomenės bendradarbiavimas, kuriam pasiekti šiandien įgyvendinamos ilgalaikės kompleksinės programos. Policijos ir piliečių bendradarbiavimo reikšmę teisės pažeidimų prevencijai analizavęs sociologas V. Juctickis pastebi, jog „taikant bendruomenės prevencijos modelį pagrindinis vaidmuo vykdant nusikalstamumo prevenciją tenka bendruomenei. Taip yra pirmiausia dėl to, kad bendruomenės nariai labiausiai suinteresuoti kriminalinės padėties pagerinimu. Antra vertus,

---

⁶⁸ Jurijus Bluvšteinas, „Nusikalstamumo kontrolė: būklė ir perspektyvos“, Kriminalinė justicija: LPA mokslo darbai T 3 (1994): 90-96.

manoma, kad jie geriau žino bendruomenės problemas, kurios turi įtakos nusikaltimų etiologijai“⁶⁹.

Antai Policijos veiklos įstatymo 11 str. 2 d, numatyta, kad „Policija ypatingą dėmesį skiria bendradarbiavimui su visuomene, siekdama, kad būtų teikiama abipusė pagalba ir visuomenės nariai dalyvautų užtikrinant viešąją tvarką, asmens ir visuomenės saugumą“⁷⁰. Policijos, kaip institucijos, ir bendruomenės - vietos gyventojų ryšys yra labai svarbus policijos veiklos efektyvumo kriterijus. Šį ryšį sudarančius minėtų subjektų tarpusavio santykius puikiai iliustruoja faktas, jog visuomenės pasitikėjimas policija išaugo 71 proc. Tai geriausias rodiklis per visą nepriklausomos Lietuvos gyvavimo laikotarpį. Vadinasi, policijos ir bendruomenės bendradarbiavimo pagrindu kuriamos programos įgyvendinamos praktikoje ir yra veiksmingos. R. Kalesnykas pateikia sėkmingo bendradarbiavimo sąlygą: „Visuomenė sulauks pagalbos iš policijos tada, kai ji pati gerins santykius su policija, teiks visokeriopą informaciją policijai nusikaltimų ir teisėtvarkos pažeidimų atvejais. Jeigu visuomenės nariai nori saugiai jaustis savo bendruomenėje, jie patys turi rodyti iniciatyvą bendradarbiauti su policija“⁷¹.

Pažymėtina, kad aptarti uždaviniai taip pat parodo ir Lietuvos policijos misiją - saugoti ir gerbti asmens teises ir laisves, užtikrinti viešąją tvarką ir visuomenės saugumą, pagal kompetenciją kurti saugią aplinką bei vykdyti veiksmingą nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų prevenciją ir tyrimą. Apskritai misija apibrėžia svarbiausias kompetencijos sritis ir veiklos kryptis, joje suformuluojami institucijos tikslai, jos išskirtinumas iš kitų viešojo administravimo institucijų. Per misijos formuluotę atskleidžiama institucijos paskirtis, kuri aktuali visuomenei, taip pat misijos skelbimas viešai skatina darbuotojus vykdyti savo veiklą, stiprinamas pasididžiavimas darbu.

Visuotinai pripažinta, kad visoms teisėsaugos institucijoms keliamų uždavinių įgyvendinimas yra užtikrinamas suteikiant jų kompetencijai vykdyti tam tikras įstatymuose įtvirtinamas funkcijas. Taigi, policijos teisės doktrinoje policijos funkcijos charakterizuojamos per policijos veiklos sritį. Policijos veiklos įstatymo 6 str. nustatytos 23 pagrindės policijos funkcijos, skirtos policijos uždaviniams įgyvendinti ir viešosiosms paslaugoms teikti, kurias apibendrinus galima susikirstyti į tokias sritis:

- atlieka nusikalstamų ir kitų teisės pažeidimų prevenciją;
- atskleidžia ir tiria nusikaltimus ir kitus teisės pažeidimus;

---

⁶⁹ Viktoras Justickis, *Preveninė policijos veikla remiantis bendruomenės teisėtvarkos modeliu: monografija* (Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000), 22.

⁷⁰ Lietuvos Respublikos Policijos veiklos įstatymas, *Valtybės žinios* 8,2048 (2000).

⁷¹ Raimundas Kalesnykas, *Policijos ir kitų socialinių institucijų, teikiančių socialines paslaugas gyventojams, bendradarbiavimas* (Vilnius, Lietuvos teisės akademija, 2000), 34.

- saugo viešąją tvarką, visuomenės rimtį bei saugumą, gina piliečių teises bei laisves;
- saugo valstybės sienas, jos finansus;
- atlieka eismo priežiūrą;
- bendradarbiauja su kitomis institucijomis.

Įdomu, kad tarpukario Lietuvoje Policijai buvo patikėtos net tokios funkcijos kaip mokesčių išieškojimas, statybos taisyklių priežiūra, sanitarijos normų laikymasis ir kt., kurios neatitiko policijos, kaip institucijos paskirties, dėl nemalonių procedūrų supriešino gyventojus su policija. Norėtusi paminėti, jog policijos funkcijų išplėtimas atitolina ją nuo svabiausio uždavinio – nusikalstamų veikų atskleidimo ir tyrimo. Įgyvendindama perteklines, galbūt kitų institucijų veiklai priskiriamas užduotis, eikvojami ne tik sparčiai senkantys policijos žmogiškieji ištekliai, bet ir finansiniai resursai.

Dar prieš 18 metų S. Kuklianskis teisingai pastebėjo, jog tikėtina, kad mažėjant nusikalstamumui prievartos policijos darbe mažės ir pirmenybė bus teikiama socialinėms paslaugoms.⁷² Į kokybiškų ir efektyvių socialinių paslaugų teikimą piliečiams orientuota Policijoje nuosekliai vykdoma reforma ir tai tampa prioritetu.

Atsižvelgiant į policijos garantuojamos viešosios tvarkos apsaugos veiklos socialinį kryptingumą bei gyventojų poreikį gyventi saugioje aplinkoje, galima teigti, jog, be pagrindinės užduoties, t. y. viešosios tvarkos apsaugos, jai yra patikėta ir kai kurios nekriminalinio pobūdžio funkcijos, tokios kaip socialinės pagalbos teikimas. Vienu mokslininkų nuomone, policija dabartinėje visuomenėje ne tik užkardo nusikaltimus bei saugo viešąją tvarką, taip pat gyventojams ji siūlo humanitarinę ir socialinę pagalbą. Sutinkama ir priešingų nuomonių. A. Vaišvilos teigimu: „kalbėti apie policijos socialinę paskirtį šalia valstybinės valdžios paskirties – tai fantazuoti, kelti policijai tokius uždavinius, kurių ji negali atlikti praktiškai, nes praktikoje ji priversta elgtis ne pagal demokratinę doktriną, o pagal galiojantį įstatymą. Ir jeigu šiame įstatyme yra realizuota demokratinė doktrina, tai policija – socialinė paslauga, jei ne – tai praraja (susvetimėjimas) tarp demokratinės doktrinos ir praktiškai veikiančios policijos neišvengiama“⁷³. Atsižvelgiant į tai galima teigti, jog pagrindinis šiuolaikinės policijos, t.y. ją sudarančių institucijų ir pareigūnų sistemos, veiklos tikslas yra nukreiptas į žmogaus teisių nuo neteisėto kėsinišimosi apsaugą, viešosios tvarkos bei visuomenės saugumo užtikrinimą.

⁷² Samuelis Kuklianskis, „Policijos organizacijos ir veiklos principai“, *Jurisprudencija* 10,2 (1998): 198.

⁷³ Alfonsas Vaišvila, *Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje* (Vilnius: BĮ „Litimo“, 2000), 593.

2.2. Teisės aktų, reglamentuojančių policijos pareigūnų dalyvavimą viešosios tvarkos apsaugoje, apžvalga

Lietuvoje, kaip ir Prancūzijoje, Italijoje, Šveicarijoje, viešosios tvarkos sąvoka ir jos teisinės apsaugos pagrindai yra nustatyti Konstitucijos. Kitose šalyse (pvz., JAV) sąvoka "viešoji tvarka" taikoma apibrėžti atitinkamą įstatymų pažeidimų kategoriją arba žymi visumą nekodifikuotų elgesio normų, nustatančių visuomenės tvarką (Vokietija).

Viešosios tvarkos apsauga yra viena iš prioritetinių valstybės veiklos krypčių. Viešosios tvarkos reikšmingumą galime išvelgti LR Konstitucijoje. Joje įtvirtintos žmogaus teisės ir ir laisvės negali būti pažeidžiamos, išskyrus, kai būtina garantuoti ar apsaugoti viešąją tvarką, pavyzdžiui:

- 1) 24 str. 2 d. numato, kad „be gyventojų sutikimo įeiti į būstą neleidžiama kitaip, kaip tik teismo sprendimu ar įstatymo nustatyta tvarka tada, kai reikia garantuoti viešąją tvarką“;
- 2) 26 str. 4 d. „žmogaus laisvė išpažinti ir skleisti religiją arba tikėjimą negali būti apribota kitaip, kaip tik tada, kai būtina garantuoti <...> viešąją tvarką <...>“;
- 3) 36 str. „negalima drausti ar trukdyti piliečiams rinktis be ginklo į taikius susirinkimus. Ši teisė negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu ir tik tada, kai reikia apsaugoti <...> viešąją tvarką <...>“⁷⁴.

Viešosios tvarkos palaikymas Lietuvoje yra konstitucinė Vyriausybės funkcija, užtikrinama valstybinio reguliavimo. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 94 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybė, be kitų funkcijų, garantuoja valstybės saugumą ir viešąją tvarką. Tai suponuoja šio reiškimo reikšmingumą valstybėje. Vyriausybė yra kolegiali, bendros kompetencijos, aukščiausia vykdomosios valdžios institucija ir tiesiogiai šių tikslų neįgyvendina. Todėl teigtina, kad policija yra pagrindinė šių tikslų realizavimo institucija.

Pagrindinis policijos veiklą reglamentuojantis teisės aktas yra Policijos veiklos įstatymas, kurio 2 straipsnyje numatyta, kad policija – tai asmens, visuomenės saugumą bei viešąją tvarką užtikrinanti policijos įstaigų ir pareigūnų visuma. Minėto įstatymo 5 straipsnyje nurodyta, jog vienas iš policijos uždavinių yra viešosios tvarkos ir visuomenės saugumo užtikrinimas.

Viešoji tvarka Lietuvos Respublikos teisėje užtikrinama ir saugoma, nustatant administracinę ir baudžiamąją atsakomybę už veikas, pažeidžiančias viešąją tvarką, todėl vertėtų plačiau panagrinėti teisės aktus, kuriuose įtvirtinti minimi teisės pažeidimai.

Baudžiamosios teisės teorijoje nurodoma, kad baudžiamoji atsakomybė (įtvirtinta LR Baudžiamajame kodekse) iš kitų atsakomybės formų išsiskiria tuo, kad ja saugomi patys

⁷⁴ Andrejus Novikovas, *supra* note, 25: 55.

svarbiausi visuomenės gėriai, kad baudžiamuoju įstatymu yra uždraustos pačios pavojingiausios veikos, o baudžiamoji atsakomybė yra ultima ratio padarius teisės pažeidimą⁷⁵. Atsižvelgiant į tai, jog viešosios tvarkos pažeidimas užtraukia baudžiamąją atsakomybę, galime numatyti šio socialinio reiškimo svarbą visuomenėje.

Baudžiamajame įstatyme, vadovaujantis rūšinio objekto kriterijumi, nusikalstamos veikos viešajai tvarkai yra išskirtos į atskirą Lietuvos Respublikos BK XL skyrių, pavadintą „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai viešajai tvarkai“, kuriame kriminalizuotos šios nusikalstamos veikos:

- 1) riaušės (Lietuvos Respublikos BK 283 straipsnis);
- 2) viešosios tvarkos pažeidimas (Lietuvos Respublikos BK 284 straipsnis);
- 3) melagingas pranešimas apie visuomenei gresiantį pavojų ar ištikusią nelaimę (Lietuvos Respublikos BK 285 straipsnis).

Viešosios tvarkos pažeidimas - „tai turbūt vienas iš straipsnių, iš esmės pakitusių Lietuvai priėmus naująjį Baudžiamąjį kodeksą, nes įstatymų leidėjas atsisakė „chuliganizmo“ termino“⁷⁶, kadangi 1961 m. LR BK buvo įtvirtinta atsakomybė už chuliganizmą. Reikia pastebėti, kad pasikeitė tik straipsnio pavadinimas, tačiau nusikaltimo sudėtis liko nepakitusi. Anot prof. V. Piesliako, „ši naujovė yra puikus dalinės kriminalizacijos pavyzdys, kadangi Lietuvos Respublikos BK 284 straipsnyje numatytas viešosios tvarkos pažeidimas pakeitė chuliganizmo nusikaltimą ir termino „chuliganizmas“ Lietuvos Respublikos BK nebeliko, tačiau veikos, atitinkančios chuliganizmo sampratą liko ir yra įtvirtintos Lietuvos Respublikos BK 284 straipsnyje“⁷⁷.

Neabejotinai didžiausią dalį nusikaltimų viešajai tvarkai sudaro LR BK 284 str. numatytas viešosios tvarkos pažeidimas. Iš VRM pateiktos ataskaitos apie viešojo saugumo būklę Lietuvoje 2005-2015 m. matyti, kad viešosios tvarkos pažeidimai 2015 m. sudarė apie 4.1 proc. visų šalyje užregistruotų nusikalstamų veikų⁷⁸. Pagal gautų bylų skaičių pirmosios instancijos teismuose 2016 metais viešosios tvarkos pažeidimo kaip nusikaltimo sudėtis (BK 284 straipsnio 1 dalis) patenka tarp trijų dažniausiai taikomų nusikalstamų veikų sudėčių (kartu su 140 str. numatyto fizinio skausmo sukėlimu ar nežymiu sveikatos sutrikdymu ir 178 str. 2-3 d.

⁷⁵ Armanas Abramavičius ir kt., *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis* (Vilnius, Eugrimas, 1998), 128.

⁷⁶ Edita Gruodytė, *supra* note, 12: 91.

⁷⁷ Vytautas Piesliakas, „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas ir naujos baudžiamosios politikos teisiniai pagrindai“, *Jurisprudencija* 45,37 (2003): 11.

⁷⁸ Ataskaita apie viešojo saugumo būklę Lietuvoje 2005–2015 metais, 26 p. Žiūrėta 2017 sausio 25 d. https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Viesojo_saugumo_ataskaita_2005-2015.pdf

numatyta kvalifikuota vagyste) – 1182 bylos⁷⁹. Viešosios tvarkos pažeidimo taikymo dažnumas parodo šios nusikalstamos veikos sudėties aktualumą, todėl vertėtų plačiau panagrinėti jį sudarančius požymius.

Taigi Lietuvos Respublikos BK 284 straipsnyje įtvirtintoje normoje nustatoma vieno iš visuomenės gėrių – viešosios tvarkos – apsauga. Visų pirma pažymėtina, jog iki 2017-01-01 galiojusio BK 284 str. sudarė dvi dalys - pirmojoje jų įtvirtinta baudžiamoji atsakomybė už nusikaltimą, antrojoje – už baudžiamąjį nusižengimą. Įsigaliojus naujam BK redakcijai kito 284 str. struktūra - nebeliko 2 str. dalies, apimančios baudžiamąjį nusižengimą. Pagal senąjį reglamentavimą pirmojoje dalyje buvo numatytos pasekmės – visuomenės rimties ar tvarkos sutrikdymas, pasireiškiantis įžūliais, vandališkais veiksmais, grasinimais, patyčiomis (materialioji sudėtis), antroje - jos trikdimas, t.y. necenzūrinių žodžių vartojimas, nepadorus elgesys (formalioji sudėtis).

Galime teigti, jog toks reglamentavimo pakeitimas išsprendė didžiulę dilemą – tinkamą šio straipsnio 2 dalies atribojimą nuo ATPK 174 str. įtvirtintos atsakomybės už nedidelį chuliganizmą - necenzūrinius žodžius ar gestus viešosiose vietose, įžeidžiamą kibimą prie žmonių ar kitus panašius veiksmus, pažeidžiančius viešąją tvarką ir žmonių rimtį. Akivaizdu, kad abiejų šių teisės pažeidimų sudėtys buvo identiškios, todėl liko neaišku, pagal kurią įstatymą taikyti atsakomybę už asmens padarytą nusikalstamą veiką.

Baudžiamosios teisės profesoriaus V. Piesliako nuomone, dvigubas veikos statusas - už tą pačią veiką, atsižvelgiant į aplinkybes, galima ir baudžiamoji, ir administracinė atsakomybė – nepatogus taikant įstatymą, be to jis dažnai sukelia dvigubos atsakomybės už tą pačią veiką problemų, nes administracinę ir baudžiamąją jurisdikciją vykdo skirtingos, viena nuo kitos nepriklausomos, savo veiklos nebordinuojančios, institucijos⁸⁰. Autoriaus nuomone, jei veikos požymiai abiejuose įstatymuose aprašomi panašiai, norint tinkamai pritaikyti įstatymą, paprastai reikia imtis aiškinti baudžiamąjį įstatymą.

Taigi, analizuojamos nusikalstamos veikos rūšinis objektas yra viešoji tvarka, kurios sąvoką nagrinėjome ankstesnėje darbo dalyje. Viešosios tvarkos pažeidimo sudėtyje vartojami keturi alternatyvūs vertinamieji būdo požymiai – tai: 1) įžūlus elgesys; 2) grasinimai; 3) patyčios; 4) vandališki veiksmai. Pastebėtina, kad šie būdai, kuriais demonstruojama nepagarba aplinkiniams ar aplinkai, yra savarankiški ir dažnai sutampa, todėl „teismo nuosprendyje turi būti nurodoma, kokie konkretūs veiksmai pripažįstami įžūliais, kokie – grasinimais, o kokie –

⁷⁹ Baudžiamųjų bylų nagrinėjimo ataskaita. Bylų procesas (I instancijos teismuose)“, 2016, forma Nr. 0201, žiūrėta 2017 vasario 4 d. <http://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/106>

⁸⁰ Vytautas Piesliakas, *supra* note, 76: 12.

patyčiomis ar vandališkais veiksmais⁸¹. Atkreiptinas dėmesys, kad šie požymiai nėra aprašyti baudžiamajame įstatyme, todėl siekiant atskleisti jų turinį daugiausia bus vadovaujama teismų praktika.

Įžūliams veiksams teismų praktika paprastai priskiria fizinio smurto panaudojimą, pavojingą vairavimą, transporto eismo sustabdymą, masinio renginio nutraukimą, trukdymą įvairių įmonių ar įstaigų darbui, t.y. tyčinį, demonstratyvų kaltininko nesiskaitymą su visuomenėje priimtomis elgesio normomis. Pagal LAT: „Įžūlus elgesys reiškia agresyvų, moralės požiūriu nepriimtą, aplinkinius šokiruojantį veikimą ar neveikimą, kuriuo sutrikdoma visuomenės rimtis ar viešoji tvarka. Toks elgesys gali būti fizinis smurtas prieš žmogų, trukdymas kitiems žmonėms dirbti, mokytis, ilsėtis ir pan.“⁸².

Kitas alternatyvus viešosios tvarkos pažeidimo požymis yra grasinimai – „tai žmonių bauginimas žodžiais ar veiksmais (garsus rėkimas, šaudymas, pavojų keliančių daiktų demonstravimas (mojavimas peiliu, lazda, grasinimas ginklu) ir pan.)“⁸³. Baudžiamosios teisės mokslininko O. Fedosiuk nuomone, „grasinimas yra psichinės prievartos pasireiškimo forma, kuri baudžiamojoje teisėje suprantama kaip žmonių bauginimas žodžiais ar veiksmais“⁸⁴. Grasinimu siekiama psichiškai paveikti žmogų, jį įbauginti. E. Gruodytė pastebi, kad: „Grasinimai, atsižvelgiant į analizuojamos nusikalstamos veikos ypatumus, paprastai pasireiškia grasinant smurtu“⁸⁵. Pastebėtina, kad grasinama gali būti tiek konkrečiomis, tiek neapibrėžtomis neigiamomis pasekmėmis:

„byloje 3 nukentėjusiosios (baro darbuotojos) buvo vadinamos itin įžeidžiančiais ir necenzūriniais žodžiais, buvo grasinama joms fiziniu ir seksualiniu susidorojimu“⁸⁶.

Trečiasis būdas, kuriuo pažeidžiama viešoji tvarka užtraukia baudžiamąją atsakomybę yra piktybiškas tyčiojimas. Ankščiau galiojusiam BK reglamentavime buvo vartojamas terminas „patyčiomis“. Manytina, jog naujosios sąvokos įtvirtinimas suponuoja teisės normos griežtumą. Teimų praktikoje tai „demonstratyvus ciniškas žmonių orumo ir garbės žeminimas įvairiais žodžiais ir veiksmais (vadinant žmogų žeidžiančiais žodžiais, atliekant žeidžiančius veiksmus ar rodant atitinkamus gestus, apipilant skysčiu ar apspjaudant, juokiantis iš neįgalaus, ligonio ar nusenusio žmogaus ir pan.)“⁸⁷.

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. rugsėjo 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-429/2012.

⁸² *Ibid.*

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ Oleg Fedosiuk, „Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje“, *Jurisprudencija*, 21,13 (2001): 102.

⁸⁵ Edita Gruodytė, *supra* note, 11: 91.

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-180/2008.

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. rugsėjo 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-429/2012.

Ketvirtasis būdas, kuriuo gali būti demonstruojama nepagarba aplinkiniams ar aplinkai, yra vandališki veiksmai. LAT baudžiamojoje byloje Nr. 2K-513/2010 konstatavo, kad „vandalizmas – tai betikslis, beprasmis, nemotyvuotas kultūros, meno vertybių, kitokio turto niokojimas parkuose, skveruose, kapinių, kultūros ir kulto pastatų, namų fasadų, vitrinų ir kitokių objektų dergimas, niokojimas bei naikinimas“⁸⁸. E. Gruodytės nuomone, toks būdas kaip vandališki veiksmai atspindi viešosios tvarkos pažeidimo veikos, konkrečiai nepagarbos demonstravimo aplinkai, esmę⁸⁹. Vandališki veiksmai dažniausiai pasireiškia kaip svetimo turto naikinimas ir niokojimas (daužymas, padegimas, apipylimas), kaip pavyzdžiui:

„R. A. matant aplinkiniams pradėjo muštynes, prasidėjusias name ir persikėlusias į namo kiemą, atliko įžūlius veiksmus – sužalojo nukentėjusiuosius, o R. A. veiksmai buvo dar ir vandališki – jis sudaužė koridoriaus šviestuvą“⁹⁰.

Iš pateiktos viešosios tvarkos pažeidimo sudėties analizės matyti, kad padarydamas nusikalstamą veiką, numatytą BK 284 str., asmuo ne tik sutrikdo visuomenės rimtį ir tvarką, tačiau savo veika gali pažeisti ir kitas baudžiamojo įstatymo ginamas vertybes tokias kaip žmogaus sveikata, laisvė, garbė, orumas, nuosavybė. Paprastai viešosios tvarkos pažeidimo sudėtis apima LR BK 140 str. 1 d., 145 str. 1 d., 187 str. 1, 3 d. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pažymėjęs, kad:

„nors Lietuvos Respublikos BK 284 straipsnis ima apsaugon tokią vertybę kaip viešoji tvarka ir rimtis, tačiau dėl kaltininko veiksmų sutrikdant viešąją tvarką paprastai kitiems žmonėms padaromi sveikatos sutrikdymai, sužalojamas ar sunaikinamas svetimas turtas. Todėl papildoma vertybė, saugoma BK 284 straipsnio, yra žmogaus sveikata bei nuosavybė“⁹¹.

Nuo 2017 m. sausio 1 d. įsigaliojo naujasis Administracinių nusižengimų kodeksas (toliau-ANK), kuris yra taikomas vietoj 1984 metais priimto, 1985 metais įsigaliojusio ir iki šiol galiojusio Administracinių teisės pažeidimų kodekso (toliau - ATPK), kuris taip pat reglamentuoja policininkų dalyvavimą viešosios tvarkos apsaugoje. Pagrindiniai argumentai dėl naujo įstatymo priėmimo reikalingumo buvo tai, kad apie 350 kartų keistas senasis kodeksas stokojo vientisumo, nuoseklumo, jame vartojama terminija daugeliu atvejų buvo pasenusi arba nesuderinta tarpusavyje. Senajame kodekse pažeista administracinės ir baudžiamosios atsakomybės darna, sankcijų visuma ir atskirų konkrečių nuobaudų griežtumas iškraipė baudžiamosios ir administracinės atsakomybės atribojimą.

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K–513/2010.

⁸⁹ Edita Gruodytė, *supra* note, 12: 91.

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2004 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-421/2009.

⁹¹ *Ibid.*

Kaip esminės naujovės dabar galiojančiame ANK reikėtų paminėti administracinės atsakomybės panaikinimą už vairavimą apsvaigus nuo alkoholio, kai kraujyje nustatyta daugiau kaip 1,5 prom. alkoholio, taip pat už nedidelio kiekio narkotikų laikymą bei pasipriešinimą pareigūnams. Nuo šiol už šių nusikalstamų veikų padarymą asmuo bus traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Dar viena svarbi naujovė – tai įpareigojimas pažeidėjui dalyvauti prevencijos, resocializacijos, bendravimo su vaikais tobulinimo, smurtinį elgesį keičiančiose programose ir kitose programose (kursuose) bei draudimas lankytis viešose vietose vykstančiuose renginiuose. Tokie įpareigojimai būtų taikomi asmenims, pažeidinėjantiems viešąją tvarką renginiuose. Naujajame kodekse nebelieka vienos iš administracinių naubaudų rūšių - administracinio arešto, taip pat naikinama tėvų ar globėjų administracinė atsakomybė už jų 14-15 metų amžiaus vaikų padarytus administracinius teisės pažeidimus ir kt.

Lietuvos Respublikos Administracinių nusižengimų kodekso XXIV skyriuje išskirti nusižengimai, už kuriuos numatyta administracinė atsakomybė už veikas, susijusias su viešąją tvarka. Tai tokie teisės pažeidimai kaip nedidelis viešosios tvarkos pažeidimas, alkoholinių gėrimų gėrimas viešosiose vietose arba neblaivaus asmens pasirodymas viešosiose vietose, lindynių laikymas, viešosios rimties trikdymas, vertimasis proctitucija, bendrojo pagalbos centro darbo trukdymas, azartiniai lošimai, renginių organizavimo tvarkos pažeidimai it kt. Viso šiame skyriuje numatyta 16 str., kuriais pažeidžiama viešoji tvarka.

Taigi, kalbant apie ANK naujoves matyti, kad keitėsi ir mums akuali įstatymo norma, numatyta ANK 481 str., kuri numato atsakomybę už nedidelį viešosios tvarkos pažeidimą – ankščiau galiojusiam ATPK įvardintą nedideliu chuliganizmu. Anot E. Gruodytės, pagrindinė problema buvo ta, kad, pakeitus Baudžiamąjį kodeksą ir jame atsisakius pasenusios bei neapibrėžtos chuliganizmo sąvokos, Administracinių teisės pažeidimų kodeksas iki šiol nebuvo pakeistas, o seni straipsniai nesuderinti su Baudžiamuoju kodeksu⁹². Kaip jau minėjome, nemenkų sunkumų praktikojoe kildavo atribojant BK 284 str. 2 d. nuo ATPK 174 str., todėl dabartinis reglamentavimas gerokai palengvins pareigūnų, taikančių šias normas, darbą.

Naujajame ANK įtvirtintas nedidelis viešosios tvarkos pažeidimas - tai necenzūriniai žodžiai ar gestai viešosiose vietose, įžeidžiamas kibimas prie žmonių, kiti tyčiniai veiksmai, kuriais siekiama pažeisti viešąją tvarką ir žmonių rimtį⁹³. Ankstesniame įstatyme numatyto teisės pažeidimo sudėtis buvo identiška dabartiniajai, tačiau pasikeitė straipsnio dispozicija. Taikant atsakomybę už ANK 481 str., neteisėti pažeidėjo veiksmai turėjo būti „pažeidžiantys viešąją tvarką ir žmonių rimtį“. Kaip matome, dabar aptariamą teisės normą taikyti turėtų būti paprasčiau, kadangi ji nereikalauja, kad nusižengimas būtų baigtas, t.y. kad viešoji tvarka būtų

⁹² Edita Gruodytė, *supra* note, 12: 92.

⁹³ Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, TAR, 2015, Nr. 12-1869.

pažeista, užtenka to siekti. Taip pat ANK sugriežtinta atsakomybė už nedidelį viešosios tvarkos pažeidimą – nuo 28-86 eurų bauda padidėjo iki 30-140 eurų.

Kaip matome, viešosios tvarkos apsauga imperatyviai reglamentuota Lietuvos teisės aktuose, o jos pažeidimai siejami su bendrųjų elgesio normų ir visuotimai pripažintų taisyklių nesilaikymu, kuriais sutrikdoma visuomenės rimtis.

2.3 Viešosios tvarkos policijos pareigūnų teisės, pareigos, atsakomybė

Teisės ir pareigos yra vienas iš pagrindinių pareigūno teisinio statuso elementų. Antai A. Laurinavičius nuomone: „valstybės tarnautojo statusas demokratinėje visuomenėje apibūdinamas kaip būtinas ryšys tarp pareigų, teisių ir jų įgyvendinimo“⁹⁴. Tokiai nuomonei pritaria ir B. N. Gabričidžė teigdamas, kad „valstybės tarnautojo teisinis statusas – sudėtingas ir kompleksinis institutas, kurį sudaro teisių, pareigų, atsakomybės ir kitų elementų visuma“⁹⁵.

Policijos veiklos įstatymo 2 straipsnio 5 dalyje teigiama, kad: „Policijos pareigūno statusas – šio ir kitų įstatymų apibrėžtų tarnybinių teisių ir pareigų visuma, nustatyta teisės aktuose, reglamentuojančiuose policijos pareigūno priėmimą ir atleidimą iš tarnybos, jo teises, pareigas, atsakomybę, darbo užmokestį, socialines bei kitas garantijas“⁹⁶. Policijos pareigūno teisinio statuso sandarą Lietuvos teisės aktuose nagrinėjęs E. Misiūnas priėjo prie išvados, kad kad mokslinėje literatūroje ir Lietuvos teisės aktuose, reglamentuojančiuose įvairių tarnybų tarnautojų veiklą, yra įtvirtinta normatyvinės teisės sampratai būdinga teisinio statuso konstrukcija, kurią sudaro du elementai: teisės ir pareigos⁹⁷. Autorius pastebi, jog teisės aktuose nustatytų teisinio statuso segmentų turinys lemia policijos pareigūnų funkcijų įgyvendinimo kokybę, nuo kurios priklauso visa institucijos veikla. Dėl šios priežasties tikslinga atskleisti policijos pareigūnų, tarp jų ir užtikrinančiųjų viešąją tvarką, statusą sudarančių elementų turinį.

Policijos pareigūnams įstatymu suteiktos specialios teisės ir pareigos, kurios nustato pareigūnų veiklos sritis ir kurių kompleksas turi būti suderintas tarpusavyje siekiant įgyvendinti numatytas funkcijas. Anot A. Katkaus, teisės – tai nekonkrečios, juridiškai deklaruojamos subjekto socialinės galimybės, visuomenės ekonominių ir politinių sąlygų determinuotos ir valstybės formaliai įtvirtintos atitinkamais teisės aktais. Teisės atspindi subjekto laisvę veikti. Tačiau teisės nėra atskirtos nuo pareigų: jų neatitikimas skatina subjektų veiklos voliuntarizmą. Teisinė pareiga – tai būtinas ir norminiais teisės aktais nustatytas galimas, privalomas subjekto

⁹⁴ Alfonsas Laurinavičius, *Tarnybinė teisė: statutinės valstybės tarnybos teisinis reguliavimas* (LTU, 2003), 118.

⁹⁵ Габричидзе Г. Н. Чернявский А Г Административное право. Москва: Проспект, (2002), 186.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos Policijos veiklos įstatymas, *Valtybės žinios* 8,2048 (2000).

⁹⁷ Eimutis Misiūnas, „Policijos pareigūnų teisinis statusas“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2010), 16.

elgesys⁹⁸. Taigi policijos pareigūno teisės nustato jo priimtino ir pageidaujamo elgesio galimybes, tuo tarpu pareigomis įvardijamos jo privalomo elgesio ribos.

„Tam, kad policijos pareigūnas tarnyboje naudodamasis savo teisėmis ir vykdydamas pareigas įgyvendintų jam pavestas funkcijas, kurios atspindi organizacijos tikslus, teisės ir pareigos negali egzistuoti kaip atskiri, vienas nuo kito nepriklausantys elementai – būtina šių teisinio statuso elementų proporcija. Teisių ir pareigų vienovė apsaugo individą nuo vergavimo visuomenei (pareigų absoliutinimo), o visuomenę – nuo konkretaus individo agresijos (teisių absoliutinimo). Šia vidine pusiausybra teisė žmonių tarpusavio santykiams suteikia santarvės ir socialinės rimties pojūtį, o privilegijos – teisių ir pareigų nedarną, konfliktą ir destrukciją“⁹⁹. Deja, atsižvelgiant į šiandien vykdomų tyrimų dėl policijos pareigūno teisių ir pareigų nevykdymo ar jų netinkamo vykdymo gausą galime teigti, jog vargu ar šie esminiai teisinio statuso elementai teisės aktuose tinkamai koreliuoja tarpusavyje. Laurinavičius teigia, kad nustatant statutinio pareigūno teisių ir pareigų darną, turi būti atsižvelgiama į tai, kokias funkcijas jam tenka įgyvendinti ir su kokiais sunkumais, priešgina gali tekti susidurti vykdant įgaliojimus¹⁰⁰.

Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatyme yra įtvirtintos šios policijos pareigūno teisių grupės: bendrosios pareigūno teisės (22 str.); pareigūno teisės, vykdant nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų prevenciją (23 str.); pareigūno teisės, atskleidžiant ir tiriant nusikalstamas veikas ar administracinius teisės pažeidimus (nusižengimus) (24 str.). Šio įstatymo 27 str. numatytos policijos pareigūno teisės panaudoti psichinę ir fizinę prievartą sąlygos, bei 28 str. įtvirtinta teisė naudoti šaunamąjį ginklą ir sprogmenis.

Taip pat šiame įstatyme įtvirtintos penkios policininkų pareigos (25 str.), susijusios su žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimu ir apsauga, nusikaltimų ir administracinių teisės pažeidimų (nusižengimų) prevencija, reagavimu į pranešimus ar pareiškimus apie rengiamą ar daromą nusikaltimą ar administracinį teisės pažeidimą (nusižengimą) ir tokios veiklos nutraukimu, pažeidėjo sulaikymu ir teisės pažeidimo atskleidimu, neatidėliotinos medicinos ar kitą būtinos pagalbos nukentėjusiems nuo nusikaltimų ar kitų teisės pažeidimų asmenims bei asmenims, kurių būklė yra bejėgiška, suteikimu. Pareigūnas privalo atlikti ir kitas įstatymuose jam nustatytas pareigas.

Atkreiptinas dėmesys, jog įgyvendindamas jam pavestas funkcijas policininkas turi ne tik gerai išmanyti įstatymus, tačiau laikytis ir visuomenėje susiformavusių elgesio normomų. Viešosios tvarkos „pareigūnai turi gerai žinoti teisės, moralės, profesinio ir kultūringo

⁹⁸ Anzelmas Katkus, *Subjekto teisinis statusas: samprata ir jo struktūra* (Klaipėda, Tiltai, 2002), 148.

⁹⁹ Alfonsas Vaišvila, *supra* note, 58:115.

¹⁰⁰ Alfonsas Laurinavičius, *supra* note, 93: 117.

bendravimo reikalavimus, būti gerai fiziškai ir psichologiškai pasirengę atlikti sudėtingas ir rizikingas užduotis, gerai susivokti nestandartinėse ir ekstremaliose situacijose, priimti protingus teisiškai ir doroviškai pagrįstus sprendimus laiko deficito sąlygomis, prisiimti atsakomybę už savo veiksmus užkertant kelią nusikaltimams¹⁰¹.

Policija visuomenėje paprastai suvokiama kaip valdžios „jėgos“ struktūra. Taip yra dėl to, jog piliečiai dažniausiai susiduria su uniformuotais patruliais, užtikrinančiais viešosios tvarkos apsaugą, kurie pirmieji atsiduria įvykio vietoje. Paprastai būtent jiems tenka pasinaudoti suteiktomis teisėmis naudoti prievartą ar šaunamąjį ginklą teisės pažeidėjų atžvilgiu.

Taigi, bene daugiausiai sunkumų ją įgyvendinant sukelti ir nevienareikšmiškai vertinama yra policininkų teisė panaudoti prievartą. Teisė naudoti jėgą ir šaunamąjį ginklą yra būtina sąlyga, siekiant įgyvendinti jiems suteiktas teises bei atlikti pareigas. Dėl savo išskirtinumo šios priemonės panaudojimas dažnai sukelia sunkių padarinių, sulaukia visuomenės susidomėjimo ir neigiamo vertinimo, todėl šios teisės naudojimo sąlygas reikėtų itin kruopščiai suformuluoti ir apibrėžti teisės aktuose, kad pareigūnui nekiltų dvejonų dėl jų naudojimo.

Teigiamai reikėtų vertinti 2016-05-19 Seimo priimtas Policijos veiklos įstatymo pataisas (projektas Nr. XIIP-4066(2)), įsigaliojusias 2017-01-01, kuriomis patikslinamas pareigūnų prievartos naudojimo reglamentavimas. Priimtomis pataisomis patikslintos psichinės ir fizinės prievartos sąvokos; aiškiai nustatyti pagrindai, kada naudojama psichinė prievarta, o kokiais atvejais galima naudoti ir fizinę prievartą. Kita vertus, visa tai tėra teorija, kurią įgyvendinti praktikoje, priklausomai nuo situacijos sudėtingumo, dažnai nėra paprasta, kadangi modeliuojamos situacijos teisės aktuose ir realybėje kardinaliai skiriasi kai sprendimus priimti reikia čia ir dabar, nepasiliekant laiko apmąstyti, ar situacija įvertinta teisingai.

Atkreiptinas dėmesys, kad viešosios tvarkos policininkui keliami itin aukšti reikalavimai. Būtent jiems tenka veikti ekstremaliose, konfliktinėse situacijose, kurios reikalauja atitinkamų žinių. Deja, čia susiduriama su paradoksu. Kaip teisingai pastebėjo E. Misiūnas, žemiausios grandies policijos pareigūnams, kurie patruliuoja gatvėse, keliami minimalūs kvalifikacijos reikalavimai neatitinka turimų teisių ir kompetencijos turinio. Žemiausios grandies policijos pareigūnas – C lygio valstybės tarnautojas – gali būti asmuo, turintis ne žemesnį kaip vidurinį išsilavinimą ir įgytą profesinę kvalifikaciją. Matyti, kad tai – minimalūs pareigūnų kvalifikacijos reikalavimai. Todėl peršasi mintis, kad dėl žemos kompetencijos pareigūnai vengia priimti drąsius sprendimus ir tinkamai naudotis suteiktomis teisėmis¹⁰².

---

¹⁰¹ Rimantas Tidikis, „Policijos mokslų sisteminimo metodologinės prielaidos“, *Jurisprudencija*, 35,27 (2002): 6.

¹⁰² Eimutis Misiūnas, „Policijos pareigūno teisinio statuso elementų pusiausvyros problema“, *Jurisprudencija*, 106 (2008): 104.

Netinkams suteiktų įgaliojimų interpretavimas ar tiesiog netikslus jų suvokimas užtraukia policininkams atsakomybę. Dėl to būtina nuolat kelti pareigūnų kvalifikaciją, organizuoti tiek praktinius, tiek teorinių žinių mokymus. Tik užtikrintas ir pasitikintis savimi pareigūnas nebijodamas atsakomybės priims teisingus ir pagrįstus sprendimus, o pasielgęs netinkamai, prisiims atsakomybę.

Kitas aspektas, kalbant apie viešosios tvarkos pareigūnus, yra tai, jog jiems suteiktos gana plačios ir įvairiapusės diskrecinės teisės, susijusios su jiems nepavaldžių asmenų teisių ir laisvių ribojimu. „Turint tokias pareigas ir teises, galima teigti, kad pareigūnai kiekvieną kartą balansuoja ant pavojingos ribos: pasyvi reakcija į teisės pažeidimą – galimybė būti apkaltintam pareigų nevykdymu; pernelyg emocionali reakcija ir neatsakingas teisių panaudojimas – galimybė būti apkaltintam įgaliojimų viršijimu ir t. t. Riba tarp teisės ir neteisės policijos veikloje – plona kaip siūlas – ir kiekviena klaida yra skausminga policijos pareigūnui bei visai policijos sistemai“¹⁰³.

Išanalizavus Policijos veiklos įstatyme apibrėžtas policijos pareigūno teises ir pareigas galima teigti, kad tokios policininkų teisės kaip teisė riboti asmens teises ir laisves, prieš asmenį naudoti psichinės, fizinės prievartos priemonės ir šaunamąjį ginklą yra skiriamasis policijos pareigūnų bruožas. Policijos veikla visuomet siejama su teisėtu prievartiniu poveikiu individui, pažeidžiančiam nustatytą tvarką užtikrinančias normas, arba siekiant užkirsti kelią tokiems pažeidimams. Ten, kur naudojama prievarta, neišvengiamai atsiranda nepasitenkinimas, konfliktinė situacija ar net pasipriešinimas tų socialinių grupių, kurių atžvilgių ji naudojama, todėl neabejotinai galima teigti, kad policijos pareigūnų teisės ir pareigos yra susijusios su pareigūno sveikatai ir, kaip rodo šiandienos aktualijos (2016-08-12 Telšių rajone, atvykęs į konfliktą artimoje aplinkoje, peilio dūriu į kalą nužudytas policijos pareigūnas, 2017-01-24 tarnybos metu autoavarijoje, skubėdamas į gautą škvietimą apie daromą teisės pažeidimą, Pagėgiuose žuvo pareigūnas), netgi gyvybei pavojinga veikla.

Ne mažiau svarbus policijos pareigūnų statuso elementas yra jo atsakomybė. A. Laurinavičius, nagrinėdamas statutinių valstybės tarnybų pareigūno statuso teisinio reguliavimo problemas, teigia, kad teisių ir pareigų turinys nustato statutinės valstybės tarnybos pareigūno veiklos turinį, o atsakomybės – skatinimo elementas nustato pareigūno veiklos teisėtumo paribius. Drausmė yra būtina pareigų ir teisių vienybės sąlyga.¹⁰⁴

Pasak A. Vaišvilos, atsakomybė – tai tokia asmens psichinė būseną, kai jis suvokia, kad pareigos vykdymas yra ne tik jo, bet ir kitų asmenų subjektinės teisės garantas ir kad nuo šio

---

¹⁰³ *Ibid.*

¹⁰⁴ Alfonsas Laurinavičius, *supra* note, 93: 103.

vykdymo priklauso jo paties teisių likimas.¹⁰⁵ Tai suvokimas, kad būdamas visuomenės dalimi ir naudodamasis suteiktomis teisėmis individas negali pažeisti kitų asmenų teisių. Toks suvokimas įpareigoja asmenį elgtis pagal galiojančias teisės normas bei bendras elgesio taisykles.

Galima teigti, jog per statutinių tarnautojų atsakomybę taip pat užtikrinamas šių institucijų veiklos efektyvumas. Tai patvirtina Lietuvos Respublikos Vyriausiasis administracinis teismas, konstatuodamas, kad „statutinių santykių pobūdis lemia ypatingą drausmės ir drausminės atsakomybės reikšmę vidaus reikalų įstaigose, o jų specifika kelia vidaus reikalų įstaigų pareigūnams didesnius reikalavimus. Tinkamos drausmės užtikrinimas – vidaus reikalų įstaigų veiklos efektyvumo užtikrinimo priemonė“¹⁰⁶.

Policijos pareigūnų atsakomybę reglamentuoja LR Vidaus tarnybos statuto (toliau – Statutas) 32 str. 1 d., kurioje numatyta, kad: „pareigūnai, kurie atlikdami jiems patikėtas pareigas pažeidė įstatymų reikalavimus, įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka, atsižvelgiant į pažeidimo pobūdį, traukiami tarnybinėn, administracinėn, materialinėn ar baudžiamojon atsakomybėn“¹⁰⁷.

Reikia pastebėti, jog dažniausiai pareigūnams taikoma atsakomybės rūšis yra tarnybinė atsakomybė. Jos reikšmė atskleidžiama per įstaigos vadovų pavaldiems pareigūnams skiriamas tarnybinės nuobaudas, kurios įtvirtintos Statuto 33 str. – tai pastaba, papeikimas, griežtas papeikimas, laipsnio pažeminimas viena pakopa, perkėlimas į žemesnes pareigas, atleidimas iš vidaus tarnybos. Viešosios tvarkos pareigūnų griežtos atsakomybės įtvirtinimas yra garantas, kad bus laikomasi valdingų įgaliojimų.

Valstybės tarnautojų tarnybinė atsakomybė – „tai tokie valstybės tarnybos teisiniai santykiai, dėl kurių viešojo administravimo institucijos, įstaigos vadovas ar kitas įgaliotas asmuo pavaldžiam valstybės tarnautojui paskiria tarnybinę nuobaudą už jo kaltais veiksmais ar neveikimu padarytą tarnybinį nusižengimą“¹⁰⁸. Kitaip pariant, tai tokia poveikio priemonė, kuria įstatymo leidėjas siekia sukurti efektyvesnę valstybės tarnybą. Pasak A Laurinavičiaus, tarnybinė atsakomybė, išoriškai veikdama nedrausmingą pareigūną, yra nukreipta į jo vidinę būseną – elgesio reguliavimą. Taigi tarnybinės teisės funkcija ypatinga – daryti poveikį pareigūno sąmonei ir per ją ugdyti tokias asmens intelekto ir valios savybes, kurios orientuotų profesionaliai atlikti tarnybinės užduotis, laikytis tarnybinio elgesio principų.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Alfonsas Vaišvila, *supra* note, 28: 248.

¹⁰⁶ Administracinių bylų dėl tarnybinių ginčų nagrinėjimo teismuose praktikos apibendrinimas, „Administracinių teismų praktika. Nr. 9, (2007), 102.

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos Vidaus tarnybos statuto pakeitimo įstatymas, 1855 (2015).

¹⁰⁸ Arvydas Andruškevičius, *Administracinės teisės principai ir normų ribos* (Vilnius: Teisės informacijos centras, 2004), 186.

¹⁰⁹ Alfonsas Laurinavičius, „Policijos diskrecinės valdžios įgyvendinimo problemos,“ *Jurisprudencija* LTU, mokslo darbai (1998): 141.

Pabrėždamas tarnybinės atsakomybės svarbą Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstatavo: „tai, kad valstybės tarnybos paskirtis – garantuoti viešąjį interesą valstybės ir savivaldybių institucijoms vykdant viešąjį administravimą ir teikiant viešąsias paslaugas, o ne privačius šia veikla užsiimančių darbuotojų interesus, lemia valstybės tarnautojų, kaip korpuso, ypatingą formavimo tvarką, jų teisinio statuso specifiką, taip pat jų ypatingą atsakomybę visuomenei už jiems pavestų (patikėtų) funkcijų vykdymą¹¹⁰. Taigi, valstybė turi garantuoti tokį teisinį reguliavimą ir praktinį jo taikymą, kuris užtikrintų ne tik formalias sąlygas tarnybinės atsakomybės instituto įgyvendimui, bet ir tai, kad asmenys, padarę pažeidimus valstybės tarnyboje, būtų realiai traukiami tarnybinės atsakomybės. Tai reiškia, kad turi būti garantuojamas atsakomybės neišvengiamumo principas¹¹¹.

Statuto 62 straipsnio 1 dalies 7 punkte nustatyta, kad pareigūnas atleidžiamas iš vidaus tarnybos, jei savo poelgiu pažemino pareigūno vardą. Šios sąvokos išaiškinimas pateiktas Statuto 2 straipsnio 5 dalyje, kurioje numatyta, kad pareigūno vardo pažeminimas – pareigūno veika, padaryta dėl pareigūno kaltės, susijusi ar nesusijusi su tarnybinių pareigų atlikimu, tačiau akivaizdžiai žeminanti vidaus tarnybos sistemos autoritetą, griauanti pasitikėjimą vidaus reikalų įstaiga arba ją kompromituojanti.

Atkreiptinas dėmesys, kad šis pareigūnų atleidimo pagrindas nėra tarnybinės nuobaudos rūšis, tai laikoma savarankišku ir pakankamu vidaus tarnybos santykių nutraukimo pagrindu. Tokio pobūdžio priemonės taikymas yra skirtas ne tik tam, kad drausmine tvarka būtų nubaustas pareigūno vardą pažeminęs asmuo, bet ir tam, kad tokiu būdu būtų saugomas vidaus reikalų sistemos autoritetas visuomenėje, būtų formuojamas visuomenės teigiamas požiūris į šios sistemos veiklos principingumą ir efektyvumą (LVAT 2013 m. kovo 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A662–106/2013).

Už pareigūno vardo pažeminimą policijos pareigūnai gali būti atleidžiami tik esant šioms teisiškai reikšmingoms aplinkybėms: 1) turi būti nustatyta pareigūno kaltė dėl tam tikros veikos (veikimo ar neveikimo), priešingos teisės ar tarnybinės etikos normų reikalavimams, padarymo; 2) ši veika turi sukelti pasekmes – akivaizdžiai pažeminti vidaus tarnybos sistemos autoritetą, griauti pasitikėjimą vidaus reikalų įstaiga arba ją kompromituoti. Šios pasekmės gali būti nustatytos, atsižvelgiant į pareigūno padaryto pažeidimo pobūdį, jo kaltės formą, pažeidimo padarymo aplinkybes, pažeidimu sukeltas pasekmes ir kt. bei į tai, ar pareigūno padaryta veika akivaizdžiai kertasi su visuomenėje galiojančiomis moralės nuostatomis (šiais aspektais žr., pvz., 2010 m. kovo 1 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A662–453/2010).

---

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas Nr. 1816708.

¹¹¹ Gytis Kuncevičius ir Violeta Kosmačaitė, „Tarnybinės atsakomybės taikymo probleminiai aspektai“, *Jurisprudencija* 19,4 (2012): 1440.

Aptariamam (neigiamam) visuomenės požiūriui konstatuoti nėra būtina jį sieti su pareigūno kaltų veiksmų viešu atskleidimu ir tokio atskleidimo mastu. Tai reiškia, kad pareigūno kaltų veiksmų paviešinimas nėra būtina sąlyga pripažinti tam tikrus pareigūno kaltus veiksmus žeminančiais pareigūno vardą (2013 m. kovo 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A143–465/2013). Taip pat nėra reikšminga, ar tai įvyko pareigūnui atliekant (arba ne) savo tarnybinės pareigas, ar tuo metu pareigūnas turėjo (arba ne) jo statusą atitinkančius atributus, t. y. buvo ar nebuvo uniformuotas (2010 m. birželio 29 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A143–956/2010).

Pastebėtina, kad administracinių teismų praktikoje pareigūno vardo pažeminimu pripažįstamos tokios aplinkybės kaip antai: pareigūno vairavimas, esant neblaiviam, atsisakymas (vengimas) tikrintis blaivumą, iššaukiantis ir nekultūringas elgesys viešoje vietoje, necenzūrinių žodžių vartojimas, vengimas atsakomybės, pasišalinimas iš tarnybos ir alkoholio vartojimas, neteisėtas psichinės ir fizinės jėgos naudojimas, nesiėmimas jokių priemonių neteisėtiems kitų asmenų veiksams nutraukti, neteisėtas pasišalinimas iš autoįvykio vietos, konflikto sukėlimas ir kito asmens sveikatos sutrikdymas, neteisėto nurodymo pavaldžiam pareigūnui davimas, buvimas tarnyboje neblaiviam ir vengimas pasitikrinti blaivumą ir kt.

Kalbant apie viešąją tvarką užtikrinančių policijos apreigūnų atsakomybę Statuto 62 str. 7 d. prasme konstatuotina, kad didelė tikimybė policininkui būti atleistam iš tarnybos yra dėl neteisėto prievartos priemonių panaudojimo. Antai administracinėje byloje Nr. A438–764/2010, nagrinėjant ginčą dėl pareigūno atleidimo, nustatyta, kad:

„pareiškėjas (vidaus tarnybos pareigūnas), vykdydamas jam priskirtas policijos patrulio pareigas, neteisėtai panaudojo psichinę ir fizinę jėgą prieš piliečius, tuo padarydamas jiems atitinkamus sužalojimus bei sukeldamas fizinį skausmą. Teisėjų kolegija konstatavo, kad veiksmai, kurių mastas bei pobūdis yra įrodyti įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu, prieštaravo ir Lietuvos policijos pareigūnų etikos kodekso 4.3; 4.4; 4.6 punktams bei Policijos veiklos įstatymo 21 straipsnio 1 dalies 2 punkto reikalavimams, t. y., buvo neteisėti, kas pagrindė pareiškėjo kaltę, dėl veikos priešingos teisės ir tarnybinės etikos normų reikalavimams, padarymo, o kartu atitiko pareigūno vardo žeminimo sampratą“¹¹².

Taigi, vykdydamas nusikalstamų veikų prevenciją, jų atskleidimą ir tyrimą, bei kitas, kaip taisyklė, konfliktiškas ir pavojingas gyvybei ir sveikatai veikas, pareigūnas turi elgtis tinkamai. Tai reiškia, kad laikydamasis jo elgesį reguliuojančių teisės aktų reikalavimų policininkas privalo pasielgti teisėtai, jėgą naudoti proporcingai, taip pat būti taktiškas, moralus.

---

¹¹² Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo 2010 m. rugpjūčio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A438–764/2010.

Specialiųjų teisių turėjimas policininkams numato palyginti plačius įgaliojimus, kurių ribas peržengus pareigūnams numatyta speciali atskomybė.

Apibendrinant galima teigti, jog tinkamai nustačius teisinį reguliavimą dėl policininkų teisės panaudoti prievartos priemones bei šaunamąjį ginklą, taip pat pagerinus pareigūnų žinias bei praktinius įgūdžius, sumažėtų jų atsakomybės baimė bei pagerėtų naudojimas teisėmis. Neabejotinai, pagerėtų policijos atliekamų funkcijų kokybė ir veiklos efektyvumas.

2.4 Viešosios tvarkos apsaugą kontroliuojančios institucijos, jų teisės ir pareigos, atsakomybė

Visų teisėsaugos institucijų teikiamų paslaugų kokybės gerinimas yra viena iš prioritetinių valstybės kryptų. Neatsiejamas paslaugų kokybės gerinimo elementas yra jų veiklos kontrolė. Netinkamai vykdoma šių institucijų veiklos priežiūra gali kelti teisės aktų pažeidimų, todėl kuriant teisinę valstybę ir tobulinant jos institucijų veiklą, skirtą efektyviau saugoti žmogaus teises ir laisves, turėtų būti aiškiai apibrėžta ir teisėsaugos funkcijas vykdančių institucijų veiklos kontrolė.

Plačiąja prasme kontrolė suprantama kaip stebėjimas, tikrinimas ir priežiūra, taisyklių (etalono) ir veiksmo rezultato santykio įvertinimas. Kitaip tariant, tai pasirinkto objekto stebėjimo ir tikrinimo sistema, kurios tikslas – pašalinti nukrypimus nuo nustatytų parametrų¹¹³. Kontrolė administraciniu teisiniu požiūriu reiškia kompetentingų institucijų ir pareigūnų veiklą tikrinant ir nuolatos stebint vykdomosios valdžios institucijų ir pareigūnų veiklą, nustatant, kaip jie laikosi teisėtumo reikalavimų, ar jų veikla yra tikslinga ar ji atitinka nustatytus teisėtumo reikalavimus ir prireikus ją koreguo jant. Kontrolės tikslas yra nustatyti veiklos teisingumą ir teisėtumą.

Atsižvelgiant į tai, kad policijos pareigūnai turi plačią diskrecijos laisvę viešosios tvarkos apsaugos užtikrinimo srityje, o riba tarp jų veiksmų teisėtumo ir įgaliojimų viršijimo yra labai siaura, kontrolės funkcija čia atlieka svarbų vaidmenį. Policijos, kaip teisėsaugos institucijos, veiklos kontrolė – tai policijos institucijų ir policijos pareigūnų atliekamų veiksmų (vykdomų (tarnybinių) uždavinių ir funkcijų) stebėjimo ir vykdymo tikrinimo sistema, nustatanti nukrypimus nuo atliekamų veiksmų (teisėtumo pažeidimus) ir jų priežastis, turint tikslą pašalinti šiuos nukrypimus, atkurti pažeistas teises, o kaltus pareigūnus patraukti teisinėn atsakomybėn.¹¹⁴

V. Mečkauskas pastebi, jog policijos veiksmų teisėtumo kontrolės esmė yra ta, jog valstybė ir jos įgalios institucijos bei visuomenė ir jos nariai, naudodami organizacines teises

---

¹¹³ Vidmantas Mečkauskas, „Policijos veiklos kontrolės turinio problemos: struktūrinis aspektas,“ *Jurisprudencija* 76,68 (2005): 77.

¹¹⁴ *Ibid.*

priemonės, tikrina, ar policijos institucijos ir pareigūno veiksmuose nebuvo padaryta nukrypimų nuo teisės aktuose įtvirtintų reikalavimų¹¹⁵. Efektyvi policijos veiklos kontrolė leidžia vertinti, kaip policijos institucijos ir policijos pareigūnai laikosi įstatymuose bei kituose teisės aktuose įtvirtintų reikalavimų, kiek yra veiksmingos policijos naudojamos veiklos priemonės ir metodai visuomenės saugumo srityje¹¹⁶.

Viešosios tvarkos apsaugą kontroliuojančioms institucijoms ir jų tarnautojams tenka ypač svarbus vaidmuo ginant žmogaus teises ir pagrindines laisves. Policijos veiklos kontrolę atlieka ne bet kas, tai gali padaryti tik įgaliotos valstybės institucijos, kurios teisės aktų nustatyta tvarka tikrina policijos institucijų ir jų pareigūnų vykdomą veiklą ir konkrečius veiksmus, bei teisinėmis priemonėmis ir būdais aiškinasi, ar jų veikloje nebuvo pažeidimų. Pagal valdžių padalijimo principą valstybinę kontrolę įgyvendina įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžios institucijos.

Priklausomai nuo kontrolės subjektų turimų kontrolinių įgaliojimų apimties, V. Mečkauskas policijos veiklos valstybinę kontrolę išskiria į dvi grupes:

1. Išorinė policijos veiklos kontrolė, t. y. tokia kontrolė, kurią vykdo subjektai, nepriklausantys kontroliuojamo objekto administruojamos valdymo šakos sistemai. Išorinė policijos institucijų (pareigūnų) veiksmų kontrolė gali būti skirstoma į:
  - a) prezidentinę policijos kontrolę, t.y. kontrolę, kurią vykdo Respublikos Prezidentas policijos subjektų atžvilgiu;
  - b) įstatymų leidžiamosios valdžios (arba parlamentinę) policijos kontrolę, t. y. kontrolę, kurią vykdo Seimas policijos subjektų atžvilgiu;
  - c) įstatymų vykdomosios valdžios policijos kontrolę, t.y. kontrolę, kurią vykdo Vyriausybė ir jos įgaliotos institucijos policijos subjektų atžvilgiu;
  - d) teisminės valdžios policijos kontrolę, t. y. kontrolę, kurią vykdo teismai (teisėjai) policijos veiklos srityje.

2. Vidinė policijos veiklos kontrolė, t. y. tokia kontrolė, kurią vykdo policijos organizacijos įgaliota institucija (struktūrinis padalinys) pagal savo kompetenciją¹¹⁷.

Prie viešosios tvarkos apsaugą kontroliuojančių institucijų pirmiausia derėtų priskirti teismus. Teisminė policijos veiklos kontrolė gali būti dvejopa: pirma, tiesioginė teisminė kontrolė, t. y. tokia kontrolė, kai teismas nagrinėja asmenų skundus (reikalavimus, protestus) dėl policijos subjektų priimtų teisės aktų ir atliekamų veiksmų (neveikimo) teisėtumo, antra, netiesioginė teismo kontrolė, t.y. tokia kontrolė, kai teismas nagrinėja kitų kategorijų bylas

---

¹¹⁵ Vidmantas Mečkauskas, *supra note*, 113: 77.

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ *Ibid.*

(civilinės, baudžiamąsias), kuriose bendrai sprendžiamas policijos institucijos ar policijos pareigūno veiklos teisėtumo klausimas¹¹⁸.

Atsižvelgiant į tai, policijos veiklos kontrolę gali atlikti bendros kompetencijos ir specializuoti teismai. Bendros kompetencijos teismai nagrinėja bylas dėl policijos pareigūnų neteisėtų veiksmų patraukiant juos baudžiamojon, administracinėn ar civilinėn atsakomybėn, tuo tarpu specializuotų (administracinių) teismų vykdoma policijos veiklos kontrolė pasireiškia nagrinėjant asmenų skundus (prašymus) dėl policijos subjektų priimtų administracinių aktų ir dėl policijos subjektų veiksmų ar neveikimo¹¹⁹.

Specializuoti administraciniai teismai daugiausiai yra siejami su viešojo administravimo institucijų veiklos teismine kontrole. 1999 metų gegužės 1 d Lietuvoje pradėjus veikti specializuotiems administraciniams teismams, buvo įtvirtinti svarbiausi administracinės justicijos tikslai – žmogaus subjektinių teisių gynimas ir objektyvioji viešosios administracijos veiksmų teisėtumo kontrolė.

Taigi administracinių teismų tikslai yra ginti žmonių teises nuo viešojo administravimo subjektų neteisėtų veiksmų ir tikrinti norminių valdymo aktų teisėtumą. Administraciniuose teismuose negrinėjami skundai dėl tarnybinių nuobaudų pareigūnams skyrimo, todėl jų ginti valstybės tarnautojų teises nuo administracijos savivalės.

Apygardų administraciniai teismai pirmąją instancija nagrinėja administracinių teisės pažeidimų bylas pagal gautus skundus dėl nutarimų, kuriuos šiose bylose priėmė valdymo subjektai (pareigūnai), pvz., policija, įvairios valstybinės inspekcijos, administracinės komisijos prie savivaldybių tarybų, muitinės, transporto, aplinkos apsaugos įstaigos ir kt.

Atsižvelgiant į tai, jog viešosios tvarkos apsauga užtikrinama tiriant nusikalstamas veikas viešajai tvarkai, prie viešosios tvarkos apsaugą kontroliuojančių institucijų derėtų priskirti prokuratūrą. LR Prokuratūros įstatymo 2 str. 3 d. numatyta, kad prokuratūra kontroliuoja ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiklą baudžiamajame procese.

Prokuroro vykdomą ikiteisminio tyrimo kontrolę galime suprasti per baudžiamojo proceso įstatymo reglamentaciją - prokuroro vykdomą kontrolę apibrėžia BPK 170 str. 2 d., kurioje numatyta, jog kai ikiteisminį tyrimą ar atskirus jo veiksmus atlieka ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokuroras privalo kontroliuoti, kaip vyksta ikiteisminis tyrimas. Kontroliavimo funkcija yra išvestinė iš prokuroro vykdomų institucinių ikiteisminio tyrimo organizavimo ir vadovavimo jam funkcijų. Pagal Konstitucijos 118 str. ir BPK 164 str. 1 dalį, prokurorui taip pat priskirtos ikiteisminio tyrimo organizavimo ir vadovavimo jam funkcijos

---

¹¹⁸ Vidmantas Mečkauskas, *supra note*, 113: 77.

¹¹⁹ *Ibid.*, 85.

Apie tai, kaip turėtų pasireikšti prokuroro vykdoma ikiteisminio tyrimo kontrolė, teisės aktai nereglamentuoja. Prokuroras turi aktyviai dalyvauti atliekant nusikalstamų veikų ikiteisminį tyrimą bei tikrinti, ar ikiteisminio tyrimo pareigūnai tinkamai vykdo savo pareigas. Prokuroras yra tas subjektas, kuris privalo atsakyti už tinkamą viso ikiteisminio tyrimo atlikimą. Lietuvos Respublikos Prokuratūros įstatyme¹²⁰ bei Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro rekomendacijose dėl ikiteisminio tyrimo organizavimo bei vadovavimo jam¹²¹ nustatyta, kad ikiteisminį tyrimą kontroliuojantis prokuroras turi teisę iškelti drausmės bylą ikiteisminio tyrimo pareigūnui, pažeidusiam BPK reikalavimus.

BPK 18 str. 1 d. 2 p. matyta, kad ikiteisminio tyrimo kontrolės funkcija taip pat priskirta ikiteisminio tyrimo įstaigos ar jos padalinio vadovui, kuris apibrėžiamas kaip ikiteisminio tyrimo pareigūnas, atsakingas už jam pavaldžių įstaigos ar jos padalinio, kurių pagrindinė ar viena iš funkcijų yra atlikti ikiteisminį tyrimą, pareigūnų darbo organizavimą ir jų veiklos kontrolę. Ikiteisminio tyrimo įstaigos ar jos padalinio vadovas, turėdamas visas BPK įtvirtintas ikiteisminio tyrimo pareigūno teises ir pareigas, pagal savo kompetenciją imasi visų įstatymų numatytų priemonių, kad per trumpiausią laiką būtų atliktas tyrimas ir atskleista nusikalstama veika. Duodami pavedimai negali prieštarauti ikiteisminiam tyrimui vadovaujančio prokuroro nurodymams ar pavedimams¹²². Lietuvos Generalinio prokuroro rekomendacijoje dėl prokuroro veiklos organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant taip pat numatyta, kad prokuroras atsako už ikiteisminio tyrimo, kurį organizuoja ir vadovauja, rezultatus kartu su ikiteisminio tyrimo įstaiga.

Tenka pastebėti, jog prokurorų ir ikiteisminio tyrimo įstaigų bendradarbiavimo formos ikiteisminio tyrimo metu nėra pakankamai reglamentuotos. Ikiteisminį tyrimą atliekantis pareigūnas paklūsta tiek tyrimą kontroliuojančiam prokurorui, tiek įstaigos ar jos padalinio vadovui, kadangi įstatymiškai jam vadovauja ir kontroliuoja abu. Praktikoje pasitaiko situacijų, kada jų nurodymai ir pavedimai tuo pačiu klausimu gali skirtis. Ką tuomet reikėtų daryti tyrėjui ir kurio paliepiamus vykdyti?

Manytina, jog dėl šių funkcijų dubliavimosi tiesioginis ikiteisminio tyrimo tyrėjo vadovas susilaiko nuo intensyvios ikiteisminio tyrimo kontrolės ir vadovavimo jam, ir palieka tai prokuroro kompetencijai. Toks požiūris įdingas, nes nekontroliuodamas pavaldžių pareigūnų vadovas neatlieka savo pareigų. Taigi matyti, jog nors BPK numatyta, kad ikiteisminio tyrimo įstaigos ar jos padalinio vadovas kontroliuoja ikiteisminį tyrimą atliekančius pareigūnus, tačiau jokia atsakomybė už pareigūnų padarytus procesinius pažeidimus jam nenumatyta.

¹²⁰ Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas Žin. (2006 07 19, Nr. IX-1518).

¹²¹ Rekomendacijos dėl prokuroro veiklos organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant. Patvirtinta Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. birželio 19 d. įsakymu Nr. I-86

¹²² *Ibid.*

Vidinę policijos veiklos kontrolę galima suprasti kaip šios institucijos atskirų struktūrinių padalinių savikontrolę, siekiant išvengti didesnių teisinių padarinių, kuriuos neišvengiamai numato išorinės kontrolės subjektų tyrimai.

Policijos veiklos įstatymo 10 straipsnio 2 punkte numatyta, kad Policijos įstaigų vidaus kontrolės tvarką nustato policijos generalinis komisaras. Policijos sistemos vidaus kontrolė – tai policijos generalinio komisaro nustatyta visų kontrolės rūšių sistema, kuria siekiama užtikrinti policijos įstaigų veiklos teisėtumą, ekonomiškumą, efektyvumą, rezultatyvumą ir skaidrumą, strateginių tikslų ar kitų veiklos planų įgyvendinimą, turto apsaugą, informacijos ir ataskaitų patikimumą ir išsamumą, sutartinių ir kitų įsipareigojimų tretiesiems asmenims laikymąsi ir su tuo susijusių rizikos veiksnių valdymą¹²³.

Policijos įstaigų vidaus kontrolės būdai yra:

1. nuolatinė nuotolinė stebėseną analizuojant ataskaitas, nagrinėjant asmenų skundus, pranešimus ir prašymus, tikrinant priimtų sprendimų teisėtumą, vertinant registru, posistemiu statistinius duomenis, duomenų tvarkymą registruose ir posistemiuose, informaciją iš kitų teisėsaugos ir savivaldos institucijų, analizuojant žiniasklaidos priemonėse teikiamą informaciją ir sociologinių apklausų duomenis;

2. pasirinktinė kontrolė išvykstant į policijos įstaigą ar jos struktūrinį padalinį, reaguojant į nuotolinės stebėsenos būdu pastebėtus rizikos veiksnius arba prevenciniais tikslais;

3. tarnybos patikrinimai, kuriuos reglamentuoja policijos generalinio komisaro patvirtintos tarnybinės instrukcijos ir kiti teisės aktai;

4. gyventojų apklausos ir sociologiniai tyrimai;

5. finansinės atskaitomybės, biudžeto projekto sudarymo pagrįstumo ir teisingumo, biudžeto (programos sąmatos) sudarymo ir vykdymo vertinimas;

6. Policijos departamento vadovų išvykimai į teritorines ar specializuotas policijos įstaigas ir susitikimai su jų darbuotojais;

7. vidaus audito rezultatų analizė;

8. pasitarimų ir išklausymų metu gaunamos informacijos vertinimas;

9. psichologinio klimato tyrimų vertinimas;

10. kitų institucijų, turinčių teisę kontroliuoti policijos veiklą, informacijos vertinimas¹²⁴.

---

¹²³ Policijos įstaigų vidaus kontrolės tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos policijos generalinio komisaro 2008 m. gruodžio 15 d. įsakymu Nr. 5-V-770 (Lietuvos policijos generalinio komisaro 2011 m. vasario 2 d. įsakymo Nr. 5-V-70 redakcija).

¹²⁴ Policijos įstaigų vidaus kontrolės tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos policijos generalinio komisaro 2008 m. gruodžio 15 d. įsakymu Nr. 5-V-770 (Lietuvos policijos generalinio komisaro 2011 m. vasario 2 d. įsakymo Nr. 5-V-70 redakcija).

Policijos vidaus kontrolę atlieka Policijos departamento Vidaus tyrimų valdybos, apskričių vyriausiųjų policijos komisariatų vidaus tyrimų padalinių ir Lietuvos kriminalinės policijos biuro pareigūnai. Policijos įstaigų vidaus kontrolę vertinantis subjektas yra Policijos departamentas.

Dar viena policijos veiklos kontrolę atliekantis padalinys - 2011 m. rugpjūčio 1 d. sukurta Policijos Departamento Imuniteto valdyba ir teritorinių policijos įstaigų padaliniai, kurių paskirtis - padėti policijos generaliniam komisarui organizuoti ir įgyvendinti policijos įstaigų valdymą, organizuojant ir koordinuojant policijos pareigūnų, nestatutinių valstybės tarnautojų ir darbuotojų tarnybinių nusižengimų, darbo drausmės pažeidimų bei kitų teisės pažeidimų, taip pat korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų prevenciją ir tyrimą.

Vidaus kontrolė policijos komisariatuose dažniausiai atliekama viršininko įsakymais bei nurodymais veiklos klausimais atliekant tarnybinius patikrinimus, taikant drausminio poveikio priemones. Apskričių vyriausiuose policijos komisariatuose veikia vidaus tyrimų grupės, padedančios įstaigos vadovui užtikrinti vidaus taisyklių laikymąsi ir kontroliuoti, kad nebūtų nukrypimų ir neteisėtų sprendimų savo pavaldinių veikloje.

Policijos, kaip statutinės organizacijos, pagrindas yra jos veiklos efektyvumas, pagal kurį paprastai sprendžiama apie organizacijos gebėjimą užtikrinti jai pavestų uždavinių tinkamą įgyvendinimą. Policijos organizacijos veiklos efektyvumą pirmiausia reikėtų vertinti pagal tai, koks yra vietos gyventojų požiūris į šią organizaciją ir ar ja pasitikima. Policija išsiskiria iš kitų teisėsaugos institucijų pagal savo atliekamos veiklos pobūdį, todėl pasitikėjimas šia institucija ir joje dirbančiais pareigūnais yra ypač svarbus rodiklis ne tik įtakojantis policijos įvaizdį visuomenėje, bet ir ją formuojantis.

Neatsitiktinai paskutiniu metu ypač aktyvi kontrolės rūšis yra visuomenės kontrolė, kuri paprastai pasireiškia per žiniasklaidą, t.y. viešu stebėjimu. Tai nėra valstybinė – oficiali ir reglamentuota kontrolės rūšis, tačiau savo veiksmingumu nenusileidžianti įstatyminei kontrolei. Visuomeninę kontrolę taip pat atlieka atskiri asmenys, pateikdami skundus dėl policijos institucijos ar policijos pareigūno veiksmais pažeistų subjektinių teisių ir teisėtų interesų.

Manytina, kad toks teisėtvarkos institucijų veiklos kontrolės būdas yra tinkamiausias ir labiausiai atspindintis esamą situaciją. Beje, šis būdas plačiausiai naudojamas pažengusiose užsienio valstybėse. Antai ir A.R.Moriarty ir M. W. Fieldas¹²⁵, tyrinėję policijos veiklos efektyvumo vertinimo kriterijus JAV, priėjo prie išvados, jog vertinant policijos pareigūnų

---

¹²⁵ Moriarty A. R. & Field M. W. Police officer selection: A handbook for law enforcement administrators. Springfield, IL: Charles C. Thomas, 1994.

veiklą, svarbi ne vykdomosios valdžios ar aukštesnės policijos įstaigos, o gyventojų (visuomenės), kurių saugumo poreikius užtikrina policija, įtaka.

Apibendrinant galima teigti, jog pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis viešosios tvarkos apsaugą, yra Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas. Policijos pareigūnams šiuo įstatymu suteiktos specialios teisės ir pareigos, susijusios su žmogaus teisių ir laisvių ribojimu, kurios nustato pareigūnų veiklos sritis ir kurių kompleksas turi būti suderintas tarpusavyje siekiant įgyvendinti numatytas funkcijas. Viešosios tvarkos apsaugą kontroliuojančioms institucijoms ir jų tarnautojams tenka ypač svarbus vaidmuo ginant žmogaus teises ir pagrindines laisves tam, kad policijos pareigūnai laikytųsi teisės aktų reikalavimų.

3. POLICIJOS PRAKTINĖS GALIMYBĖS IR IŠŠŪKIAI, SIEKIANČI UŽTIKRINTI VIEŠĄ TVARKĄ REMIANTIS TEISE

3.1. Viešosios tvarkos apsaugos būklės analizė

Analizuojant viešosios tvarkos būklę šalyje, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos (toliau – IRD) duomenimis, pateikiama kriminogeninės situacijos Lietuvoje apžvalga (darbo autorės sudaromos lentelės). Apžvelgiamos bendros užregistruotų nusikalstamų veikų tendencijos, atskirai aptariamos viešose vietose padaromos nusikalstamos veikos, bei nusikaltimų viešajai tvarkai dinamika laikotarpyje 2012-2016 metais.

IRD pateikiamais duomenimis, 2016 m. Lietuvoje užregistruotos 55 184 nusikalstamos veikos, (100 000 gyventojų teko 1923 nusikalstamos veikos, arba 1 nusikalstama veika 52 gyventojams), t.y. net 33,2 proc. mažiau nei 2012 m. Atsižvelgiant į tai, kad 2011 m. Lietuvoje buvo užregistruotos 79 582 nusikalstamos veikos, manytina, jog 2012 ir 2013 m. užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus augimui turėjo įtakos Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo įsigaliojimas. Tiriamuoju laikotarpiu stebima ir dar viena teigiama tendencija – nuo 2014 m. užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius pastebimai mažėja. 1 lentelėje pateikiama pagrindinių užregistruotų nusikalstamų veikų, geriausiai atspindinčių kriminogeninę situaciją šalyje, statistika.

1 lentelė. Lietuvoje užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius 2012-2016 m.

	2012 m.	2013 m.	2014 m.	2015 m.	2016 m.
Tyčiniai nužudymai su pasikėsinimais (BK 129–131 str.)	200	186	175	164	153
Sunkūs sveikatos sutrikdymai (BK 135-137 str.)	197	211	205	202	176
Išžaginimai su pasikėsinimais	181	133	158	146	100
Plėšimai	1927	1867	1690	1565	1277
Fizinio skausmo sukėlimas ir nežymus sveikatos sutrikdymas (BK 140 str.)	7891	10023	9564	9224	8456
Sukčiavimai (BK 182 str.)	4504	4971	5130	3729	2487
Viešosios tvarkos pažeidimai	3900	3855	3582	3173	2224
Vagystės	32350	31278	31242	25632	21833
Įsibraunant į gyvenamą patalpą	3527	3266	3342	2971	2588
Automobilių	1475	1263	1010	952	1016
Iš transporto priemonių	3597	3459	3889	3976	1769
Užregistruotos nusikalstamos veikos	82564	84970	83003	69355	55184

Analizuojant duomenis apie 2012–2016 m. užregistruotus smurtinius nusikaltimus, matyti tam tikros teigiamos tendencijos – mažėjo užregistruotų tyčinių nužudymų, sunkių sveikatos sutrikdymų ir išžagininimų atvejų. Tiriamuoju laikotarpiu nuo 200 iki 153, arba net 23,5 proc., sumažėjo nužudymų; nuo 197 iki 176, arba 10,1 proc., – sunkių sveikatos sutrikdymų, nuo 181 iki 100, arba 54,8 proc., – išžagininimų.

Panašios užregistruotų nusikalstamų veikų mažėjimo tendencijos matyti ir plėšimo atvejais, kurių per pastaruosius penkerius metus sumažėjo nuo 1927 iki 1277, arba 33,8 proc. Priešinga – augimo tendencija matyti sukčiavimo atveju nuo 2012 iki 2014 m., kurių skaičius išaugo 12,3 proc. Tačiau 2015-2016 m. užregistruotų sukčiavimo atvejų pastebimai sumenko, kurių, pvz. 2016 m. užregistruota net 51,5 proc. mažiau nei 2014 m.

Tiriamuoju laikotarpiu 32,5 proc. sumažėjo užregistruotų vagysčių. Žymesnės užregistruotų vagysčių mažėjimo tendencijos matyti vagysčių iš gyvenamųjų patalpų – 26,6 proc., ir vagysčių iš transporto priemonių atvejais – 50,8. Nuo 3 900 iki 2 224 arba net 43 proc., sumažėjo užregistruotų viešosios tvarkos pažeidimų.

Lyginant IRD pateikiamus duomenis apie 2016 m. užregistruotas nusikalstamas veikas apygardose matome, jog pastebimos teigiamos - mažėjimo tendencijos. Ryškiausias nusikalstamumo mažėjimas užfiksuotas Šiaulių apygardoje – net 31,9 proc., mažiausias – Vilniaus apygardoje (12,0 proc.). Klaipėdos apygardoje aptariamu laikotarpiu užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius sumažėjo 25,8 proc., Kauno – 22,9 proc., Panevėžio apygardoje – 22,3 proc.

Lyginant kitų baudžiamamojo įstatymo XL skyriuje įtvirtintų nusikalstamų veikų viešajai tvarkai duomenis matyti, kad jų dalis žymiai mažesnė. Pvz., 2016 m. užregistruota 1 nusikalstama veika, numatyta BK 283 str. (riaušės) (2015 m. – 7) ir 23 nusikalstamos veikos, numatytos BK 285 str. (melagingas pranešimas apie visuomenei gresiantį pavojų ar ištikusią nelaimę) (2015 m. – 53). Aptariamų nusikalstamų veikų ištyrimo procentas analizuojamu laikotarpiu išlieka panašus – apie 74 proc.

Lyginant pastarųjų penkerių metų statistinius duomenis apie užregistruotas nusikalstamas veikas matyti, kad nuo 52 iki 57,6 proc. išaugo ištirtų nusikalstamų veikų dalis. Šis rodiklis yra viena didžiausių per visą nepriklausomybės laikotarpį.

Analizuojant penkerių pastarųjų metų statistinius duomenis apie policijos įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas, padarytas viešose vietose, matyti kad jų skaičius sumažėjo nuo 17 147 iki 13 091, arba 23,7 proc. Tačiau tuo pat metu pastebimas viešose vietose padaromų nusikalstamų veikų dalies, lyginant su visomis užregistruotomis nusikalstamomis veikomis,

augimas: 2012 m. ji sudarė 22 proc., 2013 ir 2014 m. lyginamoji dalis sumažėjo – atitinkamai po 19,7 ir 19 proc. o nuo 2015 m. pradėjo augti – ji sudarė 20,7 proc., 2016 m. - net 25 proc.

Šalia jau aptartų tendencijų matyt ir dar viena teigiama – per pastaruosius penkerius metų išaugo viešose vietose padaromų nusikalstamų veikų ištirtumas, pvz., 2012 m. buvo ištirta 42 proc. tokių nusikalstamų veikų, o 2015 m. – jau 45,5 proc. Statistiniai duomenys rodo, kad mažėjant tokio pobūdžio nusikalstamų veikų skaičiui auga jų ištirtumas.

2 lentelė. Policijos įstaigose užregistruotos nusikalstamos veikos, padarytos viešose vietose, pagal apskritis 2012-2016 m. (lyginamoji dalis proc.)

	2012 m.	2013 m.	2014 m.	2015 m.	2016 m.
Alytaus	10,3	8,5	8,3	10,2	9,9
Kauno	18,7	15,5	13,4	18,1	31
Klaipėdos	23,7	19	21	23,6	19,3
Marijampolės	11,6	11,4	11,7	11,2	13,1
Panevėžio	16	14,5	10,6	12,5	18,8
Šiaulių	15,7	15,6	14,4	16,1	19,2
Tauragės	8,1	7,7	8	17,7	15,5
Telšių	13,3	13	13,5	13,4	16,1
Utenos	9,9	10,6	12,5	13	17
Vilnius	34,1	32,5	31,6	31,7	34,2
Iš viso	22	19,7	19	20,7	25

Kaip matome iš pateiktos lentelės, didžiausia viešose vietose padaromų nusikalstamų veikų dalis užregistruojama Vilniaus apskrityje, tai sudaro daugiau nei trečdalį visų policijos įstaigose užregistruotų nusikalstamų veikų. Palyginti su kitomis apskritimis ir situacija šalyje apskritai, Vilniaus apskrityje 100 000-čių gyventojų užregistruojama beveik trečdaliu daugiau nusikalstamų veikų, padaromų viešose vietose, nei vidutiniškai Lietuvoje. Teigiama tendencija – šis rodiklis 2012–2016 m. išliko beveik lygus: nuo 34,1 padidėjo tik 0.1 proc., nors 2013-2015 m. buvo stebimas mažėjimas.

Kauno apskrityje matyti staigus viešose vietose padaromų nusikalstamų veikų dalies didėjimas: 2016 m. – jis sudarė 31 proc., kai tuo tarpu 2012 m. lyginamoji dalis buvo 18,7 proc., ir iki 2015 m. tendencinagai mažėjimo. Klaipėdos apskrityje viešose vietose užregistruotų nusikalstamų veikų statistika rodo, kad lyginamoji dalis nėra pastovi, vienais metais ji mažėja (2013 m.), sekančiais auga (2014-2015 m.). Lyginant su anksčiau aprašytais apskritimis, Šiaulių ir Panevėžio apskrityse mažesnė viešose vietose padaromų nusikalstamų veikų dalis (apie penktadalis visų užregistruotų atvejų). Mažesnis ir 100 000-čių gyventojų tenkančių nusikalstamų veikų rodiklis: palyginti su Vilniumi, beveik du kartus.

Lyginant visų apskričių policijos įstaigose užregistruotas nusiakalstamas veikas, padarytas viešose vietose, pastebima tendencija, kad nuo 2012 m. iki 2013 m. beveik visose jų (išskyrus Marijampolės ir Utenos), o nuo 2013 m. iki 2014 m. keturiose, jų dalis, lyginant su visomis užregistruotomis nusikalstamomis veikomis, mažėja. Tuo patpu nuo 2015 m. ji pradeda augti (išskyrus Marijampolės ir Telsių apsk.), ir toliau didėja net septyniose apskrityse.

Analizuojant IRD pateikiamus duomenis apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas tiriamuoju laikotarpiu, atkreiptinas dėmesys į subjektų, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymų charakteristikas (3 lentelė).

3 lentelė. Ikiteisminio tyrimo įstaigose iširtos nusikalstamos veikos 2012-2016 m. pagal įtariamųjų charakteristikas

	2012 m.	2013 m.	2014 m.	2015 m.	2016 m.
Asmenų, anksč. padar. nus. veik.	8 610	8 389	8 077	6 024	1 330
Lyginamoji dalis %	20,1	18,0	17,5	15,7	4,2
Grupės asmenų	7 333	7 634	6 571	4 715	1 681
Lyginamoji dalis %	17,1	16,4	14,2	12,3	5,3
Nepilnamečių, ar jiems dalyvaujant	3 127	3 126	3 387	2 481	1 376
Lyginamoji dalis %	7,3	6,7	7,3	6,5	4,3
Neblaivių asmenų	9 755	11 633	11 453	10 178	6 580
Lyginamoji dalis %	22,7	25,0	24,8	26,5	20,7

Kaip matyti iš 3 lentelėje pateiktų duomenų, net penktadalis 2016 m., o 2012-2015 m. vidutiniškai apie ketvirtadalis nusikalstamų veikų padaroma neblaivių asmenų. Atsižvelgiant į tai, kad jau vien būdami visuomenėje neblaivūs asmenys vienaip ar kitaip pažeidžia viešąją tvarką, galima teigti, jog toks didelis neblaivių asmenų padarytų nusikaltimų (nusižengimų) skaičius neigiamai veikia viešosios tvarkos apsaugos būklę.

Apie ketvirtadalį iširtų nusikalstamų veikų 2012 m. padarė asmenys, anksčiau pažeidę baudžiamojo įstatymo normas. Pastebima teigiama tendencija – tiriamuoju laikotarpiu beveik 7 kartus sumažėjo asmenų, anksčiau padariusių nusikalstamas veikas skaičius (nuo 20,1 iki 4,2 proc.). Taip pat trečdaliu sumažėjo grupės asmenų padarytų nusikalstamų veikų skaičius, 2016 m. jis siekė šiek tiek daugiau nei 5 proc. nuo visų iširtų nusikalstamų veikų.

Toliau pastebime taip pat mažėjančias nepilnamečių asmenų ar jiems dalyvaujant nusikalstamumo tendencijas, tačiau reikia pripažinti, jog 4,3 proc. nepilnamečių padarytų nusikalstamų 2016 m. yra labai daug. Turint omenyje, jog šis skaičius būtų didesnis, į statistiką įtraukiant asmenis, kurie nusikalstamos veikos padarymo metu neturėjo amžiaus, nuo kurio

atsakytų pagal baudžiamuosius įstatymus (ne subjektai). Kaip teisingai pastebi L. Pakšaitis, „nepilnamečių nusikalstamumas gali lemti ir dažnai lemia dar didesnę nusikalstamumą ateityje, todėl reikia ieškoti būdų teisinėmis priemonėmis daryti teigiamą poveikį, siekiant išvengti pakartotinio nusikalstamo elgesio“¹²⁶.

IRD statistinės ataskaitos apie nusikalstamumą Lietuvos Respublikoje nuo 2016 m. rugsėjo mėn. rengiamos vadovaujantis naujai patvirtintų taisyklių nuostatomis, todėl dėl pasikeitusios statistinių rodiklių apskaičiavimo tvarkos toliau apžvelgiami duomenys apie viešosios tvarkos pažeidimus 2011-2015 m. laikotarpiu (4 lentelė).

4 lentelė. Užregistruotų ir ištirtų viešosios tvarkos pažeidimų skaičiaus kitimo tendencijos 2011-2015 m.

	2011 m.	2012 m.	2013 m.	2014 m.	2015 m.
Užregistruota	3467	3900	3855	3581	3227
Ištirta	2299	2721	2786	2587	2395
<i>Ištirta, proc.</i>	<i>66,3</i>	<i>69,8</i>	<i>72,3</i>	<i>72,2</i>	<i>74,2</i>
Užregistruota 100 000 gyv.	107,7	130,3	130,4	122,2	111,2

Viešosios tvarkos pažeidimai sudaro kelis procentus visų šalyje užregistruojamų nusikalstamų veikų. Laikotarpyje nuo 2011 m. iki 2015 m. jų lyginamoji dalis su nedideliais svyravimais išliko panaši – apie 4 proc. nuo visų šalyje užregistruojamų nusikalstamų veikų (2015 m. jų buvo 4,1 proc.). Tiriamuoju laikotarpiu stebimos užregistruotų viešosios tvarkos pažeidimų didėjimo tendencijos iki 2012 m., o nuo 2013 m. iki 2015 m. jų sumažėjo nuo 3855 iki 3227 (17,3 proc.). Matyti dar viena teigiama tendencija – nuo 66,3 iki 74,2 proc. išaugo ištirtų nusikalstamų veikų dalis. Palyginus užregistruotų ir ištirtų viešosios tvarkos pažeidimų skaičius matyti, kad mažėjant užregistruotų veikų skaičiui augo ištirtų nusikalstamų veikų dalis.

Viešosios tvarkos pažeidimų ištirimo dalis yra gana didelė, todėl įtariamų (kaltinamų) asmenų socialiniai demografiniai duomenys yra daug patikimesni nei vagysčių atveju, kurių ištirtumas, pvz. 2015 m. tesudarė vos 22,7 proc. Absoliuti dauguma (82,5 proc.) nustatytų įtariamų (kaltinamų) asmenų viešosios tvarkos pažeidimais yra suaugę vyrai, iš jų nepilnamečių vos 11,5 procento. Tuo tarpu viešąją tvarką pažeidusių moterų 2015 m. užregistruota tik beveik 5 procentai, iš jų nepilnamečių dar mažiau – 1,4 proc.

¹²⁶ Laurynas Pakšaitis, „Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai baudžiamajame kodekse, jų taikymo bei tobulinimo problemos“, iš „Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika, metodinis leidinys (Vilnius, 2007), 37.

5 lentelė. Įtariamųjų (kaltinamųjų) ir nukentėjusiųjų asmenų pagrindinės socialinės demografinės charakteristikos 2015 m.

	Įtariamieji (kaltinamieji)	Nukentėjusieji
Vyrai	82,5 %	79,5 %
Iš jų nepilnamečių	11,5 %	8,5 %
Moterys	4,6 %	18 %
Iš jų nepilnamečių	1,4 %	2,5 %

Matyti, kad nuo šios nusikalstamos veikos dažniau nukenčia vyrai (89 proc), tarp nukentėjusių asmenų beveik kas ketvirta yra moteris (20,5 proc.). Lyginant pastarųjų metų įtariamųjų ir nukentėjusiųjų pasiskirstymą pagal amžių ir lytį, matyti, kad sumažėjo įtariamų nepilnamečių dalis, o tarp nukentėjusių sumažėjo moterų dalis (ankstesniais metais buvo trečdalis, o 2012 ir 2013 m. – ketvirtadalis tarp visų nukentėjusiųjų). 2015 m. Lietuvoje 100 000-čių gyventojų buvo užregistruota 111,2 viešosios tvarkos pažeidimo.

Lyginant IRD pateikiamus duomenis apie įtariamus (kaltinamus) asmenis pagal amžiaus grupes miestuose ir kaimuose 2015 m., pastebimos tam tikros tendencijos. Viena jų – viešosios tvarkos pažeidimai (BK 284 str.) daug dažniau užregistruojami miestuose nei kaimuose. Analizuojant įtariamų (kaltinamų) asmenų amžių aptariamu laikotarpiu pastebėta, jog miestuose viešąją tvarką dažniau linkę pažeisti jaunesnio amžiaus asmenys: 20-24 m. – 493 iš 1786 įtariamų (kaltinamų) asmenų, t.y. 27,6 proc., 25-29 m. – 324 asmenys (18 proc.), 18-19 m. – 255 (14,3 proc.). Rečiausiai miestuose nusikalsta 65 m. amžiaus ir vyresni asmenys. Kaimuose įtariamų (kaltinamų) asmenų pažeidus viešąją tvarką skaičius proporcingai mažesnis, nei miestuose: 20-24 m. - 170 iš 657 įtariamų (kaltinamų) asmenų (25,9 proc.), 25-29 m. – 110 asmenų (16,7 proc.), 18-19 m. – 101 (15,4 proc.). Apibendrinant darytina išvada, jog viešąją tvarką labiau linkę pažeisti 20-24 m. asmenys, nepriklausomai nuo nusikalstamos veikos padarymo vietos.

Analizuojant nusikalstamas veikas, kurių padarymu įtariamais (kaltinamais) neblaivūs asmenys pastebėta, jog 2015 m. buvo užregistruoti 993 viešosios tvarkos pažeidimai (2014 m. – 1080), kas sudaro 30,8 proc. visų užregistruotų šių nusikalstamų veikų (2014 m. – 30,2 proc.). Matome, net trečdalis BK 284 str. numatytų nusikalstamų veikų padaro neblaivūs asmenys, kas suponuoja būtinumą spręsti klausimus dėl alkoholio prieinamumo, asmenų užimtumo ir kt.

6 lentelė. Duomenys apie viešosios tvarkos pažeidimų (BK 284 str.) tyrimų rezultatus 2011-2015 m.

	2011 m.	2012 m.	2013 m.	2014 m.	2015 m.
BPK 220 str.	1232	1285	1292	1067	1011
BPK 418 str.	347	573	634	626	567
BPK 426 str.	214	146	79	104	64
Nutraukta BPK 3 str. pagr.	1147	1169	1181	1141	1352
Nutraukta BPK 212 str. pagr.	539	738	818	854	817
Sustabdyta BPK 3¹ str. 1 d.	-	765	806	813	772

Remiantis IRD pateikiamais duomenimis tiriamuoju laikotarpiu pastebimos tendencijos, jog 2014-2015 m. apie trečdalį viešosios tvarkos pažeidimo baudžiamųjų bylų buvo nutraukta dėl aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas (BPK 3 str.) – tai nusikaltimo sudėties nebuvimas, senaties suėjimas, amžiaus, nuo kurio asmuo atsako pagal baudžiamuosius įsakymus nebuvimas, susitaikymo su kaltininku atvejai ir kt. Lyginamuoju laikotarpiu nuo 1 147 iki 1 352 sprendimų pastebima šių tyrimų rezultatų augimo tendencija, išskyrus 2014 m.

Tuo tarpu 2011-2013 m. daugiausia viešosios tvarkos pažeidimų tyrimų kaltinamuoju aktu buvo perduota teismui (BPK 220 str.), kurie iki 2013 m. augo, vėliau pradėjo mažėti. Analizuojant sustabdytų viešosios tvarkos pažeidimų tyrimų skaičių, kai atlikti visi reikiami proceso veiksmai ir išnaudotos visos galimybės nustatyti nusikalstamą veiką padariusį asmenį, tačiau toks asmuo nenustatytas (BPK 3¹ str. 1 d.), matyti, jog 2015 m. tai sudaro apie 24 proc., 2014 m.- 22,7 proc., 2013 m. – 20,9 proc., 2012 m. – 19,6 proc. visų šių nusikalstamų veikų.

Beveik identiška situacija pastebima analizuojant nutrauktus tyrimus BPK 212 str. pagrindais. Mažiausiai viešosios tvarkos pažeidimų tyrimų prokurorai nusprendžia užbaigti pagreitinto proceso tvarka (BPK 26 str.), pvz. 2015 m. užregistruoti tik 64 tokie atvejai, t.y. tik 2,7 proc. visų ištirtų šių nusikalstamų veikų. Taip pat palyginti nedidelę dalį viešosios tvarkos pažeidimų tyrimų 2011-2015 m. prokurorai nusprendė užbaigti teismo baudžiamuoju įsakymu – atitinkamai 15, 21,1, 22,8, 24,2 ir 23,7 proc. visų ištirtų baudžiamųjų bylų.

Analizuojant viešosios tvarkos apsaugos būklę, ne mažiau svarbus rodiklis yra ATPK XIII skirsnyje numatytų pastaraisiais metais užregistruotų administracinių teisės pažeidimų, kuriais kėsiniama į viešąją tvarką, skaičių kitimo tendencijos.

Iš Administracinių teisės pažeidimų bylų nagrinėjimo ataskaitos matyti¹²⁷, kad I instancijos teismuose 2016 m. gautos 19 258 bylos dėl pažeidimų, kuriais kėsiamasi į viešąją tvarką (ATPK 174-186 str.). Lyginant su visų šios kategorijos teismuose gautų administracinių bylų skaičiumi (77 492) matome, kad tai sudaro net 25 proc. teisės pažeidimų. Tai keliais procentais mažiau lyginant ankstesnių metų duomenimis: 2015 m. gautos viso 88 663 administracinės bylos, iš kurių buvo 25446 pažeidimai, kuriais kėsiamasi į viešąją tvarką, t.y. 28,7 proc.

Analizuojant ataskaitoje pateiktus 2016 m. duomenis pastebėta, jog didžiąją dalį apylinkų teismuose gautų administracinių teisės pažeidimų bylų sudaro ATPK 111-155 str. numatyti pažeidimai transporte, kelių ūkio bei ryšių srityse – 23 133 (30 proc.). Tuo tarpu gauta gauta bylų dėl pažeidimų, kuriais kėsiamasi į nuosavybę (ATPK 45-50(8) str.), buvo 20 896 (27 proc.). Toliau seka bylos dėl pažeidimų, kuriais kėsiamasi į viešąją tvarką, tai reiškia kad jos sudaro ketvirtadalį visų gaunamų bylų. O štai 2015 m. šios kategorijos bylos pagal lyginamąją dalį buvo net antroje vietoje.

Apibendrinant galima teigti, jog išanalizavus pastarųjų poros metų statistinius duomenis apie užregistruotus administracinius teisės pažeidimus, kuriais kėsiamasi į viešąją tvarką, galime teigti, jog ATPK XIII skyriuje įtvirtinti pažeidimai, tokie kaip nedidelis chuliganizmas (174 str.), nepilnamečių padarytas chuliganizmas (175 str.), alkoholinių gėrimų gėrimas viešosiose vietose arba girtas pasirodymas viešosiose vietose (178 str.), lindynių laikymas (182 str.), viešosios rimties trikdymas (183 str.) ir kt., sudaro net ketvirtadalį visų I instancijos teismuose gaunamų administracinių teisės pažeidimų bylų. Tai labai didelis skaičius, lyginant su tuo, kad administracinės atsakomybės taikymo sritis yra labai plati ir apima plačią visuomeninių santykių sritį.

Kad galėtume susidaryti tikslesnį vaizdą apie užregistruotų administracinių teisės pažeidimų (dabar jau – nusizengimų), kuriais kėsiamasi į viešąją tvarką mastą, kaip pavyzdį pateiksime Utenos apskrities Vyriausiojo policijos komisariato viršininko 2015 m. pranešime visuomenei „Utenos rajono kriminogeninė situacija ir vykdomos prevencinės veiklos priemonės“ pristatytus duomenis. Marome, jog per 2015 m. 10 mėn. Utenos aps. VPK buvo surašyta 2510 administracinių teisės pažeidimų protokolų (2014 m. – 2174, 2013 m. – 1616). Kaip teigia Utenos policijos vadovas, surašytų administracinių teisės pažeidimų protokolų skaičiaus augimą lėmė aktyvus, kryptingas ir principingas pareigūnų darbas, atsižvelgus į gyventojų lūkesčius dėl patruliavimų viešosiose vietose, taip pat į kaimo bendruomenių lūkesčius dėl alkoholio vartojimo ir girtų asmenų pasirodymo viešosiose vietose.

---

¹²⁷ Lietuvos teismų pateikiama administracinių teisės pažeidimų bylų nagrinėjimo ataskaita 2016 m. <http://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/106>

Taigi pastebime, jog labiausiai viešąją tvarką pažeisti kėsinais ATPK 178 str. numatytu teisės pažeidimu - Alkoholinių gėrimų gėrimas arba girtas pasirodymas viešosiose vietose – per 2015 m. 10 mėn. surašyti 1296 ATP protokolai, tai sudaro net 48,4 proc. visų įstaigoje surašytų ATP protokolų. Už ATPK 174 str. numatytą teisės pažeidimą (Nedidelis chuliganizmas) Utenos aps. VPK per lyginamuoju laikotarpiu nubausti 212 asmenų (2014 m. – 191, 2013 m. – 162). Tai sudaro 8,4 proc. visų įstaigoje užregistruotų administracinių teisės pažeidimų. Manytina, kad panašios tendencijos pastebimos ir kituose Lietuvos miestuose.

Išnagrinėjus Utenos aps. VPK surašytų ATP protokolų skaičių per 2015 m. 10 mėn. nustatyta, kad net pusę jų sudaro protokolai už alkoholinių gėrimų gėrimą arba girtas pasirodymą viešosiose vietose. Atsižvelgiant į tai, jog ir kiti pažeidimai, kuriais kėsinais į viešąją tvarką padaromi nelaivių asmenų, galime daryti prielaidą, jog viešąją tvarką, už kurią numatyta administracinė atsakomybė, dažniausiai pažeidžia neblaivūs asmenys. Šiandien tai itin opi problema, reikalaujanti atskirų tyrimų.

3.2. Bylų, kuriose policijos pareigūnai kaltinami įgaliojimų viršijimu užtikrinant viešosios tvarkos apsaugą, analizė

Kaip jau minėjome, Lietuvoje viešosios tvarkos apsaugą užtikrina policijos pareigūnai. Įgyvendindami vieną svarbiausių valstybės tikslų, jie turi būti ne tik visapusiškai išsilavinę, išmanantys savo kompetencijos ribas, fiziškai stiprūs, bet ir puikūs oratoriai, mandagūs, supratingi ir t.t. Jie turi būti pavyzdžiu visuomenei. Deja, sunku rodyti pavyzdį, kai darbinė aplinka dažnai yra nesaugi, o asmenys, su kuriais tenka komunikuoti, neretai yra priešiška nusiteikę, konfliktiški ir pavojingi ne tik visuomenei, bet ir pačiam pareigūnui.

Viešosios tvarkos apsaugą užtikrinančių policijos pareigūnų veiklos sritis yra plati, daugiausia susijusi su teisės pažeidimų prevencija. Viešosios tvarkos pareigūnai patruliuodami kontroliuoja, kaip žmonės laikosi elgesio normų viešose vietose, taip užkirsdami kelią žalingų pasekmių, keliančių grėsmę asmeniniam ir visuomeniniam saugumui, atsiradimui, taiko administracinio poveikio ir kitokias prevencijos priemones patraukdami teisės pažeidėjus atsakomybėn, atlieka eismo automobilių keliais priežiūrą ir k.t.

Kalbant apie šalies viešosios policijos funkcijas reikia paminėti problemą, su kuria susiduria daugiausiai patruliai, primetant jiems tas funkcijas, kurios nėra priskirtos jokiai tarnybai. Antai nėra nė vieno teisės akto, reglamentuojančio ir nustatančio policijos pareigūno elgesio taisyklių, numatančių kaip elgtis su asocialiu asmeniu, pasirodžiusiu viešoje vietoje neblaiviam, nebesugebančiu rišliai kalbėti. Nuvykę į įvykio vietą pareigūnai be abejo konstatuoja, kad tokiu savo elgesiu asmuo pažeidžia viešąją tvarką, norėdami ją apsaugoti, jie

turi imtis priemonių, kad nebūtų varžomos aplinkinių teisės ir laisvės stebint nemalonią situaciją, tačiau kyla klausimas, ar policijos pareigūnų kompetencijai priskirta pasirūpinti tokiu asmeniu ir jį izoliuoti? Kur jį dėti po administracinių procedūrų įforminimo? Tenka pripažinti, kad realybėje tokia situacija pasitaikanti gana dažnai, o nesant kitų tarnybų, galinčių įgyvendinti tokią funkciją, pareigūnai privalo veikti. P. a. M. P. van Gilso nuomone, „tokios tendencijos, kai policijai bandoma primesti visapusiškas užduotis, sukelia įtampą tarp policijos ir visuomenės, taip pat mažėja ir policijos veiksmų teisėtumas“¹²⁸.

Pažymėtina, jog atlikdami šias funkcijas pareigūnai jokių būdu negali viršyti jiems pavestų įgaliojimų, turi veikti tik savo kompetencijos ribose. O kas pasakys, kada tos ribos peržengiamos, ar kiekvienu konkrečiu atveju tinkamo elgesio variacijos apibrėžtos atitinkamuose teisės aktuose? Negalima nesutikti su policijos pareigūnų statusą nagrinėjusio E. Misiūno nuomone, teisės aktuose pareigūnų kompetencija aprašyta nedinkamai, todėl pareigūnas negali tinkamai vykdyti pareigų ir efektyviai naudotis teisėmis tiksliai nežinodamas savo kompetencijos ribų. Auroriaus pažymi, jo reikėtų siekti, kad kiekvieno lygio pareigūnams būtų tiksliai nustatytos kompetencijos ribos.¹²⁹

LR BK XXXIII skyriuje (225-229 str.) išskirti nusikalstamai ir baudžiamieji nusižengimai valtybės tarnybai ir viešiesiems interesams. Šiuose straipsniuose „įtvirtintomis nusikalstamų veikų sudėtimis siekiama apsaugoti valstybės ar savivaldybių institucijų, įstaigų sistemos, taip pat tarptautinių institucijų, valstybinių ir nevalstybinių ar privačių įstaigų, įmonių, organizacijų ar profesine veikla besiverčiančių asmenų, turinčių atitinkamus administracinius įgaliojimus ar teikiančių viešąsias paslaugas, normalią, efektyvią veiklą nuo nusikalstamų kėsinių, neretai daromų iš „vidaus“, t.y. pačių valstybės tarnautojų ar jiems prilygintų asmenų“¹³⁰. Šiuo nusikaltimu kėsiniama į įstatymo saugomas vertybes – valstybės tarnybą ir viešuosius interesus.

Kalbant apie viešąją tvarką užtikrinančius policijos pareigūnas reikia pastebėti, kad didelė dalis nusikalstamų veikų, padaromų vykdant jiems pavestas funkcijas, padaroma pažeidžiant BK 228 str. numatytą įstatymo normą. Pagal Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2016 metais ataskaitą¹³¹, 2016 m. užregistruoti 83 piktnaudžiavimo atvejai (2015 m. – 173), iš kurių 25 kvalifikuoti kaip sunkūs nusikaltimai pagal BK 228 straipsnio 2 dalį (2015 m. – 77). Lyginant su kitomis nusikalstamomis veikomis valtybės tarnybai ir viešiesiems interesams

¹²⁸ Van Gils, P. A. M. P. Policijos bendradarbiavimo su visuomene patirtis Olandijoje. Vilnius: *Policija ir visuo menė. Pranešimų tarptautiniuose seminaruose rinkinys*. 1997, p. 33.

¹²⁹ Eimutis Misiūnas, *supra* note, 101:104.

¹³⁰ Armanas Abramavičius ir kt., *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2010), 99.

¹³¹ Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos ataskaita 2016 metais, 2016-03-01, Nr. 17.9.-1308, <http://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2017/03/2016-m.-ataskaita-galutinis-2017-03-21.pdf>

2016 m. (užregistruota 50 kyšininkavimo atvejų (BK 225 str.), 14 prekyba poveikiu atvejų (BK 226 str.), 541 papirkimo atvejų (BK 227 str.), viso - 688 nusikalstamos veikos) matyti, jog piktnaudžiavimas sudaro 12 proc. nuo visų užregistruotų nusikalstimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams.

Ataskaitoje pateikiami duomenys, jog 2016 m. pradėti 107 ikiteisminiai tyrimai dėl piktnaudžiavimo (2015 m. – 152), iš jų 32 – dėl galimai padarytų sunkių nusikaltimų (2015 m. – 45). 2016 m. ištirta 60 piktnaudžiavimo atvejų (2015 m. – 78), iš kurių dauguma (47) perduota teismui kaltinamuoju aktu, 11 atvejų Ikiteisminis tyrimas nutrauktas nereabilituojančiais pagrindais ir 2 tyrimai perduoti teismui su pareiškimu dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu.

Lyginant nusikalstamas veikas valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams su visomis šalyje užregistruotomis nusikalstamomis veikomis (55 184) atkreiptinas dėmesys, jog tai sudaro vos 1,2 proc. Jeigu atskirai palygintume tik užregistruotus piktnaudžiavimo atvejus su visomis šalyje užregistruotomis nusikalstamomis veikomis, pastebėtume, jog lyginamoji dalis tėra 0,15 proc. Nepaisant to, kad procentinė užregistruotų piktnaudžiavimo atvejų dalis iš pažiūros atrodo nedidelė (beveik tokia pat, kaip BK 223 str. numatyto aplaidaus apskaitos tvarkymo - 0,13 proc.), nereikėtų šios nusikalstamos veikos atvejų vertinti skaičiais. Nusikaltimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams reikšmė yra gerokai svarbesnė. Juk aptariamam atveju teisės normų reikalavimus, žmogaus teises ir laisves pažeidžia tie, kuriems įstatymais suteikta teisė jas ginti ir saugoti – valstybės tarnautojai. Dėl šios priežasties kiekvienas piktnaudžiavimo atvejis yra smūgis ne tik įstaigai ar institucijai, kurioje tarnauja pareigūnas, bet ir visai valstybei bei teisinei sistemai apskritai.

Tačiau čia iškyla klausimas, ar visais atvejais pareigūnas įtariamasis (kaltinamas) pagrįstai? Ar kiekvienu konkrečiu atveju jis suprato, kad vykdydamas jam pavestas funkcijas jis peržiangia įgaliojimų ribas? Gal pareigūnas neturėjo laiko apsispręsti, kad pasielgtų apgalvotai, o galbūt jis netinkamai interpretavo įstatymų normas, nes jam trūksta praktinių įgūdžių ar teorinių žinių? Į šiuos retorinius klausimus pabandydysime atsakyti nagrinėdami teismų praktiką – nes teisingumą Lietuvoje vykdo tik teismas.

Pagal BK 228 straipsnio 1 dalį atsako valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo, piktnaudžiavęs tarnybine padėtimi arba viršijęs įgaliojimus, jeigu dėl to didelės žalos patyrė valstybė, tarptautinė viešoji organizacija, juridinis ar fizinis asmuo. Tam, kad būtų galima patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn už piktnaudžiavimą, pakanka nustatyti bent vieną iš dviejų alternatyvių veikų - piktnaudžiavimą tarnybine padėtimi arba įgaliojimų viršijimą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. sausio 4 d. Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (LR BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalgoje (toliau - Apžvalga) piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi aiškinamas kaip valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens savo tarnybinės padėties, įstatymais ir kitais teisės aktais suteiktų teisių, pareigų ir įgaliojimų panaudojimas arba nepanaudojimas priešingai tarnybos interesams. Tuo tarpu antroji alternatyvioji LR BK 228 str. veika, tarnybos įgaliojimų viršijimas, pasireiškia tuo, kad valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo atlieka tokius veiksmus, kurie peržengia jo įgaliojimų ribas. Apžvalgoje pastebima, kad paprastai tai būna veiksmai, priklausę kitų institucijų ar įstaigų kompetencijai; veiksmai, kuriems atlikti reikalingas specialus sprendimas ar leidimas; veiksmai, kurie nebuvo būtini ir kuriuos atlikti buvo galima tik įstatyme ar kitame teisės akte nustatytais atvejais; veiksmai, kurie visiškai uždrausti.

Pastebėtina, jog taikant atsakomybę pagal BK 228 str., galima viršyti tik tuos įgaliojimus, kurie priskirti pareigūno kompetencijai. Todėl kvalifikuojant veiką kaip įgaliojimų viršijimą, reikia tiksliai nustatyti pareigūnų teises, jiems suteiktus įgaliojimus ir jų pobūdį, kad būtų galima spręsti, ar kaltininkas veikė aukščiau savo kompetencijos ribų.

Įgaliojimų viršijimą puikiai iliustruoja baudžiamoji byla, kurioje 2005-04-29 priimtu Šiaulių miesto apylinkės teismo nuosprendžiu policijos pareigūnai buvo nuteisti už įgaliojimų viršijimą neteisėtai atimant laisvę nukentėjusiajam ir už tai, kad:

„viršydami tarnybinius įgaliojimus prieš nukentėjusį panaudojo neteisėtus veiksmus, tai yra surakinę rankas ir kojas, mušė medine lazda, uždėję polietileninį maišelį ant galvos, kūną dirgino elektrošoku, spardė ir mušė rankomis, taip padarydami nukentėjusiajam nežymų sveikatos sutrikdymą“¹³².

Atkreiptinas dėmesys, jog jei piktnaudžiaujant nukentėjusiajam padaromas sunkus, nesunkus sveikatos sutrikdymas arba atimama gyvybė, veikos kvalifikuojamos kaip nusikalstamų veikų sutaptys. Antai fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas, kaip matyti aukščiau pateiktame nuosprendyje, kvalifikuojamas tik pagal BK 228 straipsnį.

Siekiant įrodyti, kad valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo yra kaltas dėl piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi ar įgaliojimų viršijimo, reikia tiksliai nustatyti, kokie teisės aktų reikalavimai buvo pažeisti, kokie įgaliojimai asmeniui buvo suteikti. Tą ne kartą savo nutartyse yra pabrėžęs LAT, nurodydamas, kad visais atvejais būtina išsiaiškinti, kokius teisės

---

¹³² Šiaulių miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-100-621/2005.

aktus, piktnaudžiaudamas tarnybine padėtimi arba viršydamas įgaliojimus, kaltininkas pažeidė.

Pavyzdžiui:

”Teismas nustatė, kad nuteistieji yra valstybės tarnautojai, kad jie, pažeisdami Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas asmens teises ir laisves, viršydami Policijos veiklos įstatymo reikalavimus bei kitos jų veiklą reglamentuojančių teisės aktų nuostatas, atliko smurtinius veiksmus prieš nukentėjusįjį R. K. Teismas pagrįstai konstatavo, kad tokiais valstybės tarnautojų veiksmais buvo padaryta ne tik fizinė žala asmeniui, bei ir neturtinė žala valstybės institucijai. Didelė žala pasireiškė Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintų teisių ir laisvių pažeidimu naudojant smurtą prieš nepilnametį asmenį, taip sumenkinant ir valstybės tarnautojo – policijos pareigūno – ir institucijos – Lietuvos policijos – autoritetą“¹³³.

Apibendrinant galime teigti, jog nusikalstamai ir baudžiamieji nusižengimai valtybės tarnybai ir viešiesiems interesams sudaro nedidelę dalį visų užregistruotų nusikalstamų veikų, tačiau reikia nepamiršti, kad ne visada neteisėti pareigūnų veiksmai užtikrinant viešąją tvarką užtraukia baudžiamąją atsakomybę. Dažnai čia pasijungia vidinės policijos veiklos kontrolės tarnybos, kuomet nustačius pareigūnų netinkamą elgesį, jiems taikoma tarnybinė atsakomybė. Vis gi, praktikoje reikia stengtis, kad tokios situacijos nesikartotų, o tam geriausias sprendimas būtų tinkamas pareigūnų, užtikrinančių viešąją tvarką, kompetencijos ir įgaliojimų reglamentavimas atitinkamuose teisės aktuose.

---

¹³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-549/2007.

IŠVADOS

1. Terminas „viešoji tvarka“ yra labai platus ir abstraktus, nes apima daug visuomeninių santykių, susiklosčiusių pagrindinėse žmogaus gyvenimiškos veiklos srityse, ir skirtingus teisinius gėrius bei visuomeninio gyvenimo kategorijas. Teisės teorijoje nėra vieningo ir aiškaus viešosios tvarkos apibrėžimo, taip pat ši sąvoka neapibrėžta ir Lietuvos Respublikos teisės aktuose, nors vartojama. Bendriausia prasme viešoji tvarka reiškia įvairių socialinių normų nustatytą visuomeninių santykių sistemą, saugomą (garantuojamą) ne tik valstybės ir jos įgaliotų institucijų, o ir įvairių visuomeninių grupių ir pačių piliečių atitinkamu savo elgesiu. Taigi viešoji tvarka apima teisės normomis reglamentuotas ir visuotinai pripažintas elgesio taisyklės bei priklauso nuo pačių gyventojų suvokimo, dorovės ir kitų moralės normų.
2. Viešosios tvarkos apsaugos poreikiai natūraliai kyla iš vietos gyventojų interesų, pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo. Viešosios tvarkos apsaugos turinį sudaro valstybės numatytos konkrečios teisinės ir organizacinės priemonės, kurias savo kompetencijos ribose įgyvendina jos institucijos. Šios sąvokos aiškinimas gali būti suprantamas kaip socialinės tvarkos sutrikdymo prevencijos veiksmai - pareigūnai patruliuodami kontroliuoja, kaip žmonės laikosi elgesio normų viešose vietose, taip užkirsdami kelią žalingų pasekmių, keliančių grėsmę asmeniniam ir visuomeniniam saugumui, atsiradimui, taiko administracinio poveikio ir kitokias prevencijos priemones patraukdami teisės pažeidėjus atsakomybėn, atlieka automobilių eismo priežiūrą ir k.t. Viešosios tvarkos apsaugos užtikrinimas pirmiausia pasireiškia tuo, kad sukuriama palankios politinės, teisinės, ekonominės, organizacinės ir kitos sąlygos, leidžiančios efektyviai palaikyti reikiamą viešąją tvarką ir užtikrinti jos apsaugą.
3. Viešosios tvarkos apsauga reglamentuota Konstitucijoje, Policijos veiklos įstatyme, taip pat viešoji tvarka užtikrinama nustatant administracinę ir baudžiamąją atsakomybę už teisės pažeidimus viešajai tvarkai. Valstybės mastu konstitucinė viešosios tvarkos užtikrinimo funkcija yra pavesta policijai, kurios tikslas - tarnauti žmogui ir valstybei, užtikrinti asmens, visuomenės saugumą bei viešąją tvarką. Viešosios tvarkos apsauga – vienas iš policijos veiklos uždavinių, kurio turinys atitinka policijos sąvokos sudėtinius elementus, tuo pačiu išreikšdamas visos institucijos paskirtį, todėl neabejotinai viešosios tvarkos užtikrinimas yra prioritetinga policijos veiklos sritis. Tačiau nepaprastai svarbu, kad turėdami įgaliojimus riboti žmogaus teises ir laisves, įgyvendindami šį uždavinį policijos pareigūnai patys nepažeistų šių visuomeninių vertybių.

4. Atsižvelgiant į policijos garantuojamos viešosios tvarkos apsaugos veiklos socialinį kryptingumą bei gyventojų poreikį gyventi saugioje aplinkoje, galima teigti, jog be pagrindinės užduoties, t. y. viešosios tvarkos apsaugos, jai yra patikėta ir kai kurios ne kriminalinio pobūdžio funkcijos, tokios kaip socialinės pagalbos teikimas. Toks policijos funkcijų išplėtimas atitolina ją nuo pagrindinių uždavinių. Įgyvendindama perteklines, galbūt kitų institucijų veiklai priskiriamas užduotis, eikvojami ne tik sparčiai senkantys policijos žmogiškieji ištekliai, bet ir finansiniai resursai.
5. Analizuojant viešosios tvarkos apsaugos būklę 2011-2015 m. nustatyta, jog viešosios tvarkos pažeidimai sudaro apie 4 proc. visų šalyje užregistruojamų nusikalstamų veikų. Pastebėta, jog analizuojamu laikotarpiu mažėjant užregistruotų veikų skaičiui augo ištirtų nusikalstamų veikų dalis, kuri 2015 m. sudarė 74,2 proc. Absoliuti dauguma (82,5 proc.) 2015 m. nustatytų įtariamų (kaltinamų) asmenų viešosios tvarkos pažeidimais yra suaugę vyrai, iš jų nepilnamečių - 11,5 proc. Tuo tarpu viešąją tvarką pažeidusių moterų užregistruota beveik 5 procentai, iš jų nepilnamečių – 1,4 proc.
6. Viešosios tvarkos apsaugą užtikrinančių policijos pareigūnų veiklos sritis yra plati ir, manytina, nepakankamai apibrėžta jų veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose. Tai viena iš priežasčių, dėl kurios policijos pareigūnai būna apkaltinami įgaliojimų viršijimu. Teisės doktrinoje įgaliojimų viršijimas apibūdinamas kaip veiksmai, priklausę kitų institucijų ar įstaigų kompetencijai; veiksmai, kuriems atlikti reikalingas specialus sprendimas ar leidimas; veiksmai, kurie nebuvo būtini ir kuriuos atlikti buvo galima tik įstatyme ar kitame teisės akte nustatytais atvejais; veiksmai, kurie visiškai uždrausti.

PASIŪLYMAI

1. Siekiant užtikrinti, kad viešosios tvarkos apsaugos pareigūnai tinkamai t.y., nepažeisdami teisės aktų reikalavimų vykdytų jiems pavestas funkcijas, būtina aiškiai ir konkrečiai apibrėžti jų teises ir pareigas atitinkamuose teisės aktuose, o ne tik jas įvertinti. Tam, kad užtikrindamas vieną svarbiausių valstybės tikslų policijos pareigūnas nebijotų atsakomybės už savo elgesį tarnybos metu, siūlytina suformuoti ir pateikti vieningą praktiką ar elgesio modelį kiekvienoje konkrečioje situacijoje.
2. Atsižvelgiant į tai, jog viešosios tvarkos apsaugą užtikrina daugiausiai patrulinių tarnybų pareigūnai, kuriems keliami žemi išsilavinimo reikalavimai, rekomenduotina jiems organizuoti daugiau teorinių žinių, ne tik taktinių gebėjimų mokymus. Nuolatinis pareigūnų kvalifikacijos kėlimas tampa būtina sąlyga nuolat besivystančioje ir kintančioje visuomenėje ne vien tinkamų jų pareigų vykdymo prasme, bet ir kalbant apie atsakomybės taikymą, kuomet žmogaus teisių suabsoliutinimas tampa našta visai policijos sistemai.
3. Siūlytina imtis priemonių skatinant visuomenės narius bendradarbiauti su policija viešosios tvarkos apsaugos srityje. Viešąją tvarką sudarantys visuomeniniai santykiai pirmiausia priklauso nuo pačių individų suvokimo apie tai, koks elgesys yra priimtinas ir toleruotinas ir koks prieštaraujantis nusistovėjusioms moralės normoms, todėl būtina šviesti visuomenę ir nukreipti jos požiūrį tinkama linkme. Už viešosios tvarkos apsaugą turėtų būti atsakingos ir kitos valstybės institucijos ar įstaigos, teikiančios pagalbą asmenims.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios* 31-953 (1992).
2. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, *Žmogaus teisės. Tarptautinių dokumentų rinkinys*. Vilnius: Mintis, 1991.
3. Europos policijos etikos kodeksas. Vilnius: Gilija, 2000.
4. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas, *Valstybės žinios*, 1985, Nr. 11.
5. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, TAR, 2015, Nr. 12-1869.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, *Valstybės žinios*, 2000, Nr.89- 2741.
7. Armanas Abramavičius ir kt., *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2010.
8. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341.
9. Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 8-2048.
10. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 9-1518.
11. Lietuvos policijos pareigūnų etikos kodeksas. Patvirtintas Lietuvos policijos generalinio komisaro 2004 m. liepos 16 d. įsakymu Nr. V-47.
12. Lietuvos Respublikos susirinkimų įstatymas, *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 69-1291.
13. Lietuvos Respublikos triukšmo valdymo įstatymas, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 164-971.
14. Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas, *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 8-1316.
15. Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymas, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 42-1927.

Specialioji literatūra

16. Abramavičius, Armanas, Algimantas Čepas, Anna Drakšienė, Juozapas Nocius, Vladas Pavilionis, Jonas Prapiestis, Gontaras Švedas. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 1998.
17. Andruškevičius, Arvydas. *Administracinė teisė: bendrieji teorijos klausimai, valdymo aktų institutas, ginčo santykių jurisprudenciniai aspektai*. Vilnius: Registrų Centras, 2008.
18. Ataskaita apie viešojo saugumo būklę Lietuvoje 2005–2015 metais, 26 p. Žiūrėta 2017 sausio 25 d. https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Viesojo_saugumo_ataskaita_2005-2015.pdf
19. Baublys, Linas, Beinoravičius, Darijus, Kaluina, Andrius, Kathrani, Paresh, Lastauskienė, Giedrė, Miliauskaitė, Kristina, Spruogis, Ernestas, Stankevičius, Vidas, Venckienė, Eglė. *Teisės teorijos įvadas. 2 leidimas*. Vilnius: MES, 2012.

20. Baudžiamųjų bylų nagrinėjimo ataskaita. Bylų procesas (I instancijos teismuose)“, 2016, forma Nr. 0201, žiūrėta 2017 vasario 4 d. <http://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/106>.
21. Bučiūnas, Gediminas. „Asmens teisės į privatumą ir visuomenės teisės būti saugiai santykis tiriant nusikalstamas veikas.“ *Teisės apžvalga* 1,12 (2015): 6-14.
22. Даньшин И. Н. „Уголовно- правовая охрана общественного порядка,“. Dašin I. N. „Criminal legal protection of the public order“. Москва, 1973.
23. Danėlienė, Ingrida. „Proporcingumo principo taikymas administracinėje ir aplinkos teisėje.“ *Teisė* 72 (2009): 110-128.
24. *Duomenys apie nusikalstamas veikas padarytas Lietuvos Respublikos teritorijoje*, žiūrėta 2017 sausio 12 d., http://www.ird.lt/statistinesataskaitos/wpcontent/themes/ird/reports/html_file.php?metai=2016&menuo=12&ff=EKITI&fnr=29&rt=1&oldYear=2016
25. Fedosiuk, Oleg. „Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje.“ *Jurisprudencija*, 21,13 (2001): 101-115.
26. Габричидзе Г. Н. Чернявский А Г Административное право. Москва: Проспект, 2002
27. Gruodytė, Edita. „Takoskyra tarp administracinio teisės pažeidimo ir nusikalstamos veikos viešosios tvarkos sektoriuje.“ *Jurisprudencija*, 8,98 (2007): 89-94.
28. Jagelavičius, Antanas. *Policijos administracinės veiklos pagrindai*, Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002.
29. Kalesnykas, Raimundas. „Policijos funkcijos įgyvendinimo efektyvumas: viešųjų ir privačių interesų derinimo problema.“ *Jurisprudencija* 24,16 (2002): 43-56.
30. Katkus, Anzelmas. *Subjekto teisinis statusas: samprata ir jo struktūra*. Klaipėda: Tiltai, 2002.
31. Kuncevičius, Gytis, ir Kosmačaitė ,Violeta. „Tarnybinės atsakomybės taikymo probleminiai aspektai,“ *Jurisprudencija* 19,4 (2012): 1439–1457.
32. Laurinavičius, Alfonsas. *Administravimo pareigūnų etika*. Kaunas, 2001.
33. Laurinavičius, Alfonsas. „Policijos diskrecinės valdžios įgyvendinimo problemos,“ *Jurisprudencija* LTU, mokslo darbai (1998), 138-144.
34. Laurinavičius, Alfonsas. „Policijos tarnavimo bendruomenei problemos,“ *Jurisprudencija* 19, 11 (2001).
35. Laurinavičius, Alfonsas. *Tarnybinė teisė: statutinės valstybės tarnybos teisinis reguliavimas*. Vilnius: Lietuvos Teisės Universitetas, 2003.

36. Laurinavičius, Alfonsas. „Žmogaus saugumas ir valstybės statutinių įstaigų pareigūnų subjektinės teisės.“ *Lietuvių katalikų mokslo akademijos Suvažiavimo darbai* 20 (2006): 409-432.
37. Lietuvių kalbos žodynas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
38. Mečkauskas, Vidmantas. „Policijos veiklos kontrolės turinio problemos: struktūrinis aspektas.“ *Jurisprudencija* 76,68 (2005): 77-89.
39. Misiūnas, Eimutis. „Policijos pareigūno teisinio statuso elementų pusiausvyros problema.“ *Jurisprudencija* 4,106 (2008): 100-107.
40. Misiūnas, Eimutis. „Policijos pareigūnų teisinis statusas.“ Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2010.
41. Novikovas, Andrejus. „Konstitucijos nuostatų detalizavimas pagrindžiant savivaldybių galimybę savarankiškai vykdyti viešosios tvarkos apsaugą,“ *Jurisprudencija* 3,105 (2008): 54-59.
42. Novikovas, Andrejus. „Savivaldybių viešosios tvarkos apsaugos tarnybų veiklos perspektyvos Lietuvoje.“ *Socialinių mokslų studijos* 3,3 (2009): 305-316.
43. Novikovas, Andrejus. „Viešosios tvarkos, kaip viešojo saugumo sudedamosios dalies, turinio analizė,“ *Verslo ir teisės aktualijos* (2008, Vol 2): 85-93.
44. Pakštaitis, Laurynas. „Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai baudžiamajame kodekse, jų taikymo bei tobulinimo problemos,“ iš „*Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika, metodinis leidinys*, 36-47. Vilnius, 2007).
45. Palidaskaitė, Jolanta. *Viešojo administravimo etika*. Kaunas: Technologija, 2001.
46. Piechowiak M. What are Human Rights? // An Introduction to the International Protection of Human Rights. A Textbook. Hanski R., Suksi M. Turku/Abo: Institute for Human Rights. 1999.
47. Piesliakas, Vytautas. „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas ir naujos baudžiamosios politikos teisiniai pagrindai,“ *Jurisprudencija* 45,37 (2003): 45 (37).
48. Piesliakas, Vytautas. „Priežastinis ryšys tarp pavojingos veikos ir baudžiamajame įstatyme numatytų padarinių ir jo nustatymas teismų praktikoje.“ *Jurisprudencija. Mokslo darbai*. 7,85 (2006): 7-15.
49. Pumputis, Alvydas. „Policija kaip paslauga“ *Politologija* 1,17 (1996): 68-79.
50. Šakočius, Alvydas. „Gyvenamosios aplinkos saugumas ir šiuolaikinės policijos sampratos problema.“ *Jurisprudencija* 35, 27(2002): 15-25.
51. Šimkaitytė-Kudarauskė, Rūta. „Viešosios vietos sąvokos samprata ir problematika.“ *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* (2011): 199-219.
52. Šlapkauskas, Vytautas. „Viešosios tvarkos ir visuomenės saugumo ryšio aktualumas globalizacijos sąlygomis.“ *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* (4) (2010): 238-250.

53. Tidikis, Rimantas. „Policijos mokslų sisteminimo metodologinės prielaidos.“ *Jurisprudencija* 35,27 (2002): 5–14.
54. Trumpulis, Ugnius. „Teisėtumo principo taikymas Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje kaip teisingumo įvykdymo prielaida.“ *Jurisprudencija* 12,102 (2007): 75-80.
55. Vaišvila, Alfonsas. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000.
56. Vitkauskas, Kęstutis. „Policijos pareigūnų teisės į didesnę socialinę apsaugą pagrindimas.“ *Jurisprudencija* 49,41 (2003): 19-31.
57. Žilinskas, Dainius. „Kai kurie Lietuvos teisėsaugos institucijų bruožai ir veiklos principai.“ *Jurisprudencija* 5,83 (2006): 48-55.

Teismų praktika

58. Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 12 d. nutarimas, Valstybės žinios, 2001, Nr. 33-1108.
59. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. gruodžio 11 d. nutarimas konstitucinės justicijos byloje Nr. 14/07-17/08-25/08-39/08.
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-180/2008.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 28 Teismų praktika. 2001, Nr. 14.
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. spalio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2k-670/2002.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2004 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-421/2009.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-549/2007.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-378/2009.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-513/2010.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. rugsėjo 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-429/2012.
68. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo 2010 m. rugpjūčio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A438–764/2010.

Mikučionytė I. Policijos galimybės garantuoti viešosios tvarkos apsaugą remiantis teise. Vadovas prof. dr. V. Šlapkauskas. – Kaunas: Mykolo Romerio universitetas, Viešojo saugumo fakultetas, 2017. - 74 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuotas policijos garantuojamos viešosios tvarkos apsaugos teisinis reguliavimas ir praktika. Pirmoje darbo dalyje atskleidžiamas viešosios tvarkos ir jos apsaugos sampratų turinys, ją grindžiančių principų reikšmė. Antroje dalyje išanalizuotos policijos, kaip viešąją tvarką garantuojančios institucijos, veiklos kryptys, policijos vykdomos viešosios tvarkos apsaugos teisinis reglamentavimas ir išskylančios problemos. Trečioje dalyje nagrinėjama viešosios tvarkos apsaugos būklės dinamika bei ją lemiantys veiksniai, policijos teisinės galimybės užtikrinti viešosios tvarkos apsaugą.

Pagrindiniai žodžiai: viešosios tvarkos apsauga, policijos veiklos kryptys, viešosios tvarkos apsaugos teisinis reglamentavimas, viešosios tvarkos apsaugos būklė.

Mikučionytė, I. The Possibilities of the Police to Guarantee the Protection of Public Order According to the Law. Supervisor prof. dr. V. Šlapkauskas. - Kaunas: Mykolas Romeris University, Faculty of Public Security, 2017. - 74 p.

ANNOTATION

Master thesis analyzes the police guaranteed public policy and legal regulation practice. The first part reveals the public order and the security content of the concept as well as the underlying principles of value. The second part analyzes policies and legal regulation problems. The third part deals with the status of public policy dynamics and its determinants, police legal possibilities to ensure the protection of public order.

Key words: public order, police activities, public policy legal regulation, public policy condition.

SANTRAUKA

Policijos galimybės garantuoti viešosios tvarkos apsaugą remiantis teise

Baigiamajame darbe siekiama atskleisti policijos garantuojamos viešosios tvarkos apsaugos teisinį reguliavimą ir praktiką. Pasirinktos temos aktualumą sąlygoja nemažėjantis viešosios tvarkos pažeidimų skaičius, nors policija nuolat kuria įvairias prevencines programas, vykdo reformas, bendradarbiauja su visuomene ir vietos gyventojais. Darbe keliamas tikslas atskleisti policijos galimybes garantuojant viešosios tvarkos apsaugą remiantis teise. Šio tikslo siekiama nagrinėjant policijos garantuojamos viešosios tvarkos apsaugos sampratą, aiškinantis policijos garantuojamos viešosios tvarkos apsaugos teisinio reglamentavimo ypatumus, nagrinėjant viešosios tvarkos apsaugos įgyvendinimo praktines problemas.

Išanalizavus mokslinę literatūrą pastebėta, jog bendriausia prasme viešoji tvarka reiškia įvairių socialinių normų nustatytą visuomeninių santykių sistemą, saugomą (garantuojamą) ne tik valstybės ir jos įgaliotų institucijų, o ir įvairių visuomeninių grupių ir pačių piliečių elgesio. Atsižvelgiant į policijos garantuojamos viešosios tvarkos apsaugos veiklos socialinį kryptingumą bei gyventojų poreikį gyventi saugioje aplinkoje, galima teigti, jog be pagrindinės užduoties, t. y. viešosios tvarkos apsaugos, jai yra patikėta ir kai kurios nekriminalinio pobūdžio funkcijos, tokios kaip socialinės pagalbos teikimas. Toks policijos funkcijų išplėtimas atitolina ją nuo pagrindinių uždavinių. Pastebėta, jog viešosios tvarkos apsaugą užtikrinančių policijos pareigūnų veiklos sritis yra plati ir, manytina, nepakankamai apibrėžta jų veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose. Tai viena iš priežasčių, dėl kurios policijos pareigūnai būna apkaltinami įgaliojimų viršijimu.

Siekiant užtikrinti, kad viešosios tvarkos apsaugos pareigūnai tinkamai t.y., nepažeisdami teisės aktų reikalavimų vykdytų jiems pavestas funkcijas, būtina aiškiai ir konkrečiai apibrėžti jų teises ir pareigas atitinkamuose teisės aktuose, o ne tik jas įvertinti. Nuolatinis pareigūnų kvalifikacijos kėlimas tampa būtina sąlyga nuolat besivystančioje ir kintančioje visuomenėje ne vien tinkamų jų pareigų vykdymo prasme, bet ir kalbant apie atsakomybės taikymą, kuomet žmogaus teisių suabsoliutinimas tampa našta visai policijos sistemai. Siūlytina imtis priemonių skatinant visuomenės narius bendradarbiauti su policija ir šviesti juos viešosios tvarkos apsaugos srityje, nes viešąją tvarką sudarantys visuomeniniai santykiai pirmiausia priklauso nuo pačių individų suvokimo apie tai, koks elgesys yra priimtinas ir toleruotinas ir koks prieštaraujantis nusistovėjusioms moralės normoms.

SUMMARY

The Possibilities of the Police to Guarantee the Protection of Public Order According to the Law

Master thesis aims to reveal the police guaranteed public policy and legal regulation practice. The selected topic is determined by persistent number of public order offenses, while police continues to develop a range of prevention programs, carries out reforms, cooperates with the public and local residents. Paper aims to reveal police possibilities to guarantee the protection of public order. This is achieved by examining the concept of the police guaranteed public policy, explaining peculiarities of legal regulation and examining the public policy implementation of practical problems.

Scientific literature analysis revealed that the general sense of public policy refers to various social standards set by public relations not only by the state and its authorities. Having in mind the policy orientation to social activities and residents need to live in a safe environment, it can be said that in addition to the main task, namely, y. public policy, police is entrusted and is counted on not just in criminal nature activities but also in some functions such as social assistance. This expansion of police functions alienates it from the main tasks. It was noticed that the public policy officers activities are wide and not sufficiently defined by their legislation. This is one of the reasons for which police officers are often accused of misuse of power.

In order to ensure the right statutory behavior of the public security officers it is necessary to define their rights and obligations. The regular professional development of police officers is an essential part in a constantly evolving and changing society, not only in terms of their duties but also when human rights become a burden for the whole police system. It is suggested to encourage society members to cooperate with the police and to educate them in the area of public policy because it depends a lot on the individuals' own perception of what behavior is acceptable and tolerable and what is contrary to the established norms of morality.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

20 - -
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (-ė) _____,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

” _____
_____ “.

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

(vardas, pavardė)